

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

RAPORT KOŃCOWY

Badania ewaluacyjnego pilotażowego programu
„Aktywny samorząd” w latach 2019-2021

Raport opracowany przez:

Instytut Badawczy IPC sp. z o.o.

ul. A. Ostrowskiego 9, 53-238 Wrocław

tel. 71 332 68 79 e-mail: biuro@instytut-ipc.pl

Grupa WW sp. z o.o.

Plac Jana Kilińskiego 2, 35-005 Rzeszów

tel. 17 785 22 96

e-mail: hello@grupaww.dev

Raport końcowy opracował zespół w składzie:

Dr Marcin Pierzchała

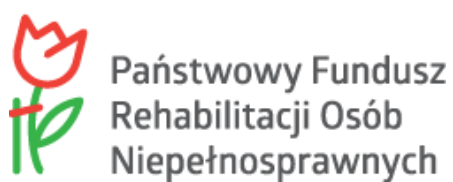
Emilia Pokropińska

Jarosław Sawicki

Krzysztof Krudysz

Damian Nalepa

Zamawiający/Wydawca:

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób

Niepełnosprawnych

al. Jana Pawła II 13, 00-828 Warszawa

Definicje głównych pojęć.....	4
1. Streszczenie	7
2. Główne założenia badania.....	13
3. Opis metodologii badania.....	17
4. Prezentacje wyników badania.....	19
4.1. Skala uczestnictwa ON w Programie „Aktywny samorząd”	20
4.2. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny Samorząd”	23
4.3. Rzeczowe wykorzystanie przyznanego dofinansowania w ramach Programu „Aktywny Samorząd”	42
4.4. Ocena warunków wsparcia w ramach programu „aktywny samorząd” przez beneficjentów	46
4.5. Ocena wsparcia oferowanego w Programie „Aktywny Samorząd” w kontekście eliminowania lub zmniejszania barier ograniczających aktywność osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji.	65
4.6. Dostępność informacji o Programie „Aktywny Samorząd” wśród potencjalnych odbiorców.....	66
4.7. Problemy dotyczące procesu naboru wniosków oraz rozpatrywania i udzielania dofinansowania beneficjentom.	70
4.8. Nieprawidłowości/problemy występujące w procesie obsługi i rozliczania Programu.....	76
4.9. Problemy/nieprawidłowości w procesie kontroli/monitorowania Programu „Aktywny Samorząd”.	76
4.10. Skuteczność wnioskodawców programu „Aktywny Samorząd”.	78
4.11. Zjawisko rezygnacji z przyznanego dofinansowania przez wnioskodawców Programu „Aktywny Samorząd”.	80
4.12. Bariery uniemożliwiające beneficjentom uczestniczenie w życiu społecznym, zawodowym oraz w dostępie do edukacji zlikwidowane lub zmniejszone w wyniku uczestnictwa w Programie „Aktywny Samorząd”.	81
4.13. Postrzeganie przez beneficjentów wpływu uczestnictwa w Programie „Aktywny Samorząd” na funkcjonowanie w wymiarze społecznym, zawodowym z uwzględnieniem samooceny oraz stanu psychicznego z uwzględnieniem rzeczywistego wzrostu aktywności społecznej i zawodowej.	84
4.14. Zmiany wskaźników rezultatu i wpływu na przestrzeni lat 2019-2021.....	89
5. Wnioski i rekomendacje dla Programu „Aktywny samorząd”	92
Bibliografia.....	101

Definicje głównych pojęć.

Lp.	Pojęcia	Definicje
1	Adresat Programu	Osoba niepełnosprawna, która spełniając warunki uczestnictwa w Programie - jest uprawniona do ubiegania się o dofinansowanie
2	Beneficjent pomocy	Adresat Programu, który uzyskał dofinansowanie
3	Dofinansowanie	Pomoc finansowa ze środków PFRON udzielona przez realizatora Programu, także w formie refundacji (zwrotu kosztów poniesionych przez beneficjenta pomocy)
4	Ewaluacja Programu	Ocena: jakości, skuteczności i efektywności Programu
5	JST	Jednostki Samorządu Terytorialnego
6	Monitorowanie	Proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat Programu w aspekcie finansowym i rzeczowym
7	Niepełnosprawność	Zgodnie z przepisami ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, niepełnosprawność oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Warunkiem koniecznym uznania niepełnosprawności jest jej prawne orzeczenie.
8	Osoba niepełnosprawna (ON)	Osoba, o której mowa w art. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2018 r. poz. 511, z późn. zm.) ¹ . Zgodnie z ww. ustawą osoba ta posiada orzeczenie o stopniu oraz rodzaju niepełnosprawności lub orzeczenie równoważne albo orzeczenie o niepełnosprawności (orzeczenie takie wydawane jest do 16 roku życia).
9	Stopnie niepełnosprawności	Lekki (do lekkiego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania pracy,

¹ Art. 1. Ustawa dotyczy osób, których niepełnosprawność została potwierdzona orzeczeniem:

1) o zakwalifikowaniu przez organy orzekające do jednego z trzech stopni niepełnosprawności określonych w art. 3 lub

2) o całkowitej lub częściowej niezdolności do pracy na podstawie odrębnych przepisów, lub

3) o niepełnosprawności, wydanym przed ukończeniem 16 roku życia

– zwanych dalej „osobami niepełnosprawnymi”.

Lp.	Pojęcia	Definicje
		w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną, lub mająca ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne) • Umiarkowany (do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych) • Znaczny (do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji)
10	PFRON	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych
11	PCPR	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
12	Program/ AS	Pilotażowy Program „Aktywny samorząd”
13	SOW	SOW System Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON
14	Udział własny	Wkład finansowy, jaki wnioskodawca zobowiązany jest wnieść w związku z przyznaniem dofinansowania
15	Osoba w wieku aktywności zawodowej	Pełnoletnia osoba, która nie osiągnęła wieku emerytalnego
16	Wskaźnik aktywności zawodowej	Odsetek osób w wieku aktywności zawodowej, które pracują lub aktywnie poszukują pracy.
17	Wnioskodawca	Osoba wnioskująca o dofinansowanie w ramach Programu. W przypadku niepełnoletnich adresatów Programu (dzieci i młodzież do lat 18), wnioskodawcą jest jeden z rodziców sprawujący opiekę nad osobą niepełnosprawną lub opiekun prawny. W przypadku pełnoletnich osób nieposiadających pełnej zdolności do czynności prawnych, wnioskodawcą jest opiekun prawny.

Lp.	Pojęcia	Definicje
18	Wniosek	Wniosek wnioskodawcy o przyznanie dofinansowania
19	Wymagalne zobowiązania	Zobowiązania, których termin zapłaty upłynął

1. Streszczenie

Głównym celem badania była ewaluacja Programu „Aktywny samorząd”, który realizowany był w latach 2019 – 2021 i w 2023 roku nadal jest kontynuowany przez PFRON. Zakłada on wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów programu w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji. Program w latach 2019-2021 realizowany był na terenie wszystkich powiatów w Polsce (380) w ramach trzech modułów. Ewaluacji podlegały tylko dwa. Pierwszy z nich koncentruje się na likwidacji barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową i składa się z 4 Obszarów:

- ✓ Obszar A - likwidacja bariery transportowej, w skład którego wchodzi 4 Zadania;
 - Zadanie 1 - pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu);
 - Zadanie 2 - pomoc w uzyskaniu prawa jazdy (adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu);
 - Zadanie 3 - pomoc w uzyskaniu prawa jazdy (adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu, w stopniu wymagającym korzystania z usług tłumacza języka migowego);
 - Zadanie 4 - pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu (adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu).
- ✓ Obszar B - likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym, w skład którego wchodzi 5 Zadań;
 - Zadanie 1 - pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub do osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku lub obu rąk);
 - Zadanie 2 - dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach Programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania
 - Zadanie 3 - pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania (adresowana do osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku);
 - Zadanie 4 - pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem

niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu i trudnościami w komunikowaniu się za pomocą mowy);

- Zadanie 5 - pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego, zakupionego w ramach Programu (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności).
- ✓ Obszar C - likwidacja barier w poruszaniu się, w skład którego wchodzi 5 Zadań;
 - Zadanie 1 – pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją uniemożliwiającą samodzielne poruszanie się za pomocą wózka inwalidzkiego o napędzie ręcznym);
 - Zadanie 2 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności);
 - Zadanie 3 – pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości (adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności);
 - Zadanie 4 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne – co najmniej na III poziomie jakości (adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności);
 - Zadanie 5 – pomoc w zakupie skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu powodującą problemy w samodzielnym przemieszczaniu się i posiadających zgodę lekarza specjalisty na użytkowanie przedmiotu dofinansowania).
- ✓ Obszar D - pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej.

Drugi oferuje pomoc ON w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym.

Niniejszy raport opracowano przy wykorzystaniu różnorodnych metod i technik badawczych tj. analizy danych zastanych (desk research), badań ilościowych CAWI z realizatorami programu (przedstawicielami PCPR-ów; n-214) oraz jego beneficjentami (n-3929) oraz jakościowych – 65 wywiadów IDI oraz 4 FGI z przedstawicielami PCPR-ów oraz Oddziałów PFRON. Podsumowanie projektu stanowił panel ekspertów.

Program „Aktywny samorząd” cieszył się dużym zainteresowaniem ON. Wnioskodawcy złożyli w latach 2019-2021 niemal 80 000 wniosków zarówno w formie papierowej (nieco ponad 30%) oraz elektronicznej tj. w systemie SOW. Najwięcej było ich w Module II (ponad 55%), a w dalszej kolejności w Obszarze B (20%) oraz Obszarze C (14,2%) w ramach Modułu I.

Wśród beneficjentów programu przeważały osoby, które skutecznie wnioskowały 1 lub 2 razy (niemal 80% wszystkich beneficjentów). Większość z nich w latach 2019 -2021 złożyła wnioski w ramach Modułu II (najwięcej w 2020 roku). W przypadku Modułu I największa liczba skutecznych wniosków koncentrowała się w ramach Obszaru B (w szczególności Zadania 1 oraz Zadania 4). Najmniejszym zainteresowaniem beneficjentów charakteryzowały się w ramach Modułu I - Zadanie 4 (Obszar A) , Zadanie 5 (Obszar B) , Zadanie 3 (Obszar A) oraz Zadanie 4 (Obszar C).

Uwzględniając charakterystykę społeczno-demograficzną, należy zauważyć, że średni wiek beneficjenta nie przekraczał 40 lat. Wśród tej grupy przeważają kobiety, osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawnością, charakteryzujące się niepełnosprawnością sprzężoną, a także mieszkający w miastach powyżej 5 tysięcy mieszkańców.

W przypadku rzeczowego wykorzystania przyznanego dofinansowania w ramach Programu „Aktywny samorząd” najczęściej beneficjenci decydowali się w ramach Modułu I na standardowy sprzęt komputerowy stacjonarny lub laptopa (Obszar B), a w dalszej kolejności uzyskanie prawa jazdy (Obszar A) oraz wózek elektryczny jednoosobowy i napęd elektryczny do wózka ręcznego (Obszar C). W przypadku Modułu II była to pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym (w szczególności jednolite studia magisterskie).

Analizowane warunki wsparcia w ramach programu, jak wykazały analizy ewaluacyjne, dotyczą dwóch zasadniczych kwestii tj. wysokości dofinansowania oraz udziału/wkładu własnego. Obie te kwestie uzależnione są tylko od zakresu wsparcia (tj. Modułu, Obszaru, Zadania) i generalnie poza pojedynczymi wyjątkami nie różnicują beneficjentów ze względu na ich sytuację materialną czy społeczną, a także stopień niepełnosprawności. Większość beneficjentów (dotyczy to wszystkich Zadań/Obszarów/Modułów) wskazuje, że kwota dofinansowania oraz wkład własny były optymalne. Za niska kwota dofinansowania wskazywana był przez respondentów, którzy uzyskali dofinansowanie w ramach Zadania 1, Zadania 3, Zadania 5 w ramach Obszaru C (Moduł I) oraz Modułu II w przypadku pomocy w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studiów doktoranckich. Wkład własny problematyczny był przede wszystkim dla beneficjentów Obszaru C (Moduł I) - Zadania 1, Zadania 4 oraz Zadania 5.

Jednocześnie należy podkreślić, że przyjęte cele szczegółowe programu opracowane zostały na podstawie „Badania potrzeb osób niepełnosprawnych”, które zrealizowane zostało kilka lat wcześniej, bo w 2017 roku na zlecenie Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Ze względu na to, że w lutym 2021 roku zatwierdzono Strategię na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030 konieczna wydaje się weryfikacja Programu „Aktywny samorząd”, w tym poszczególnych form wsparcia, pod kątem ich spójności oraz

aktualności z opracowanymi diagnozami odnoszącymi się do różnorodnych obszarów funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami oraz poszczególnymi obszarami priorytetowymi wyszczególnionymi w tym dokumencie strategicznym.

W niniejszym raporcie wskazano, że zadania związane z rozpowszechnianiem informacji na temat Programu „Aktywny samorząd” stanowią jego ważny element realizowany przez samorząd powiatowy oraz Oddziały PFRON. Wszyscy ankietowani przedstawiciele PCPR potwierdzali prowadzenie w większym bądź mniejszym stopniu działań komunikacyjno-informacyjnych na temat Programu „Aktywny samorząd” oraz możliwości skorzystania przez ON z dofinansowania w jego ramach. W przypadku ankietowanych beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” zadowalająco dostępność informacyjną oraz zrozumiałość dokumentów ocenia niemal 2/3 z nich. Jednocześnie beneficjenci wskazywali na cztery główne kanały informacyjne, z których dowiedzieli się o możliwości skorzystania ze środków w jego ramach. Jest to internet, kontakty nieformalne (tj. od przyjaciół, znajomych), członkowie rodziny, informacje w Biurze/Oddziałach PFRON. Odpowiedzi respondentów – beneficjentów potwierdzają tym samym, że w przypadku tego programu pełnią oni podwójną rolę – zarówno odbiorców działań informacyjno-promocyjnych realizowanych przez Oddziały PFRON jak i osób komunikujących treści o Programie wśród ON.

W ramach programu zidentyfikowano m.in. problemy w zakresie składania wniosków w wersji papierowej oraz obsługi systemu SOW. Badanie ewaluacyjne potwierdziło, że składanie wniosków przez wnioskodawców w wersji papierowej, generuje w przypadku realizatorów znacznie więcej pracy związanej z koniecznością „ręcznego” wprowadzania ich do systemu SOW. Sprawia to, że przynajmniej część PCPR-ów identyfikuje w związku z tą procedurą wydłużenie czasu rozpatrzenia pojedynczego wniosku. W kontekście zagadnienia zmniejszenia udziału wniosków papierowych wśród ogółu, podkreślana jest kwestia konieczności zastosowania rozwiązań skłaniających do składania wniosków w formie elektronicznej.

W przypadku obsługi systemu SOW problem dotyczy zarówno beneficjentów, którzy wskazywali na trudności ze składaniem wniosków oraz realizatorów (problemy związane ze sprawozdawczością czy nadaniem zbyt wąskich uprawnień w ramach jego obsługi). W raporcie ewaluacyjnym wskazano również nieprawidłowości i problemy występujące w procesie obsługi i rozliczania programu. Realizatorzy Programu „Aktywny samorząd” zwracali głównie uwagę na potencjalne (choć trudne do jednoznacznego udowodnienia) zjawisko niewłaściwego wykorzystanie sprzętu przez beneficjentów finansowanego w ramach Modułu I.

Badanie ewaluacyjne potwierdziło również istnienie dwóch zasadniczych problemów w ramach procesu kontroli i monitorowania programu. Pierwszy z nich to zbyt wysoko ustanowione założenie kontroli 20% pozytywnie rozpatrzonych wniosków w powiecie, które generuje wśród pracowników PCPR-ów zbyt dużo zaangażowania, które mogłoby zostać wykorzystane w ramach innych – bardziej istotnych - zadań projektowych. Drugi dotyczy

trudności w kontroli Modułu II wynikającej z odmów uczelni w zakresie udzielania informacji na temat studiujących w nich beneficjentów korzystających ze wsparcia Modułu II.

Ważnym, analizowanym aspektem programu jest także zagadnienie skuteczności wnioskodawców. Rozumiana jest ono jako stosunek wniosków złożonych do wniosków dofinansowanych. Jednocześnie analiza uczestnictwa osób niepełnosprawnych w Programie „Aktywny samorząd” skłania do dwóch następujących konkluzji. Obserwowana jest stabilizacja skuteczności wnioskodawców w 2021 rok (na poziomie około 75%). Ponadto widoczny jest wyższy poziom skuteczności wnioskodawców w ramach Modułu II względem Modułu I (tylko w przypadku trzech zadań w ramach Modułu I skuteczność plasuje się powyżej średniej dla Programu wynoszącej – 75,3%. Dotyczy to: Zadania numer 4 w ramach obszaru B, Zadania numer 2 w ramach obszaru C, Zadania numer 5 w ramach obszaru C, Obszaru D. W tym kontekście należy podkreślić, że w opiniach ankietowanych przedstawicieli PCPR-ów wśród przyczyn braku przyznania dofinansowania - oprócz rezygnacji wnioskodawców z przyznanego dofinansowania - możliwe jest wskazanie dwóch potencjalnych powodów - wnioskodawca nie spełniał kryteriów otrzymania wsparcia oraz wnioskodawca nie przedłożył kompletu dokumentów.

Jednocześnie wspomiane zjawisko rezygnacji przez wnioskodawców nie okazało się dużym problemem w ramach programu. Dane za 2020-2021 potwierdzają skalę zjawiska na poziomie 5 % wszystkich wniosków. Największe natężenia tego zjawiska dotyczy przede wszystkim Modułu II oraz Obszaru B w ramach Modułu I. Badania ilościowe realizowane w ramach ewaluacji potwierdziło, że wśród głównych wymienianych przyczyn wskazywanych przez ankietowanych realizatorów programu były - zmiany potrzeb i planów wnioskodawcy oraz brak możliwości zapewnienia wkładu własnego przez wnioskodawcę.

Ankietowani beneficjenci wskazywali, jako główną barierę, brak środków finansowanych do podjęcia nauki. Należy podkreślić, że Program „Aktywny samorząd” w największym stopniu – w opinii respondentów - przyczynił się właśnie do jej zniwelowania.

Ponadto, biorąc pod uwagę cel główny Programu „Aktywny samorząd”, którym jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów programu w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji, należy wskazać, że wszystkie z nich zostały osiągnięte. W największym stopniu dotyczy to pozytywnych zmian ON w wymiarze psychicznym (w tym poprawa własnej samooceny) oraz społecznym (w szczególności w zakresie zwiększania intensywności kontaktów międzyludzkich). W najmniejszym stopniu zmiany dotyczą pracy zawodowej, choć należy podkreślić, że ponad 50% ankietowanych beneficjentów była aktywna zawodowa już w momencie przystąpienia do programu, przez co udział w nim przyczynił się najczęściej do zmiany pracy na lepszą, a tylko wśród części związany był z podjęciem aktywności zawodowej. Taki stan potwierdzają również osiągnięte wartości wskaźników.

Choć Program „Aktywny samorząd” oceniany jest generalnie przez ewaluatora pozytywnie zaproponowano szereg rekomendacji, które pozwolą go usprawnić oraz odpowiedzieć w większym stopniu na potrzeby ON. Dotyczą one przede wszystkim:

- ✓ zwiększenia dostępności programu dla osób z lekkim stopniem niepełnosprawności;
- ✓ zwiększenia dofinansowania kosztów uzyskania prawa jazdy;
- ✓ wprowadzenie corocznej weryfikacji kwot dofinansowania uzależnionych od wskaźnika inflacji;
- ✓ tworzenie dodatkowych zachęt dla ON skłaniających do wykorzystywania systemu SOW przy składaniu wniosków;
- ✓ wprowadzenie większej elastyczności finansowej na poziomie lokalnym między modułami i tym samym traktowanie tych środków (od strony formalnej) nie w sposób sztywny jako przyporządkowane tylko do danego modułu, ale w sposób całościowy;
- ✓ zabezpieczenie minimalnej puli środków na obsługę programu przez PCPR-y;
- ✓ zmodyfikowanie zasad kontroli (poprzez zmniejszenie % skontrolowanych beneficjentów przypadających na powiat);
- ✓ zmodyfikowanie zasad kontroli w zakresie m.in. Modułu II (oparcie jej na dokumentach potwierdzających zdobycie przez beneficjenta określonego wykształcenia);
- ✓ ujednolicenie kanałów komunikacyjnych pomiędzy PCPR-ami a Oddziałami PFRON;
- ✓ modyfikacji wykorzystywanych wskaźników rezultatu oraz wpływu w taki sposób aby uwzględniały w czytelny, bezpośredni i jednoznaczny różnorodne obszary, które wpisują się w cele główne programu.

2. Główne założenia badania.

Cel główny badania stanowi ewaluacja pilotażowego Programu „Aktywny samorząd” realizowanego przez PFRON w latach 2019 – 2021. Program „Aktywny samorząd” zakłada wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów programu (tj. ON) w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji. Cele szczegółowe programu stanowią:

- przygotowanie beneficjentów programu z zaburzeniami ruchu, słuchu i percepcji wzrokowej do pełnienia różnych ról społecznych poprzez umożliwienie im włączenia się do tworzącego się społeczeństwa informacyjnego;
- przygotowanie beneficjentów programu do aktywizacji społecznej, zawodowej lub wsparcie w utrzymaniu zatrudnienia poprzez likwidację lub ograniczenie barier w poruszaniu się oraz barier transportowych;
- umożliwianie beneficjentom programu aktywizacji zawodowej poprzez zastosowanie elementów wspierających ich zatrudnienie;
- poprawa szans beneficjentów programu na rywalizację o zatrudnienie na otwartym rynku pracy poprzez podwyższanie kwalifikacji;
- wzrost kompetencji osób zaangażowanych w proces rehabilitacji osób niepełnosprawnych, pracowników lub pracujących na rzecz jednostek samorządu terytorialnego lub organizacji pozarządowych.

Powyższe cele realizowane są w ramach Modułu I oraz Modułu II (z wyjątkiem ostatniego celu szczegółowego²). W Programie „Aktywny samorząd” w ramach Modułu I wyodrębniono 4 Obszary:

Obszar A – likwidacja bariery transportowej:

- Zadanie 1 – pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu);
- Zadanie 2 – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy (adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu);
- Zadanie 3 – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy (adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu, w stopniu wymagającym korzystania z usług tłumacza języka migowego);
- Zadanie 4 – pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu (adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu).

² Cel ten realizowany jest w ramach Modułu III.

Obszar B – likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym:

- Zadanie 1 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub do osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku lub obu rąk);
- Zadanie 2 – dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego w ramach Programu sprzętu elektronicznego i oprogramowania;
- Zadanie 3 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania (adresowana do osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku);
- Zadanie 4 – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu i trudnościami w komunikowaniu się za pomocą mowy);
- Zadanie 5 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego, zakupionego w ramach Programu (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności).

Obszar C – likwidacja barier w poruszaniu się:

- Zadanie 1 – pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją uniemożliwiającą samodzielne poruszanie się za pomocą wózka inwalidzkiego o napędzie ręcznym);
- Zadanie 2 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności);
- Zadanie 3 – pomoc w zakupie protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne, tj. protezy co najmniej na III poziomie jakości (adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności);
- Zadanie 4 – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne – co najmniej na III poziomie jakości (adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności);
- Zadanie 5 – pomoc w zakupie skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu ruchu powodującą problemy w samodzielnym przemieszczaniu się i posiadających zgodę lekarza specjalisty na użytkowanie przedmiotu dofinansowania).

Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej.

W Module II pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym adresowana jest do osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, pobierającym naukę w:

- w szkole policealnej;
- w kolegium;
- w szkole wyższej (studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia, jednolite studia magisterskie, studia podyplomowe lub doktorskie albo doktoranckie prowadzone przez szkoły wyższe w systemie stacjonarnym / dziennym lub niestacjonarnym / wieczorowym / zaocznym lub eksternistycznym, w tym również za pośrednictwem Internetu);

oraz do osób, które otworzyły przewód doktorski poza studiami doktoranckimi.

W ramach Programu „Aktywny samorząd” jest jeszcze Moduł III, który zakłada szkolenia kadr samorządów oraz organizacji pozarządowych z zakresu problematyki niepełnosprawności. Badaniem ewaluacyjnym objęte zostały jednak tylko dwa moduły programowe:

- Moduł I dotyczący likwidacji barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową;
- Moduł II dotyczący pomocy w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym.

Jednocześnie przeprowadzona ewaluacja pozwoliła uzyskać odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jaka jest skala uczestnictwa ON w Programie AS w podziale na moduły/obszary/zadania?
2. Jaka jest struktura beneficjentów Programu (m.in. wiek, płeć, stopień i rodzaj niepełnosprawności, miejsce zamieszkania, województwo)?
3. Jakie jest rzeczowe wykorzystanie przyznanego dofinansowania?
4. Jak dotychczasowe warunki wsparcia w ramach Programu „Aktywny samorząd” (m.in. wysokość dofinansowania, wysokość udziału własnego) są oceniane przez beneficjentów Programu? Czy warunki wsparcia spowodowały odstąpienie od złożenia wniosku, mimo istniejących potrzeb? Jaka była tego przyczyna?
5. Czy zakres wsparcia wskazany w Programie jest wystarczający do wyeliminowania lub zmniejszenia barier ograniczających aktywność osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji? Jeśli nie, to o jakie wsparcie należało by rozszerzyć Program?
6. Czy informacja o Programie dociera do wszystkich adresatów Programów? Jeśli nie, to jakie są tego przyczyny?
7. Jakie problemy występują w procesie naboru wniosków, rozpatrywania i udzielania dofinansowania beneficjentom?
8. Czy występują jakieś nieprawidłowości/problemy w procesie obsługi i rozliczania Programu? Jeśli tak, to jakie?

9. Czy w okresie trwania Programu zostały stwierdzone nieprawidłowości/problemy w procesie kontroli/monitorowania Programu? Jak to były nieprawidłowości/problemy? Jak w związku z tym wprowadzono zmiany/działania naprawcze?
10. Jaka jest skala wniosków złożonych do wniosków, którym przyznano dofinansowanie? Jak są przyczyny braku przyznania dofinansowania?
11. Jaka jest skala rezygnacji z przyznanego dofinansowania? Jak są tego przyczyny?
12. Jakie bariery uniemożliwiające uczestniczenie w życiu społecznym, zawodowym lub w dostępie do edukacji zostały zlikwidowane lub zmniejszone w wyniku uczestnictwa w Programie?
13. Czy w wyniku uczestnictwa w Programie wzrosła aktywność społeczna i zawodowa, beneficjentów pomocy?
14. Jak konkretnie zmieniła się aktywność społeczna i samoocena uczestników Programu?
15. Jak na przestrzeni lat 2019-2021 zmieniały się wskaźniki rezultatu i wpływu?

3. Opis metodologii badania.

W ramach badania zastosowano metodologię bazującą na różnorodnych metodach badawczych w tym wykorzystujących dane wtórne oraz pierwotne. W przypadku tych drugich badania terenowe obejmowały zarówno jakościowe oraz ilościowe techniki, które wykorzystane zostały w ramach następującej sekwencji w okresie grudzień 2022 – luty 2023:

- **analiza danych zastanych (desk research)**, która koncentrowała się przede wszystkim na dokumentach programowych, sprawozdaniach, komunikatach oraz materiałach źródłowych dotyczących Programu „Aktywny samorząd”; zestawienie wszystkich wykorzystywanych dokumentów, danych oraz publikacji wskazane zostało w bibliografii;
- **badania ilościowe**, które objęły:
 - 3929 wywiadów CAWI z beneficjentami pomocy (w ramach wszystkich Modułów, Obszarów oraz Zadań) Programu „Aktywny samorząd”;
 - 214 wywiadów CAWI z realizatorami Programu „Aktywny samorząd” (PCPR-y, MOPR-y).

Badanie ilościowe zrealizowane zostało przy zastosowaniu prób pełnych tj. objęło wszystkich beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” z lat 2019-2021 oraz 380 PCPR-ów/MOPR-ów zlokalizowanych we wszystkich powiatach z terenu całej Polski oraz miastach na prawach powiatu.

- **badania jakościowe**, które objęły:
 - 60 indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) z beneficjentami Programu „Aktywny samorząd” tj. ON, które uzyskały dofinansowanie w ramach różnych Modułów/ Obszarów/ Zadań³;
 - 5 indywidualnych wywiadów pogłębionych z pracownikami samorządów powiatowych bezpośrednio zaangażowanych w realizację Programu w tym dwa z przedstawicielami instytucji mającymi siedzibę w dużym mieście wojewódzkim oraz trzy zlokalizowane w miastach poniżej 50 000 mieszkańców;
 - 4 wywiady mini-FGI z pracownikami Oddziałów PFRON oraz PCPR/MOPR z województwa mazowieckiego, pomorskiego, świętokrzyskiego, podkarpackiego, warmińsko-mazurskiego, pomorskiego, zachodniopomorskie, lubelskie⁴.

³ Respondenci reprezentowali wszystkie regiony w Polsce oraz byli zróżnicowani pod względem cech społeczno-demograficznych, a także stopnia oraz rodzaju niepełnosprawności, istotnych z punktu widzenia realizacji Programu „Aktywny samorząd”.

⁴ W ramach wywiadów FGI wybrano przedstawicieli regionów o największej liczbie beneficjentów (mazowieckie oraz pomorskie), średniej liczbie (świętokrzyskie, podkarpackie, warmińsko-mazurskie, łódzkie) oraz małej liczbie beneficjentów (zachodniopomorskie, lubelskie).

Podsumowaniem badania ewaluacyjnego był **panel ekspercki** z przedstawicielami instytucji zajmujących się wsparciem osób niepełnosprawnych, z przedstawicielami organizacji pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych, realizatorami Programu (przedstawicielami samorządów powiatowych, pracownikami PFRON).

4. Prezentacje wyników badania.

Wyniki badań pogrupowane zostały w 14 podrozdziałów, które prezentują następujące wątki tematyczne odnoszące do Programu „Aktywny samorząd”:

- skala uczestnica ON w Programie „Aktywny samorząd”;
- struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorząd”;
- zakres rzeczowego wykorzystania przyznanego dofinansowania w ramach Programu „Aktywny samorząd”;
- ocena beneficjentów w zakresie warunków wsparcia w ramach Programu „Aktywny samorząd”;
- ocena wsparcia oferowanego w Programie „Aktywny samorząd” w kontekście eliminowania lub zmniejszania barier ograniczających aktywność osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji;
- dostępność informacji o Programie „Aktywny samorząd” wśród potencjalnych odbiorców;
- problemy dotyczące procesu naboru wniosków oraz rozpatrywania i udzielania dofinansowania beneficjentom;
- problemy w procesie obsługi i rozliczania Programu „Aktywny samorząd”;
- problemy/nieprawidłowości w procesie kontroli/monitorowania Programu „Aktywny samorząd”;
- skuteczność wnioskodawców Programu „Aktywny samorząd”;
- zjawisko rezygnacji wśród wnioskodawców z przyznanego dofinansowania w ramach Programu „Aktywny samorząd”;
- bariery uniemożliwiające beneficjentom uczestniczenie w życiu społecznym, zawodowym oraz w dostępie do edukacji, zlikwidowane lub zmniejszone w wyniku uczestnictwa w Programie „Aktywny samorząd”;
- postrzegania przez beneficjentów wpływu uczestnictwa w Programie „Aktywny samorząd” na funkcjonowanie w wymiarze społecznym, zawodowym oraz własną samoocenę, a także stan psychiczny z uwzględnieniem rzeczywistego wzrostu aktywności społecznej i zawodowej;
- zmiany wskaźników ewaluacyjnych - rezultatu i wpływu - na przestrzeni trwania Programu „Aktywny samorząd” w latach 2019-2021.

4.1. Skala uczestnictwa ON w Programie „Aktywny samorząd”

Szczegółowe dane ze Sprawozdań Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji osób niepełnosprawnych w ramach poszczególnych obszarów prezentuje poniższa tabela. Zamieszczone są w niej informacje dotyczące:

- liczby powiatów uczestniczących w Programie;
- planowanej wartości miernika dotyczącego liczby osób w Programie;
- liczby osób niepełnosprawnych objętych wsparciem w ramach Programu - ogółem;
- liczby osób niepełnosprawnych objętych wsparciem w ramach Programu - Moduł I;
- liczby osób niepełnosprawnych objętych wsparciem w ramach Programu - Moduł II;
- wypłaty środków - razem – kwota;
- wypłaty środków - razem - % środków zaplanowanych na realizację programu;
- wypłaty środków - Moduł I;
- wypłaty środków – Moduł II.

Tabela 1. Kluczowe wskaźniki Programu „Aktywny samorząd” wskazane w sprawozdaniach Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji osób niepełnosprawnych

Kluczowe wskaźniki	2019	2020	2021
Liczba powiatów uczestniczących w programie	380	380	380
Planowana wartość miernika	30 500	26 000	24 000
Liczba osób niepełnosprawnych objętych wsparciem – ogółem	23 927	20 576	21 444
Liczba osób niepełnosprawnych objętych wsparciem – Moduł I	11 779	10 299	12 442
Liczba osób niepełnosprawnych objętych wsparciem – Moduł II	12 148	10 277	9 598
Kwota wypłacona przez PFRON na realizację programu	150 448 562,79 zł	163 872 698,71 zł	187 583 386,86 zł
% wypłaconych środków, które zaplanowano na realizację programu	87,48%	90,64%	98,92%
Wypłaty środków – Moduł I	87 239 137,56 zł	94 937 907,71 zł	114 779 288,92 zł
Wypłata środków – Moduł II	53 508 914,38 zł	58 454 102,12 zł	60 552 437,09 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie trzech sprawozdań Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2019, 2020 oraz 2021 roku.

Poniżej zaprezentowano skalę złożonych wniosków ilustrującą stopień zainteresowania osób niepełnosprawnych Programem „Aktywny samorząd” w okresie 2019-2021 z uwzględnieniem poszczególnych modułów, Obszarów oraz Zadań. **Jednocześnie należy podkreślić, że różnica pomiędzy rokiem 2019 a okresem 2020-2021 wynika z faktu uruchomienia dopiero w II połowie 2019 roku systemu SOW⁵ (w trakcie trwającego naboru wniosków; część wniosków złożono w formie papierowej) wynikiem czego były duże braki danych w systemie SOW za 2019 rok.**

Natomiast obowiązek rejestrowania i obsługi wniosków w Systemie Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) wprowadzono dla realizatorów programu w 2020 roku. Od tego roku, przyznanie realizatorom programu drugiej i kolejnych transzy środków finansowych na realizację programu, odbywa się wyłącznie na podstawie danych rzeczowo-finansowych ujętych w SOW. Oznacza to, że wnioski złożone w formie papierowej muszą być także ujęte w SOW w zakresie wymaganym przez system (tj. wprowadzone przez realizatorów czyli PCPR do systemu SOW i w nim procedowane). W poszczególnych latach trwania Programu „Aktywny samorząd” stosunek wniosków składanych elektronicznie i w formie papierowej ulegał zmianie i kształtował się następująco⁶:

- ✓ 2019 - 29,1% wniosków składanych było w papierze⁷;
- ✓ 2020 - 32,7% wniosków składanych było w papierze;
- ✓ 2021 - 32,3% wniosków składanych było w papierze.

Najniższy % (choć tylko nieznacznie w porównaniu z 2020 i 2021 rokiem) wniosków składanych w papierze był w 2019 roku, co wynikało przede wszystkim z faktu, iż większość wniosków złożonych w tym czasie dotyczyła Modułu II, który dedykowany jest osobom w najmniejszym stopniu wykluczonym cyfrowo. W latach 2020-2021 większość wniosków papierowych przypadało na Moduł I.

Podsumowując, w 2021 roku tylko 14,3% wniosków w ramach Modułu II złożono w formie papierowej (w 2020 roku - 14,8%). W przypadku Modułu I w 2021 roku wartość ta wynosiła 50,3% (w 2020 roku – 53,1%), w tym dla poszczególnych Obszarów:

- ✓ Obszar A - 48,1% (w 2020 roku – 49,3%);
- ✓ Obszar B - 46,1% (w 2020 roku 47,1%);
- ✓ Obszar C - 64,0% (w 2020 roku 68,0%);
- ✓ Obszar D - 31,7% (w 2020 roku 37,1%).

⁵ Dotyczy to wszystkich danych analizowanych w ramach niniejszego raportu.

⁶ Taki trend potwierdzają również ankietowani przedstawiciele PCPR.

⁷ % wniosków składanych w papierze w 2019 roku obliczony został na podstawie stosunku liczby wniosków złożonych w Systemie Obsługi Wsparcia do liczby wniosków złożonych ogółem (wskazanych w Sprawozdania Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2019 roku). Dodatkowo należy mieć na uwadze, że dane te mają charakter szacunkowy.

Wnioski o dofinansowanie w ramach Modułu I są przyjmowane zazwyczaj od 1 marca do dnia 31 sierpnia każdego roku realizacji programu. Możliwość przywrócenia terminu na złożenie wniosku upływa w dniu 31 grudnia każdego roku. W przypadku wniosków w ramach Modułu II są one przyjmowane w dwóch cyklach: zazwyczaj w dniach 1 -31 marca oraz do dnia 10 października każdego roku realizacji programu, z możliwością przywrócenia terminu na złożenie wniosku, przy czym możliwość ta kończy się z dniem 31 grudnia każdego roku.

Należy podkreślić, że największym zainteresowaniem charakteryzował się Moduł II oraz Zadanie 1 (w ramach Obszaru B), Zadanie 4 (Obszar B), Zadanie 5 (Obszar C), Obszar D oraz Zadanie 3 (Obszar B) w ramach Modułu I. Szczegóły prezentuje poniższa tabela.

Tabela 2. Skala złożonych wniosków (wnioskodawców) w programie „Aktywny samorząd”

Rok	2019	2020	2021	Razem	%
Moduł I – likwidacja barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową	129	15927	18015	34071	44,1%
Obszar A – likwidacja bariery transportowej	40	1518	2325	3883	5,0%
Zadanie 1	18	897	1410	2325	3,0%
Zadanie 2	22	469	701	1192	1,5%
Zadanie 3	0	104	149	253	0,3%
Zadanie 4	0	48	65	113	0,1%
Obszar B – likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym	49	7553	7882	15484	20,0%
Zadanie 1	45	3647	3641	7333	9,5%
Zadanie 2	4	363	366	733	0,9%
Zadanie 3	0	1611	1600	3211	4,2%
Zadanie 4	0	1863	2183	4046	5,2%
Zadanie 5	0	69	92	161	0,2%
Obszar C – likwidacja barier w poruszaniu się	23	5211	5704	10938	14,2%
Zadanie 1	0	1658	1504	3162	4,1%
Zadanie 2	20	1139	1248	2407	3,1%
Zadanie 3	0	720	1143	1863	2,4%
Zadanie 4	3	143	138	284	0,4%
Zadanie 5	0	1551	1671	3222	4,2%
Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej	17	1645	2104	3766	4,9%
Moduł II – pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym	6848	18355	18002	43205	55,9%

Rok	2019	2020	2021	Razem	%
Razem	6977	34282	36017	77276	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

4.2. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny Samorząd”

Strukturę beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” determinują formalne założenia w zakresie adresatów tej inicjatywy. Szczegóły w tym zakresie prezentuje poniższa tabela, która charakteryzuje poszczególne warunki formalne, które musi spełnić wnioskodawca, aby mógł uzyskać środki w ramach poszczególnych Modułów/Obszarów/Zadań.

Tabela 3. Przyporządkowanie adresatów Programu do poszczególnych Modułów/Obszarów/Zadań.

Moduł I – likwidacja barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową

Obszar A – likwidacja bariery transportowej

Moduły/Obszary/Zadania Programu „Aktywny samorząd”	Adresat Zadania
Zadanie 1	✓ znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia – orzeczenie o niepełnosprawności, ✓ wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie, ✓ dysfunkcja narządu ruchu,
Zadanie 2	✓ znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności, ✓ wiek aktywności zawodowej, ✓ dysfunkcja narządu ruchu
Zadanie 3	✓ znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności, ✓ wiek aktywności zawodowej, ✓ dysfunkcja narządu słuchu, w stopniu wymagającym korzystania z usług tłumacza języka migowego
Zadanie 4	✓ znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności, ✓ wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie, ✓ dysfunkcja narządu słuchu

Obszar B – likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym

Moduły/Obszary/Zadania Programu „Aktywny samorząd”	Adresat Zadania
Zadanie 1	✓ znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia - orzeczenie o niepełnosprawności, ✓ wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie, ✓ dysfunkcja obu kończyn górnych lub narządu wzroku,
Zadanie 2	✓ pomoc udzielona w ramach Obszaru B,
Zadanie 3	✓ umiarkowany stopień niepełnosprawności, ✓ dysfunkcja narządu wzroku, ✓ wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,
Zadanie 4	✓ znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia - orzeczenie o niepełnosprawności, ✓ dysfunkcja narządu słuchu, ✓ trudności w komunikowaniu się za pomocą mowy, ✓ wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,
Zadanie 5	✓ pomoc udzielona w Zadaniu: 1, 3 lub 4, ✓ znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia orzeczenie o niepełnosprawności,

Obszar C – likwidacja barier w poruszaniu się

Moduły/Obszary/Zadania Programu „Aktywny samorząd”	Adresat Zadania
Zadanie 1	✓ znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia orzeczenie o niepełnosprawności, ✓ zatrudnienie lub nauka lub potwierdzone opinią eksperta PFRON rokowania uzyskania zdolności do pracy albo do podjęcia nauki w wyniku wsparcia udzielonego w programie, ✓ wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie,

Moduły/Obszary/Zadania Programu „Aktywny samorząd”	Adresat Zadania
	✓ dysfunkcje uniemożliwiające samodzielne poruszanie się za pomocą wózka inwalidzkiego o napędzie ręcznym,
Zadanie 2	✓ znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia - orzeczenie o niepełnosprawności,
Zadanie 3	✓ stopień niepełnosprawności, ✓ wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie, ✓ potwierdzona opinią eksperta PFRON stabilność procesu chorobowego, ✓ potwierdzone opinią eksperta PFRON rokowania uzyskania zdolności do pracy w wyniku wsparcia udzielonego w programie,
Zadanie 4	✓ stopień niepełnosprawności, ✓ wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie, ✓ potwierdzona opinią eksperta PFRON stabilność procesu chorobowego, ✓ potwierdzone opinią eksperta PFRON rokowania uzyskania zdolności do pracy w wyniku wsparcia udzielonego w programie,
Zadanie 5	✓ znaczny stopień niepełnosprawności lub w przypadku osób do 16 roku życia - orzeczenie o niepełnosprawności, ✓ wiek do lat 18 lub wiek aktywności zawodowej lub zatrudnienie, ✓ dysfunkcja narządu ruchu powodująca problemy w samodzielnym przemieszczaniu się, ✓ zgoda lekarza specjalisty na użytkowanie skutera o napędzie elektrycznym lub wózka ręcznego z oprzyrządowaniem elektrycznym;

Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej

Moduły/Obszary/Zadania Programu „Aktywny samorząd”	Adresat Zadania
Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej	✓ znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności, ✓ aktywność zawodowa, ✓ pełnienie roli przedstawiciela ustawowego lub opiekuna prawnego dziecka,

Moduł II – pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym

Moduły/Obszary/Zadania Programu „Aktywny samorząd”	Adresat Zadania
Moduł II – pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym	✓ znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności, ✓ nauka w szkole wyższej lub szkole policealnej lub kolegium lub przewód doktorski otwarty poza studiami doktoranckimi.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentów programowych Programu „Aktywny samorząd”

W sumie w latach 2019 – 2021 Program „Aktywny samorząd” wygenerował (zgodnie z danymi z systemu SOW) liczbę niemal 60 000 beneficjentów, czyli wnioskodawców, który skutecznie aplikowali o środki w jego ramach. Jednocześnie należy podkreślić, że zgodnie z założeniami Programu osoba mogła składać wnioski na dowolną liczbę zadań w ramach jednego roku. Jednocześnie w przypadku tych samych zadań możliwe było składanie wniosków tylko po upływie wymaganego programem okresu karencji. Oznacza to, że rzeczywista liczba osób uczestniczących w programie jest mniejsza niż liczba 60 000 i wynosi 34 915⁸. Średnio – na osobę będącą skutecznym wnioskodawcą (tj. taką, która dostała dofinansowanie) przypadało w skali całego Programu w latach 2019-2021 - 1,1 skutecznego wniosku (tj. takiego który dostał dofinansowanie). Osoby będące skutecznymi wielokrotnymi wnioskodawcami stanowią więc nieco ponad ¼ wszystkich osób będących skutecznymi wnioskodawcami (szczegóły w tabeli 4). Najwięcej osób - wielokrotnych skutecznych wnioskodawców Programu - zidentyfikowano w ramach Obszaru D oraz Modułu II, które to zadania nie przewidują karencji w uzyskaniu kolejnych środków.

W poszczególnych latach zidentyfikowano następujące ogólne liczby beneficjentów.

- w 2019 roku – 2713 beneficjentów;⁹

⁸ Jest to liczba unikatowych adresów mailowych osób (na podstawie danych z systemu SOWZ), które przynajmniej raz w latach 2019 -2021 skutecznie aplikowały o środki w ramach Programu „Aktywny samorząd”.

⁹ Należy podkreślić, że różnica pomiędzy rokiem 2019 a 2020 oraz 2021 rokiem wynika z faktu uruchomienia dopiero w II połowie 2019 roku systemu SOW⁹ (w trakcie trwającego naboru

- w 2020 roku – 27 518 beneficjentów;
- w 2021 roku – 27 955 beneficjentów.

Choć wśród beneficjentów przeważały osoby, które złożyły jeden wniosek (63,7%) to maksymalnie zdarzali się również wnioskodawcy skuteczni, którzy dofinansowanie otrzymali nawet do 10 razy. Szczegóły prezentuje poniższa tabela.

Tabela 4. Liczba beneficjentów (z uwzględnieniem beneficjentów wielokrotnych)

Liczba skutecznie złożonych wniosków przez beneficjentów	Liczba beneficjentów	% beneficjentów
1	22 222	63,7%
2	5 516	15,8%
3	3 482	9,9%
4	2 559	7,3%
5	973	2,8%
6	140	0,4%
7-10	23	0,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Wśród beneficjentów, którzy skutecznie złożyli od 7 do 10 wniosków dominują mężczyźni (niemal ¾ beneficjentów), osoby młodsze (ponad 80% ma mniej niż 40 lat), mieszkańcy województwa wielkopolskiego, podkarpackiego, dolnośląskiego, kujawsko-pomorskiego (ponad 60% beneficjentów) oraz osoby charakteryzujące się upośledzeniem narządu ruchu (ponad 30% beneficjentów). Legitymują się oni również wysokim stopniem skuteczności składanych wniosków wynoszącym niemal 90% przy średniej liczbie złożonych wniosków wynoszącej około 8,5 (liczba złożonych wniosków wahała się od 7 do 12). Przedstawiciele tej grupy beneficjentów ubiegali się skutecznie przede wszystkim o wsparcie w ramach Modułu II (116 skutecznie złożonych wniosków), a w dalszej kolejności Modułu I (54 skutecznie złożone wnioski – 60% z nich w ramach Obszaru D).

Specyficzną grupą wnioskodawców są osoby, które były już wcześniej beneficjentami Programu „Aktywny samorząd”. Warunkiem jest wówczas spełnienie okresu karencji¹⁰. Na istnienie takich ON zwracali uwagę realizatorzy programu:

wniosków; część wniosków złożono w formie papierowej) wynikiem czego były duże braki danych w systemie SOW za 2019 rok.

¹⁰ Warunki te określone zostały w dokumentach programowych. Częstotliwość udzielania pomocy w ramach Modułu I kształtuje się następująco:

- ✓ Obszar A i Obszar C – Zadania: 1 i 3 oraz 5 - ponowna pomoc może być udzielona po upływie 3 lat, licząc od początku roku następującego po roku, w którym udzielono pomocy;

Ja myślę, że promocja się sprawdziła, ponieważ z roku na rok mamy coraz więcej beneficjentów, tak? I osoby na przykład, które skorzystały, nie wiem, 3 lata temu, wracają ponownie, no bo wiedzą, że mogą, tak? Bo o dofinansowanie można się, jeżeli chodzi o protezy, co 3 lata ubiegać. Tak to poprzedni beneficjenci, którzy skorzystali, wracają; (realizator, wywiad IDI).

Analiza uczestnictwa osób niepełnosprawnych w Programie „Aktywny samorząd”
(na podstawie danych pochodzących z systemu SOW) skłania do następujących wniosków:

- większość beneficjentów w latach 2019 -2021 złożyła wnioski w ramach Modułu II (najwięcej w 2020 roku);
- w przypadku Modułu I największa liczba skutecznych wniosków złożona została w ramach Obszaru B (w szczególności Zadania 1¹¹ oraz Zadania 4¹²);

-
- ✓ Obszar C – Zadania 2 i 4 oraz Obszar B Zadanie 5 – ponowna pomoc może być udzielona po zakończeniu okresu gwarancji na przedmiot/usługę wcześniej dofinansowaną;
 - ✓ Obszar B, z wyłączeniem Zadania 5 – ponowna pomoc może być udzielona po upływie 5 lat, licząc od początku roku następującego po roku, w którym udzielono pomocy.

W pozostałych przypadkach zasada nie obowiązywała (Moduł II, Obszar D).

¹¹ Zadanie 1 (obszar B) – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub do osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu wzroku lub obu rąk);

¹² Zadanie 4 (obszar B) – pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu i trudnościami w komunikowaniu się za pomocą mowy).

- najniższym zainteresowaniem beneficjentów charakteryzowały się w ramach Modułu I - Zadanie 4 (obszar A)¹³, Zadanie 5 (Obszar B)¹⁴, Zadanie 3 (Obszar A)¹⁵ oraz Zadanie 4 (Obszar C)¹⁶.

Szczegóły w zakresie skali uczestnictwa osób niepełnosprawnych (beneficjentów) w ramach Programu „Aktywny samorząd” w latach 2019 - 2021 prezentuje poniższa tabela.

Tabela 5. Skala uczestnictwa osób niepełnosprawnych (beneficjentów) w programie „Aktywny samorząd”

Moduły/Obszary/Zadania Programu „Aktywny samorząd”	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021	Razem	%
Moduł I – likwidacja barier utrudniających aktywizację społeczną i zawodową	22	11901	12674	24597	42,3%
Obszar A – likwidacja bariery transportowej	4	1076	1595	2675	4,6%
Zadanie 1	2	688	1050	1740	3,0%
Zadanie 2	2	304	446	752	1,3%
Zadanie 3	0	58	68	126	0,2%
Zadanie 4	0	26	31	57	0,1%
Obszar B – likwidacja barier w dostępie do uczestniczenia w społeczeństwie informacyjnym	8	5571	5274	10853	18,7%
Zadanie 1	8	2597	2323	4928	8,5%
Zadanie 2	0	269	251	520	0,9%
Zadanie 3	0	1218	1031	2249	3,9%
Zadanie 4	0	1440	1624	3064	5,3%
Zadanie 5	0	47	45	92	0,2%

¹³ Zadanie 4 (obszar A) – pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu (adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu).

¹⁴ Zadanie 5 (obszar B) – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego, zakupionego w ramach Programu (adresowana do osób z orzeczeniem o niepełnosprawności – do 16 roku życia lub osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności).

¹⁵ Zadanie 3 (obszar A) – pomoc w uzyskaniu prawa jazdy (adresowana do osób ze znacznym albo umiarkowanym stopniem niepełnosprawności, z dysfunkcją narządu słuchu, w stopniu wymagającym korzystania z usług tłumacza języka migowego).

¹⁶ Zadanie 4 (obszar C) – pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne – co najmniej na III poziomie jakości (adresowana do osób ze stopniem niepełnosprawności).

Moduły/Obszary/Zadania Programu „Aktywny samorząd”	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021	Razem	%
Obszar C – likwidacja barier w poruszaniu się	7	3876	4327	8210	14,1%
Zadanie 1	0	1123	1021	2144	3,7%
Zadanie 2	5	958	1070	2033	3,5%
Zadanie 3	0	526	816	1342	2,3%
Zadanie 4	2	114	95	211	0,4%
Zadanie 5	0	1155	1325	2480	4,3%
Obszar D – pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej	3	1378	1478	2859	4,9%
Moduł II – pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym	2691	15617	15281	33589	57,7%
Razem	2713	27518	27955	58186	100,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

W przypadku 2019 roku niewielka liczba beneficjentów (wyliczona na podstawie systemu SOW) wynika również z faktu, iż dane z systemu SOW za 2019 rok nie są kompletne - nie obejmują wniosków złożonych w formie papierowej. Uwzględniając tylko dane za 2020 i 2021 rok skala uczestnictwa osób niepełnosprawnych (beneficjentów) w programie „Aktywny samorząd” kształtuje się następująco: Moduł I (44,3%), Moduł II (55,7%). W przypadku poszczególnych obszarów w ramach Modułu I jest to – Obszar A (4,8%), Obszar B (19,6%), Obszar C (14,8%), Obszar D (5,1%).

Dodatkowo na podstawie prowadzonego przez PFRON monitoringu dokonano szczegółowej charakterystyki struktury beneficjentów Programu „Aktywny samorząd”, która obejmuje następujące cechy społeczno-demograficzne – wiek, płeć, stopień i rodzaj niepełnosprawności, miejsce zamieszkania oraz województwo. Podstawowy profil osób uczestniczących w programie przedstawia się więc następująco uwzględniając:

- **wiek**; średni wiek wnioskodawcy nie przekracza 40 lat, a podopiecznego wynosi nieco ponad 16 lat (według stanu na dzień badania ewaluacyjnego);
- **płeć**; przeważają kobiety (w szczególności dotyczy to obszaru D oraz Modułu II);
- **stopień niepełnosprawności**; dominują osoby z umiarkowanym stopniem lub orzeczeniem równoważnym;
- **kategorię niepełnosprawności**; około 1/3 beneficjentów ma niepełnosprawność sprzężoną (tj. dwie lub trzy przyczyny wydania orzeczenia);
- **miejsce zamieszkania**; przeważają mieszkańcy miast (w szczególności tych powyżej 5000 mieszkańców);

- **województwo** – dominują beneficjenci z województwa mazowieckiego, pomorskiego, wielkopolskiego, śląskiego oraz podkarpackiego, którzy stanowią niemal 50% wszystkich beneficjentów.

Szczegóły w zakresie struktury beneficjentów prezentują poniższe tabele numer 6 - 13.
Ze względu na występujące nieznaczne braki danych w bazie wygenerowanej na potrzeby niniejszego badania z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021 wartości w poszczególnych tabelach mogą się między sobą różnić.

Tabela 6. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” według podziału na wiek

Średni wiek beneficjenta	Liczba wniosków złożonych przez opiekunów beneficjentów
Średni wiek – ogółem - 37,5 lat	4660 (w tym 3194 beneficjentów miało orzeczenie o niepełnosprawności do 16 r.ż.)
Moduł I	
Średni wiek – obszar A – 38 lat	
Średni wiek – obszar B – 43,5 roku	
Średni wiek – obszar C – 50,5 roku	
Średni wiek – obszar D – 38 lat	
Moduł II	
Średni wiek – 32 lata	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Tabela 7. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” według podziału na płeć

Moduł/obszar/zadanie	kobiety	mężczyźni	Razem	stopień feminizacji beneficjentów
Moduł I	12211	12385	24596	49,6%
Obszar A	1390	1285	2675	52,0%
Zadanie 1	895	845	1740	51,4%
Zadanie 2	419	333	752	55,7%
Zadanie 3	55	71	126	43,7%
Zadanie 4	21	36	57	36,8%
Obszar B	6080	4773	10853	56,0%
Zadanie 1	2863	2065	4928	58,1%
Zadanie 2	301	219	520	57,9%
Zadanie 3	1164	1085	2249	51,8%
Zadanie 4	1717	1347	3064	56,0%
Zadanie 5	35	57	92	38,0%
Obszar C	2999	5211	8210	36,5%
Zadanie 1	981	1163	2144	45,8%
Zadanie 2	743	1290	2033	36,5%

Moduł/obszar/zadanie	kobiety	mężczyźni	Razem	stopień feminizacji beneficjentów
Zadanie 3	291	1051	1342	21,7%
Zadanie 4	37	174	211	17,5%
Zadanie 5	947	1533	2480	38,2%
Obszar D	1742	1116	2858	61,0%
Moduł II	21670	11919	33589	64,5%
Razem	33881	24304	58185	58,2%

Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Tabela 8. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” według podziału na stopień niepełnosprawności

Samodzielnie składający wniosek

Moduł /obszar/ zadanie	Orzeczenie o niepełno-sprawności (do 16 r.ż.)	Lekki lub orzeczenie równoważne	Umiarkowany lub orzeczenie równoważne	Znaczny lub orzeczenie równoważne	Razem
I Moduł	0 ¹⁷	71	8415	18418	26930
Obszar A	0 ¹⁸	0 ¹⁹	826	7777	2671
Obszar B	0 ²⁰	0 ²¹	4423	3766	10845
Obszar C	0 ²²	71	792	6420	8203
Obszar D	0 ²³	0 ²⁴	2374	455	2856
II Moduł	0	264 ²⁵	26685	6295	33256

¹⁷ W bazie SOW była wartość 26. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie.

¹⁸ W bazie SOW była wartość 1. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie.

¹⁹ W bazie SOW była wartość 1. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie

²⁰ W bazie SOW była wartość 7. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie.

²¹ W bazie SOW była wartość 1. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie.

²² W bazie SOW była wartość 4. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie.

²³ W bazie SOW była wartość 14. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie.

²⁴ W bazie SOW była wartość 1. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie.

²⁵ Zgodnie z zasadami dotyczącymi wyboru, dofinansowania i rozliczania wniosków o dofinansowanie w ramach Modułu I i II pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w ramach Modułu II, osoby z orzeczoną lekką stopniem niepełnosprawności mogą uzyskać pomoc finansową wyłącznie wtedy, gdy spełniają łącznie następujące warunki: (a) uczestnicząc w pilotażowym programie „Aktywny samorząd” lub w programie pn. „STUDENT II – kształcenie ustawiczne osób niepełnosprawnych” - posiadali znaczny lub umiarkowany stopień niepełnosprawności; (b) w trakcie uczestnictwa w programie, o którym mowa w pkt 1, orzeczenie o lekkim stopniu niepełnosprawności uzyskały nie wcześniej niż po zaliczeniu pierwszego roku nauki, a w przypadku form kształcenia trwających jeden rok – pierwszego

Moduł /obszar/ zadanie	Orzeczenie o niepełno-sprawności (do 16 r.ż.)	Lekki lub orzeczenie równoważne	Umiarkowany lub orzeczenie równoważne	Znaczny lub orzeczenie równoważne	Razem
Razem	0 ²⁶	335	35100	24713	60148

Podopieczni

Moduł /obszar/ zadanie	Orzeczenie o niepełno-sprawności (do 16 r.ż.)	Lekki lub orzeczenie równoważne	Umiarkowany lub orzeczenie równoważne	Znaczny lub orzeczenie równoważne	Razem
I Moduł	3194	0	129	1319	4642
Obszar A	960	0	2	104	1066
Obszar B	1837	0	115	696	2648
Obszar C	396	0	2	518	916
Obszar D	1	0	10	1	12
II Moduł	0	0	6	12	18
Razem	3194	0	135	1331	4660

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Tabela 9. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” według podziału na kategorię niepełnosprawności

Kategoria niepełnosprawności beneficjentów	Liczba beneficjentów	%
(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia	14462	25,2%
(3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia	4231	7,4%
01-U – upośledzenie umysłowe	55	0,1%
02-P – choroby psychiczne	2504	4,4%
03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	4820	8,4%
04-O – choroby narządu wzroku	6421	11,2%
05-R – upośledzenie narządu ruchu	11249	19,6%
06-E – epilepsja	498	0,9%
07-S – choroby układu oddechowego i krążenia	1855	3,2%
08-T – choroby układu pokarmowego	1049	1,8%

semestru nauki. W sytuacji, o której mowa powyżej, pomoc finansowa może być przyznawana wyłącznie do czasu ukończenia przez wnioskodawcę nauki w ramach tej formy kształcenia, w trakcie której nastąpiła zmiana stopnia niepełnosprawności na lekki oraz na poziomie wyznaczonym dla stopnia niepełnosprawności wnioskodawcy, który uprawniał do uczestnictwa w programie.

²⁶ W bazie SOW była wartość 26. Prawdopodobnie była to pomyłka w bazie.

Kategoria niepełnosprawności beneficjentów	Liczba beneficjentów	%
09-M – choroby układu moczowo-płciowego	782	1,4%
10-N – choroby neurologiczne	5316	9,2%
11-I – Inne	3690	6,4%
12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe	563	1,0%
Razem	57 495	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

W przypadku niepełnosprawności sprzężonej najczęściej w przypadku:

- dwóch przyczyn wydania orzeczenia - współwystępuje - upośledzenie narządu ruchu oraz choroby neurologiczne (6508 beneficjentów), upośledzenie narządu ruchu oraz Inne (996 beneficjentów), upośledzenie narządu ruchu oraz choroby układu oddechowego i krążenia (858 beneficjentów);
- trzech przyczyn wydania orzeczenia – współwystępuje - upośledzenie narządu ruchu i choroby układu moczowo-płciowego oraz choroby neurologiczne (289 beneficjentów), choroby narządu wzroku i upośledzenie narządu ruchu oraz choroby neurologiczne (256 beneficjentów), upośledzenie narządu ruchu i choroby układu oddechowego i krążenia oraz choroby neurologiczne (203 beneficjentów).

Tabela 10 Struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” według podziału na kategorie niepełnosprawności

Moduł/obszar/zadanie	Najczęściej występujące kategorie niepełnosprawności w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań
Moduł I	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (6964) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (2703) 01-U – upośledzenie umysłowe (48) 02-P – choroby psychiczne (99) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (2994) 04-O – choroby narządu wzroku (3688) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (4403) 06-E – epilepsja (43) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (178) 08-T – choroby układu pokarmowego (59) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (60) 10-N – choroby neurologiczne (2614) 11-I – Inne (381) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (90)
Obszar A	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (901) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (422) 01-U – upośledzenie umysłowe (7)

Moduł/obszar/zadanie	Najczęściej występujące kategorie niepełnosprawności w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań
	02-P – choroby psychiczne (3) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (171) 04-O – choroby narządu wzroku (2) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (639) 06-E – epilepsja (4) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (10) 08-T – choroby układu pokarmowego (2) 10-N – choroby neurologiczne (415) 11-I – Inne (64) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (26)
Zadanie 1	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (648) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (379) 01-U – upośledzenie umysłowe (7) 02-P – choroby psychiczne (1) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (1) 04-O – choroby narządu wzroku (1) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (267) 06-E – epilepsja (3) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (7) 08-T – choroby układu pokarmowego (2) 10-N – choroby neurologiczne (334) 11-I – Inne (59) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (26)
Zadanie 2	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (240) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (42) 02-P – choroby psychiczne (2) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (1) 04-O – choroby narządu wzroku (1) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (372) 06-E – epilepsja (1) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (3) 10-N – choroby neurologiczne (81) 11-I – Inne (5)
Zadanie 3	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (8) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (118)
Zadanie 4	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (5) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (1) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (51)
Obszar B	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (2462)

Moduł/obszar/zadanie	Najczęściej występujące kategorie niepełnosprawności w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań
	(3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (1343) 01-U – upośledzenie umysłowe (25) 02-P – choroby psychiczne (16) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (2431) 04-O – choroby narządu wzroku (3316) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (442) 06-E – epilepsja (3) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (9) 08-T – choroby układu pokarmowego (6) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (4) 10-N – choroby neurologiczne (640) 11-I – Inne (54) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (57)
Zadanie 1	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (1439) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (860) 01-U – upośledzenie umysłowe (15) 02-P – choroby psychiczne (11) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (8) 04-O – choroby narządu wzroku (1491) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (402) 06-E – epilepsja (2) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (4) 08-T – choroby układu pokarmowego (4) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (1) 10-N – choroby neurologiczne (578) 11-I – Inne (32)n
Zadanie 2	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (83) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (66) 01-U – upośledzenie umysłowe (1) 02-P – choroby psychiczne (1) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (12) 04-O – choroby narządu wzroku (328) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (6) 10-N – choroby neurologiczne (15) 11-I – Inne (4) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (1)
Zadanie 3	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (486) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (228) 01-U – upośledzenie umysłowe (4)

Moduł/obszar/zadanie	Najczęściej występujące kategorie niepełnosprawności w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań
	02-P – choroby psychiczne (1) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (8) 04-O – choroby narządu wzroku (1460) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (21) 06-E – epilepsja (1) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (2) 08-T – choroby układu pokarmowego (2) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (2) 10-N – choroby neurologiczne (19) 11-I – Inne (8) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (1)
Zadanie 4	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (430) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (176) 01-U – upośledzenie umysłowe (4) 02-P – choroby psychiczne (3) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (2402) 04-O – choroby narządu wzroku (1) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (5) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (3) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (1) 10-N – choroby neurologiczne (20) 11-I – Inne (10) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (5)
Zadanie 5	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (24) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (13) 01-U – upośledzenie umysłowe (1) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (1) 04-O – choroby narządu wzroku (36) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (8) 10-N – choroby neurologiczne (8)
Obszar C	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (3037) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (855) 01-U – upośledzenie umysłowe (12) 02-P – choroby psychiczne (11) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (1) 04-O – choroby narządu wzroku (10) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (2583) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (44) 08-T – choroby układu pokarmowego (2)

Moduł/obszar/zadanie	Najczęściej występujące kategorie niepełnosprawności w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań
	09-M – choroby układu moczowo-płciowego (5) 10-N – choroby neurologiczne (1394) 11-I – Inne (44) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (5)
Zadanie 1	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (900) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (255) 01-U – upośledzenie umysłowe (7) 02-P – choroby psychiczne (1) 04-O – choroby narządu wzroku (1) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (358) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (5) 08-T – choroby układu pokarmowego (1) 10-N – choroby neurologiczne (566) 11-I – Inne (5) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (2)
Zadanie 2	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (750) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (250) 01-U – upośledzenie umysłowe (2) 02-P – choroby psychiczne (5) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (1) 04-O – choroby narządu wzroku (6) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (574) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (17) 08-T – choroby układu pokarmowego (1) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (2) 10-N – choroby neurologiczne (308) 11-I – Inne (8) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (1)
Zadanie 3	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (282) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (62) 02-P – choroby psychiczne (3) 04-O – choroby narządu wzroku (2) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (939) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (13) 08-T – choroby układu pokarmowego (0) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (3) 10-N – choroby neurologiczne (3) 11-I – Inne (21)
Zadanie 4	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (31)

Moduł/obszar/zadanie	Najczęściej występujące kategorie niepełnosprawności w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań
	(3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (2) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (174) 11-I – Inne (2)
Zadanie 5	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (1074) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (286) 01-U – upośledzenie umysłowe (3) 02-P – choroby psychiczne (2) 04-O – choroby narządu wzroku (1) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (538) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (9) 10-N – choroby neurologiczne (517) 11-I – Inne (8) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (2)
Obszar D	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (564) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (83) 01-U – upośledzenie umysłowe (4) 02-P – choroby psychiczne (69) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (390) 04-O – choroby narządu wzroku (360) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (739) 06-E – epilepsja (36) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (115) 08-T – choroby układu pokarmowego (49) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (51) 10-N – choroby neurologiczne (165) 11-I – Inne (219) 12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (2)
Moduł II	(2) Sprzężona – dwie przyczyny wydania orzeczenia (7498) (3) Sprzężona – trzy przyczyny wydania orzeczenia (1528) 01-U – upośledzenie umysłowe (7) 02-P – choroby psychiczne (2405) 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu (1826) 04-O – choroby narządu wzroku (2733) 05-R – upośledzenie narządu ruchu (6846) 06-E – epilepsja (455) 07-S – choroby układu oddechowego i krążenia (1677) 08-T – choroby układu pokarmowego (990) 09-M – choroby układu moczowo-płciowego (722) 10-N – choroby neurologiczne (2702)

Moduł/obszar/zadanie	Najczęściej występujące kategorie niepełnosprawności w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań
	11-I – Inne (3309)
	12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe (473)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Tabela 11. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” według podziału na miejsce zamieszkania (miasto/wieś)

Miejsce zamieszkania	Liczba beneficjentów	%
Wieś	20080	34,7%
miasto poniżej 5 tys.	1985	3,4%
miasto powyżej 5 tys.	35810	61,9%
Razem	57875	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Tabela 12. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorządów” według podziału na miejsce zamieszkania (miasto wieś)

Moduł/obszar/zadanie	Miasto poniżej 5 000	Miasto powyżej 5 000	Wieś	Razem
Moduł I	822	15014	8739	24575
Obszar A	63	1578	1030	2671
Zadanie 1	40	975	723	1738
Zadanie 2	18	478	254	750
Zadanie 3	5	80	41	126
Zadanie 4	0	45	12	57
Obszar B	360	6906	3579	10845
Zadanie 1	162	2949	1809	4920
Zadanie 2	12	382	126	520
Zadanie 3	81	1512	656	2249
Zadanie 4	100	2002	962	3064
Zadanie 5	5	61	26	92
Obszar C	346	4316	3541	8203
Zadanie 1	88	1112	944	2144
Zadanie 2	87	1064	877	2028
Zadanie 3	60	759	523	1342
Zadanie 4	5	129	75	209
Zadanie 5	106	1252	1122	2480
Obszar D	53	2214	589	2855

Moduł/obszar/zadanie	Miasto poniżej 5 000	Miasto powyżej 5 000	Wieś	Razem
Moduł II	1163	20796	11341	33300
Razem	1985	35810	20080	57875

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Tabela 13. Struktura beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” według podziału na województwa

Województwo	Liczba beneficjentów	%
dolnośląskie	3516	6,0%
kujawsko-pomorskie	3361	5,8%
lubelskie	3175	5,5%
lubuskie	2257	3,9%
łódzkie	3324	5,7%
małopolskie	3897	6,7%
mazowieckie	6849	11,8%
opolskie	1045	1,8%
podkarpackie	5036	8,7%
podlaskie	1536	2,6%
pomorskie	5655	9,7%
śląskie	5511	9,5%
świętokrzyskie	3396	5,8%
warmińsko-mazurskie	2326	4,0%
wielkopolskie	5592	9,6%
zachodniopomorskie	1710	2,9%
Razem	58186	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez PFRON w Programie uczestniczyły wszystkie samorządy powiatowe w Polsce (tj. 380 powiatów – w tym 314 powiatów oraz 66 miast na prawach powiatu)²⁷. Średnio na powiat przypadało około 156 beneficjentów (suma za lata 2019 -2021). Jednocześnie wśród powiatów, z których pochodzi najwięcej beneficjentów dominują przede wszystkim największe metropolie (wśród 15 powiatów o największej liczbie beneficjentów Programu jest aż 11 miast na prawach powiatu o liczbie mieszkańców powyżej 170 000 mieszkańców). Do 10 powiatów z największą liczbą beneficjentów (stanowiących

²⁷ Patrz: GUS, *Podział administracyjny Polski*; (<https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/podzial-administracyjny-polski/>).

niedługo ponad 15% wszystkich beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” w Polsce) zaliczają się:

- Warszawa (2095 beneficjentów);
- Kraków (1060);
- Gdańsk (959);
- Łódź (915);
- Powiat ostrowiecki (769), (województwo świętokrzyskie);
- Powiat wejherowski (713), (województwo pomorskie);
- Poznań (689);
- Wrocław (681);
- powiat jasielski (591); (województwo podkarpackie);
- Kielce (581).

W przypadku trzech ww. powiatów, które choć nie mają statusu miasta na prawach, to należy zauważyć, że przynależą do grupy powiatów o względnie dużej liczbie ludności – powiat wejherowski jest 4 powiatem pod względem liczby mieszkańców w Polsce (219 457²⁸), powiat jasielski zajmuje 56 lokatę (112 863), a ostrowiecki 70 miejsce (107 711). Z pewnością jest to jedna z przyczyn, dla których plasują się wśród liderów Programu pod względem liczebności „lokalnych” beneficjentów.

Jednocześnie wśród powiatów o najmniejszej liczbie beneficjentów zidentyfikowano:

- powiat olsztyński (1 beneficjent); (województwo warmińsko-mazurskie);
- powiat piski (3); (województwo warmińsko-mazurskie);
- powiat sejneński (10); (województwo podlaskie);
- powiat wołowski (18); (województwo dolnośląskie);
- Świnoujście (19); (województwo zachodniopomorskie);
- powiat olecki (22); (województwo warmińsko-mazurskie);
- powiat mogileński (24); (województwo kujawsko-pomorskie);
- powiat łęczycki (25); (województwo łódzkie);
- powiat łobeski (25); (województwo zachodniopomorskie);
- powiat kazimierski (26); (województwo świętokrzyskie).

4.3. Rzeczowe wykorzystanie przyznanego dofinansowania w ramach Programu „Aktywny Samorząd”

Charakterystyka rzeczowego wykorzystania przyznanego dofinansowania koncentrować będzie się w pierwszej kolejności na Module I. Szczegóły prezentuje poniższa tabela, w której

²⁸ Patrz: GUS, *Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2021 roku*; (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2021-roku,7,18.html>).

wskazano 20 najczęściej pojawiających się kategorii (w ujęciu rzeczowym) przyznanego dofinansowania beneficjentom.

Tabela 14. Struktura rzeczowego wykorzystania przyznanego dofinansowania w ramach Modułu I

Kategorie rzeczowego wykorzystania dofinansowania	Liczba beneficjentów	%
Obszar A	1687	100%
Inny przedmiot dofinansowania	531	31,5%
Koszty uzyskania prawa jazdy (kurs i egzaminy)	453	26,9%
Specjalne siedzenia	442	26,2%
Ręczny gaz – hamulec	261	15,5%
Obszar B	7870	100%
Standardowy sprzęt komputerowy w dowolnej konfiguracji/zestawie (monitor, stacja, drukarka, osprzęt) lub laptop	4436	56,4%
Smartphone lub tablet	793	10,1%
Standardowy sprzęt komputerowy w dowolnej konfiguracji/zestawie (monitor, stacja, drukarka, osprzęt) lub laptop; Smartphone lub tablet	576	7,3%
Oprogramowanie; Standardowy sprzęt komputerowy w dowolnej konfiguracji/zestawie (monitor, stacja, drukarka, osprzęt) lub laptop	537	6,8%
Smartphone lub tablet; Standardowy sprzęt komputerowy w dowolnej konfiguracji/zestawie (monitor, stacja, drukarka, osprzęt) lub laptop	497	6,3%
Standardowy sprzęt komputerowy w dowolnej konfiguracji/zestawie (monitor, stacja, drukarka, osprzęt) lub laptop; Oprogramowanie	471	6,0%
Inny sprzęt lub urządzenie elektroniczne, z wyłączeniem urządzeń brajlowskich; Standardowy sprzęt komputerowy w dowolnej konfiguracji/zestawie (monitor, stacja, drukarka, osprzęt) lub laptop	290	3,7%
Standardowy sprzęt komputerowy w dowolnej konfiguracji/zestawie (monitor, stacja, drukarka, osprzęt) lub laptop; Inny sprzęt lub urządzenie elektroniczne, z wyłączeniem urządzeń brajlowskich	265	3,4%

Kategorie rzeczowego wykorzystania dofinansowania	Liczba beneficjentów	%
Inny przedmiot dofinansowania	5	0,1%
Obszar C	4911	100%
Wózek elektryczny jednoosobowy	1285	26,2%
Napęd elektryczny do wózka ręcznego	1238	25,2%
Skuter czterokołowy	1050	21,4%
Akumulator/y	644	13,1%
Wózek elektryczny jednoosobowy; Dodatkowe wyposażenie	397	8,1%
Dodatkowe wyposażenie; Wózek elektryczny jednoosobowy	290	5,9%
Inny przedmiot dofinansowania	7	0,1%
Obszar D	2859	100%
Pobyt osoby zależnej w placówce	2859	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Szczegółowa charakterystyka obszaru D przedstawia się następująco:

- w przypadku liczby podopiecznych objętych wsparciem
 - jedno dziecko – 4294;
 - dwoje dzieci – 1294;
 - troje dzieci – 180;
 - czworo dzieci – 59;
 - więcej niż czworo dzieci – 20;
- w przypadku liczby miesięcy objętych dofinansowaniem
 - od 1 do 6 miesięcy – 1529;
 - powyżej 6 i do 12 miesięcy – 4184;
 - powyżej 12 miesięcy – 134;
- w przypadku kwot dofinansowania w przeliczeniu na 1 dziecko – średnia wynosiła ona 3300 zł.

Dokonując charakterystyki w ramach Modułu II w zakresie rzeczowego wykorzystania przyznanego dofinansowania należy zauważyć, że była to w większości pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym (dotyczyło to 93,4% beneficjentów)²⁹. W sumie skorzystało z niej 33589 beneficjentów z czego zdecydowana większość w ramach jednego lub dwóch kierunków kształcenia. Szczegółowe informacje w zakresie poszczególnych kierunków prezentuje poniższa tabela.

Tabela 15. Charakterystyka kierunków objętych dofinansowaniem w ramach Programu (Moduł II)

Liczba Kierunków Kształcenia	Charakterystyka poszczególnych kierunków
1 kierunek kształcenia	jednolite studia magisterskie (4381) nauka w kolegium pracowników służb społecznych (5) nauka w nauczycielskim kolegium języków obcych (2) nauka w szkole policealnej (2214) nauka w uczelni zagranicznej (23) przeprowadzenie przewodu doktorskiego (dot. osób, nie będących uczestnikami studiów doktoranckich) (20) studia doktoranckie (670) studia drugiego stopnia (7916) studia pierwszego stopnia (12289) studia podyplomowe (5648) szkoła doktorska (132)
2 kierunki kształcenia	jednolite studia magisterskie (2197) nauka w kolegium nauczycielskim (1) nauka w kolegium pracowników służb społecznych (3) nauka w nauczycielskim kolegium języków obcych (2) nauka w szkole policealnej (970) nauka w uczelni zagranicznej (13) przeprowadzenie przewodu doktorskiego (dot. osób, nie będących uczestnikami studiów doktoranckich) (10) studia doktoranckie (253) studia drugiego stopnia (3581) studia pierwszego stopnia (5683) studia podyplomowe (3170) szkoła doktorska (87)
3 Kierunki kształcenia	jednolite studia magisterskie (30) nauka w szkole policealnej (25) studia doktoranckie (5)

²⁹ W przypadku 6,6% beneficjentów było to nauka w szkole policealnej.

	studia drugiego stopnia (40) studia pierwszego stopnia (80) studia podyplomowe (434) szkoła doktorska (4)
--	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

4.4. Ocena warunków wsparcia w ramach programu „aktywny samorząd” przez beneficjentów

Ocena dotychczasowych warunków wsparcia w ramach Programu „Aktywny samorząd” przez beneficjentów dotyczyć będzie dwóch poniższych kwestii:

- wysokości dofinansowania;
- wysokości udziału/wkładu własnego.

Należy podkreślić, że wysokość dofinansowania oraz wkładu własnego uzależnione są tylko od zakresu wsparcia (tj. Moduły, Obszaru, Zadania) w ramach Programu „Aktywny samorząd”. Te dwa ww. sposoby wsparcia generalnie nie różnicują beneficjentów ze względu na ich sytuację materialną czy społeczną. Tylko częściowo takie mechanizmy zaimplementowano w przypadku:

- Modułu I, gdzie w sytuacji, gdy limit środków finansowych przekazany realizatorowi programu przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych nie umożliwia udzielenia dofinansowania wszystkim wnioskodawcom z równorzędną oceną wniosku, o przyznaniu dofinansowania decyduje: (a) stopień niepełnosprawności potencjalnego beneficjenta pomocy w ten sposób, że w pierwszej kolejności realizowane będą wnioski dotyczące osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności, a w dalszej kolejności, gdy reguła postępowania wyrażona w lit. a nie prowadzi do wyboru wniosku do dofinansowania; (b) wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu wnioskodawcy, w ten sposób, że w pierwszej kolejności realizowane będą wnioski wnioskodawców, których dochód jest najniższy – przy czym preferencja obowiązuje tylko wówczas, gdy wnioskodawca umieści we wniosku informację o wysokości tego dochodu;
- Modułu II, gdzie poczynione zostały zastrzeżenia, iż³⁰.
 - opłata za naukę (czesne) w ramach jednej, aktualnie realizowanej formy kształcenia na poziomie wyższym (na jednym kierunku) niezależnie od daty

³⁰ Patrz: *Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku*; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow/archiwum/>).

poniesienia kosztów, przy czym dofinansowanie powyżej kwoty 4.000 zł jest możliwe wyłącznie w przypadku, gdy wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu wnioskodawcy nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę;

- o w przypadku gdy wnioskodawca w module II pobiera naukę w ramach dwóch i więcej form kształcenia na poziomie wyższym (kierunków studiów), kwota dofinansowania opłaty za naukę (czesne) może być zwiększona o równowartość połowy kosztów czesnego na kolejnym/ kolejnych kierunkach nauki, przy czym dofinansowanie powyżej kwoty 2.000 zł jest możliwe wyłącznie w przypadku, gdy wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu wnioskodawcy nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę. Wymagany udział własny w kosztach opłaty za naukę (czesne) na drugim i kolejnych kierunkach wynosi co najmniej 50% kosztów opłaty, z zastrzeżeniem ust. 22 pkt 2 lit. b. (tj. 65% wartości czesnego – w przypadku przyznania dofinansowania, o którym mowa w ust. 12 dla zatrudnionych beneficjentów programu, którzy jednocześnie korzystają z pomocy w ramach więcej niż jedna forma kształcenia na poziomie wyższym (więcej niż jeden kierunek) – warunek dotyczy drugiej i kolejnych form kształcenia na poziomie wyższym (drugiego i kolejnych kierunków), z zastrzeżeniem, iż z obowiązku wniesienia ww. udziału własnego w module II zwolniony jest wnioskodawca, gdy wysokość jego przeciętnego miesięcznego dochodu nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę.

W przypadku wysokości dofinansowania, zgodnie z założeniami programowymi dotyczącymi maksymalnej kwoty dofinansowania w ramach poszczególnych Modułów/Obszarów/Zadań, ulegało ono niewielkim modyfikacjom w latach 2019-2021. Dotyczyło to w szczególności: Zadania 1 (Obszar A, Moduł I), Zadania 3 (Obszar B, Moduł I), Zadania 3 (Obszar C, Moduł I), Zadanie 5 (Obszar C, Moduł I). Szczegóły prezentuje poniższa tabela.

Tabela 16. Maksymalna kwota dofinansowania w latach 2019-2021 w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań

Moduł I

Obszar A

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
Zadanie 1	10.000 PLN	10.000 zł, z czego na zakup siedziska/fotelika do przewozu osoby niepełnosprawnej – 6.000 zł,	10.000 zł, z czego na zakup siedziska/fotelika do przewozu osoby niepełnosprawnej – 6.000 zł,
Zadanie 2	4.800 w tym: - dla kosztów kursu i egzaminów kategorii B – 2.100 zł, - dla kosztów kursu i egzaminów pozostałych kategorii – 3.500 zł, - dla pozostałych kosztów uzyskania prawa jazdy w przypadku kursu poza miejscowością zamieszkania wnioskodawcy (koszty związane z zakwaterowaniem, wyżywieniem i dojazdem w okresie trwania kursu) – 800 zł, - dla kosztów usług tłumacza migowego – 500 zł,	4.800 zł, w tym: - dla kosztów kursu i egzaminów kategorii B – 2.100 zł, - dla kosztów kursu i egzaminów pozostałych kategorii – 3.500 zł, - dla pozostałych kosztów uzyskania prawa jazdy w przypadku kursu poza miejscowością zamieszkania wnioskodawcy (koszty związane z zakwaterowaniem, wyżywieniem i dojazdem w okresie trwania kursu) – 800 zł, - dla kosztów usług tłumacza migowego – 500 zł,	4.800 zł, w tym: - dla kosztów kursu i egzaminów kategorii B – 2.100 zł, - dla kosztów kursu i egzaminów pozostałych kategorii – 3.500 zł, - dla pozostałych kosztów uzyskania prawa jazdy w przypadku kursu poza miejscowością zamieszkania wnioskodawcy (koszty związane z zakwaterowaniem, wyżywieniem i dojazdem w okresie trwania kursu) – 800 zł, - dla kosztów usług tłumacza migowego – 500 zł,
Zadanie 3	4.800 w tym:	4.800 zł, w tym:	4.800 zł, w tym:

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
	- dla kosztów kursu i egzaminów kategorii B – 2.100 zł, - dla kosztów kursu i egzaminów pozostałych kategorii – 3.500 zł, - dla pozostałych kosztów uzyskania prawa jazdy w przypadku kursu poza miejscowością zamieszkania wnioskodawcy (koszty związane z zakwaterowaniem, wyżywieniem i dojazdem w okresie trwania kursu) – 800 zł, - dla kosztów usług tłumacza migowego – 500 zł,	- dla kosztów kursu i egzaminów kategorii B – 2.100 zł, - dla kosztów kursu i egzaminów pozostałych kategorii – 3.500 zł, - dla pozostałych kosztów uzyskania prawa jazdy w przypadku kursu poza miejscowością zamieszkania wnioskodawcy (koszty związane z zakwaterowaniem, wyżywieniem i dojazdem w okresie trwania kursu) – 800 zł, - dla kosztów usług tłumacza migowego – 500 zł,	- dla kosztów kursu i egzaminów kategorii B – 2.100 zł, - dla kosztów kursu i egzaminów pozostałych kategorii – 3.500 zł, - dla pozostałych kosztów uzyskania prawa jazdy w przypadku kursu poza miejscowością zamieszkania wnioskodawcy (koszty związane z zakwaterowaniem, wyżywieniem i dojazdem w okresie trwania kursu) – 800 zł, - dla kosztów usług tłumacza migowego – 500 zł,
Zadanie 4	4 000	4000	4 000

Obszar B

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
Zadanie 1	- dla osoby niewidomej – 24.000 zł, z czego na urządzenia brajlowskie 15.000 zł, - dla pozostałych osób z dysfunkcją narządu wzroku – 9.000 zł, - dla osoby z dysfunkcją obu kończyn górnych – 5.000 zł,	- dla osoby niewidomej – 24.000 zł, z czego na urządzenia brajlowskie 15.000 zł, - dla pozostałych osób z dysfunkcją narządu wzroku – 9.000 zł, - dla osoby z dysfunkcją obu kończyn górnych – 7.000 zł,	- dla osoby niewidomej – 24.000 zł, z czego na urządzenia brajlowskie 15.000 zł, - dla pozostałych osób z dysfunkcją narządu wzroku – 9.000 zł, - dla osoby z dysfunkcją obu kończyn górnych – 7.000 zł,
Zadanie 2	- dla osoby głuchoniewidomej – 4.000 zł, - dla osoby z dysfunkcją narządu słuchu – 3.000 zł, - dla pozostałych adresatów obszaru – 2.000 zł, z możliwością zwiększenia kwoty dofinansowania w indywidualnych przypadkach, maksymalnie o 100%, wyłącznie w przypadku, gdy poziom dysfunkcji narządu wzroku lub słuchu wymaga zwiększenia liczby godzin szkolenia,	- dla osoby głuchoniewidomej – 4.000 zł, - dla osoby z dysfunkcją narządu słuchu – 3.000 zł, - dla pozostałych adresatów obszaru – 2.000 zł, z możliwością zwiększenia kwoty dofinansowania w indywidualnych przypadkach, maksymalnie o 100%, wyłącznie w przypadku, gdy poziom dysfunkcji narządu wzroku lub słuchu wymaga zwiększenia liczby godzin szkolenia,	- dla osoby głuchoniewidomej – 4.000 zł, - dla osoby z dysfunkcją narządu słuchu – 3.000 zł, - dla pozostałych adresatów obszaru – 2.000 zł, z możliwością zwiększenia kwoty dofinansowania w indywidualnych przypadkach, maksymalnie o 100%, wyłącznie w przypadku, gdy poziom dysfunkcji narządu wzroku lub słuchu wymaga zwiększenia liczby godzin szkolenia,

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
Zadanie 3	6.000 zł,	7.500 zł,	7.500 zł,
Zadanie 4	2.500 zł,	4.000 zł,	4.000 zł,
Zadanie 5	1.500 zł	1.500 zł;	1.500 zł;

Obszar C³¹

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
Zadanie 1	Nie dotyczy	10.000 zł, z możliwością zwiększenia kwoty dofinansowania do kwoty rekomendowanej przez eksperta PFRON, jednak nie więcej niż 25.000 zł,	10.000 zł, z możliwością zwiększenia kwoty dofinansowania do kwoty rekomendowanej przez eksperta PFRON, jednak nie więcej niż 25.000 zł,
Zadanie 2	3.500 zł,	3.500 zł, z czego na zakup jednego akumulatora – nie więcej niż 1.000 zł,	3.500 zł, z czego na zakup jednego akumulatora – nie więcej niż 1.000 zł,
Zadanie 3	dla protezy na III poziomie jakości, przy amputacji: • w zakresie ręki – 9.000 zł, • przedramienia – 20.000 zł, • ramienia lub wyłuszczeniu w stawie barkowym – 26.000 zł,	dla protezy na III poziomie jakości, przy amputacji: • w zakresie ręki – 9.000 zł, • przedramienia – 20.000 zł, • ramienia lub wyłuszczeniu w stawie barkowym – 26.000 zł,	dla protezy na III poziomie jakości, przy amputacji: • w zakresie ręki – 12.000 zł, • przedramienia – 26.000 zł, • ramienia lub wyłuszczeniu w stawie barkowym – 30.000 zł,

³¹ W latach 2019-2021 w Zadaniu 1, 3 i 4 dla refundacji kosztów dojazdu beneficjenta programu na spotkanie z ekspertem PFRON lub kosztów dojazdu eksperta PFRON na spotkanie z beneficjentem programu – w zależności od poniesionych kosztów, nie więcej niż 200 zł.

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
	- na poziomie podudzia – 14.000 zł, - na wysokości uda (także przez staw kolanowy) – 20.000 zł, - uda lub wyłuszczeniu w stawie biodrowym – 25.000 zł, z możliwością zwiększenia kwoty dofinansowania w wyjątkowych przypadkach i wyłącznie wtedy, gdy celowość zwiększenia jakości protezy do poziomu IV (dla zdolności do pracy wnioskodawcy), zostanie zarekomendowana przez eksperta PFRON,	- na poziomie stopy lub podudzia – 14.000 zł, - na wysokości uda (także przez staw kolanowy) – 20.000 zł, - uda lub wyłuszczeniu w stawie biodrowym – 25.000 zł, z możliwością zwiększenia w wyjątkowych przypadkach kwoty dofinansowania do kwoty rekomendowanej przez eksperta PFRON i wyłącznie wtedy, gdy celowość zwiększenia jakości protezy do poziomu IV (dla zdolności do pracy wnioskodawcy), zostanie zarekomendowana przez eksperta PFRON,	- na poziomie stopy lub podudzia – 18.000 zł, - na wysokości uda (także przez staw kolanowy) – 25.000 zł, - uda lub wyłuszczeniu w stawie biodrowym – 30.000 zł, z możliwością zwiększenia w wyjątkowych przypadkach kwoty dofinansowania do kwoty rekomendowanej przez eksperta PFRON i wyłącznie wtedy, gdy celowość zwiększenia jakości protezy do poziomu IV (dla zdolności do pracy wnioskodawcy), zostanie zarekomendowana przez eksperta PFRON,
Zadanie 4	do 30% kwot, o których mowa w lit. b,	do 30% kwot, o których mowa w lit. c,	do 30% kwot, o których mowa w lit. c,
Zadanie 5	5.000	7.500 zł;	7.500 zł;

Obszar D

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
Obszar D	200 zł miesięcznie – tytułem kosztów opieki nad jedną (każdą) osobą zależną.	300 zł miesięcznie – tytułem kosztów opieki nad jedną (każdą) osobą zależną.	300 zł miesięcznie – tytułem kosztów opieki nad jedną (każdą) osobą zależną.

Moduł II

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
Moduł II	Kwota dofinansowania kosztów nauki (na semestr/półrocze) wynosi w przypadku: • dodatku na pokrycie kosztów kształcenia – do 1.000 zł, • dodatku na uiszczenie opłaty za przeprowadzenie przewodu doktorskiego do 4.000 zł, • opłaty za naukę (czesne) – wysokość kosztów czesnego w ramach jednej, aktualnie realizowanej formy kształcenia na poziomie wyższym (na jednym kierunku) - niezależnie od daty poniesienia kosztów; dofinansowanie powyżej kwoty 3.000 zł jest możliwe, jeśli wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu Wnioskodawcy nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę.	• kwota dodatku na pokrycie kosztów kształcenia: ○ do 1.000 zł dla wnioskodawców pobierających naukę w szkole policealnej lub kolegium, ○ do 1.500 zł dla pozostałych wnioskodawców; • dodatku na uiszczenie opłaty za przeprowadzenie przewodu doktorskiego – do 4.000 zł; • opłaty za naukę (czesne) – równowartość kosztów czesnego w ramach jednej, aktualnie realizowanej formy kształcenia na poziomie wyższym (na jednym kierunku) - niezależnie od daty poniesienia kosztów, przy czym dofinansowanie powyżej kwoty 4.000 zł jest możliwe wyłącznie w	kwota dofinansowania kosztów nauki, dotyczących semestru/półrocza objętego dofinansowaniem, wynosi w przypadku: • dodatku na pokrycie kosztów kształcenia: ○ do 1.000 zł dla wnioskodawców pobierających naukę w szkole policealnej lub kolegium, ○ do 1.500 zł dla pozostałych wnioskodawców; • dodatku na uiszczenie opłaty za przeprowadzenie przewodu doktorskiego – do 4.000 zł; • opłaty za naukę (czesne) – równowartość kosztów czesnego w ramach jednej, aktualnie realizowanej formy kształcenia na poziomie wyższym (na jednym kierunku) - niezależnie od daty

Moduł/ obszar/ zadanie	Maksymalna kwota dofinansowania 2019*	Maksymalna kwota dofinansowania 2020**	Maksymalna kwota dofinansowania 2021***
		przypadku, gdy wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu wnioskodawcy nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę	poniesienia kosztów, przy czym dofinansowanie powyżej kwoty 4.000 zł jest możliwe wyłącznie w przypadku, gdy wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu wnioskodawcy nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę.

Źródło: Opracowanie własne:

*na podstawie dokumentu Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2019 roku;

** na podstawie dokumentu Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2020 roku;

*** na podstawie dokumentu - Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku.

Oceny beneficjentów z badania ilościowego w zakresie maksymalnej kwoty dofinansowania prezentują się następująco w przypadku Modułu I.

Tabela 17. Ocena beneficjentów w zakresie maksymalnej kwoty dofinansowania

Podmiot dofinansowania [Moduł, Obszar, Zadanie]	łączna liczba odpowiedzi	% odpowiedzi		
		Kwota za niska	Kwota odpowiednia	Kwota była wysoka w stosunku do potrzeb
Pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu] [Moduł I - Obszar A –Zadania: 1 i 4]	169	25,4% (43/169) w tym: Zadanie 1 23,3% * Zadanie 4 0% *	63,9% (108/169) w tym: Zadania 1 67,4% * Zadanie 4 81,8% *	10,6% (18/169) w tym: Zadanie 1 9,3% * Zadanie 4 18,1% *
Pomoc w uzyskaniu prawa jazdy [Moduł I - Obszar A – Zadania 2 i 3]	79	30,4% (24/79) w tym: Zadanie 2 29,3% * Zadanie 3 0,0% *	48,1% (38/79) w tym: Zadanie 2 50,8% * Zadanie 3 50,0% *	21,5% (17/79) w tym: Zadanie 2 18,9% * Zadanie 3 50,0% *
Pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania [Moduł I – Obszar B – Zadania 1, 3, 4]	994	18,3% (182/994) w tym: Zadanie 1 17,4% * Zadanie 3 16,7% * Zadanie 4 20,1% *	66,9% (655/994) w tym: Zadanie 1 66,8% * Zadanie 3 66,6% * Zadanie 4 63,6% *	15,8% (157/994) w tym: Zadanie 1 15,8% * Zadanie 3 16,7% * Zadanie 4 16,3% *
Dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego sprzętu lub oprogramowania [Moduł I – Obszar B – Zadanie 2]	57	15,8% (9/57)	61,4% (35/57)	22,8% (13/57)
Pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego [Moduł I – Obszar B – Zadanie 5]	48	16,7% (8/48)	66,7% (32/48)	16,6% (8/48)

Podmiot dofinansowania [Moduł, Obszar, Zadanie]	łączna liczba odpowiedzi	% odpowiedzi		
		Kwota za niska	Kwota odpowiednia	Kwota była wysoka w stosunku do potrzeb
Pomoc w zakupie protezy kończyny [Moduł I – Obszar C – Zadanie 3]	126	44,4% (56/126)	48,4% (61/126)	7,1% (9/126)
Pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny [Moduł I – Obszar C – Zadanie 4]	22	27,3% (6/22)	59,1% (13/22)	13,6% (3/22)
Pomoc w zakupie skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego [Moduł I – Obszar C – Zadanie 5]	175	40,0% (70/175)	50,9% (89/175)	9,1% (16/175)
Pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym [Moduł I – Obszar C – Zadanie 1]	191	36,1% (69/191)	53,9% (103/191)	9,9% (19/191)
Pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym [Moduł I – Obszar C – Zadanie 2]	78	25,6% (20/78)	62,8% (49/78)	11,5% (9/78)
Zapewnienie opieki dla osoby zależnej [Moduł I – Obszar D]	300	34,3% (103/300)	59,7% (179/300)	6,0% (18/300)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CAWI z beneficjentami (n=3929)

*% wyliczany od sumy wszystkich Zadań wskazanych w pierwszej kolumnie tabeli.

Postrzeganie przez ankietowanych beneficjentów maksymalnej kwoty dofinansowania kształtuje się w przypadku Modułu II w taki sposób.

Tabela 18. Ocena beneficjentów w zakresie maksymalnej kwoty dofinansowania w ramach Modułu II

Podmiot dofinansowania [Moduł, Obszar, Zadanie]	łączna liczba odpowiedzi	% odpowiedzi		
		Kwota za niska	Kwota odpowiednia	Kwota była wysoka w stosunku do potrzeb
[Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia pierwszego stopnia (licencjackie, inżynierskie)]	1055	23,1% (244/1055)	63,4% (669/1055)	13,5% (142/1055)
[Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia drugiego stopnia (uzupełniające magisterskie	741	23,2% (172/741)	63,9% (474/741)	12,8% (95/741)
[Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia jednolite magisterskie]	295	24,4% (72/295)	66,4% (196/295)	9,2% (27/295)
[Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia doktoranckie	73	45,2% (33/73)	46,6% (34/73)	8,2% (6/73)
[Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia podyplomowe]	690	19,1% (132/690)	67,7% (467/690)	13,2% (91/690)
[Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – przewód doktorski otwarty poza studiami]	7	28,6% (2/7)	71,4% (5/7)	0,0% (0/7)
[Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – szkoła policealna]	118	26,3% (31/118)	61,0% (72/118)	12,7% (15/118)
[Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – kolegium]	7	28,5% (2/7)	42,9% (3/7)	28,6% (2/7)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CAWI z beneficjentami (n=3929)

Większość beneficjentów (dotyczy to wszystkich Zadań/Obszarów/Modułów) wskazuje, że kwota dofinansowania była odpowiednia. Jednocześnie za niską jest ona głównie dla respondentów, którzy uzyskali dofinansowanie w ramach Obszaru C (Moduł I) – Zadania 1

(zakup wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym oraz koszty dojazdu adresata programu na spotkanie z ekspertem), Zadania 3 (zakup protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne oraz koszty dojazdu adresata programu na spotkanie z ekspertem PFRON lub kosztów dojazdu eksperta PFRON na spotkanie z adresatem programu) Zadania 5 (zakup skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego) oraz Modułu II w przypadku Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia doktoranckie. W przypadku Modułu II skala uczestnictwa jest mniejsza, co oznacza, że tylko dla bardzo niewielkiej grupy beneficjentów stanowi to problem (w odróżnieniu od Modułu I, gdzie liczba wnioskodawców jest znacznie większa). Dodatkowo należy podkreślić, że maksymalna kwota dofinansowania zwiększała się na przestrzeni trwania programu w Module I tj. w 2020 oraz 2021 roku.

W przypadku wkładu własnego, zgodnie z założeniami programowymi jest on zróżnicowany w ramach poszczególnych Modułów/Obszarów/Zadań. W porównaniu do zmian kwoty dofinansowania nie zachodziły w przypadku tych założeń większe zmiany. Jedyna dotyczyła Zadania 3 w ramach Obszaru B (Moduł I). Szczegóły w tym zakresie prezentuje poniższa tabela.

Tabela 19. Wkład własny w latach 2019-2021 w ramach poszczególnych modułów/obszarów/zadań

Moduł I

Obszar A

Moduł/ obszar/zadanie	% wkładu własnego 2019*	% wkładu własnego 2020**	% wkładu własnego 2021***
Zadanie 1	co najmniej 15%	co najmniej 15%	co najmniej 15%
Zadanie 2	co najmniej 25%	co najmniej 25%	co najmniej 25%
Zadanie 3	co najmniej 25%	co najmniej 25%	co najmniej 25%
Zadanie 4	co najmniej 15%	co najmniej 15%	co najmniej 15%

Obszar B

Moduł/ obszar/zadanie	% wkładu własnego 2019*	% wkładu własnego 2020**	% wkładu własnego 2021***
Zadanie 1	co najmniej 10%	co najmniej 10%	co najmniej 10%
Zadanie 2	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy
Zadanie 3	co najmniej 30%	co najmniej 10%	co najmniej 10%
Zadanie 4	co najmniej 10%	co najmniej 10%	co najmniej 10%
Zadanie 5	co najmniej 10%	co najmniej 10%	co najmniej 10%

Obszar C

Moduł/ obszar/zadanie	% wkładu własnego 2019*	% wkładu własnego 2020**	% wkładu własnego 2021***
Zadanie 1	nie dotyczy	co najmniej 10%	co najmniej 10%

Moduł/ obszar/zadanie	% wkładu własnego 2019*	% wkładu własnego 2020**	% wkładu własnego 2021***
Zadanie 2	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy
Zadanie 3	co najmniej 10%	co najmniej 10%	co najmniej 10%
Zadanie 4	co najmniej 10%	co najmniej 10%	co najmniej 10%
Zadanie 5	co najmniej 35%	co najmniej 25%	co najmniej 25%

Obszar D

Moduł/ obszar/zadanie	% wkładu własnego 2019*	% wkładu własnego 2020**	% wkładu własnego 2021***
Obszar D	nie dotyczy	co najmniej 15%	co najmniej 15%

Moduł II

Moduł/ obszar/zadanie	% wkładu własnego 2019*	% wkładu własnego 2020**	% wkładu własnego 2021***
Moduł II	a) 15% wartości czesnego – w przypadku przyznania dofinansowania, o którym mowa w ust. 10 pkt 3 dla zatrudnionych beneficjentów ³² programu, którzy korzystają z pomocy w ramach jednej formy kształcenia na poziomie wyższym (na jednym kierunku), b) 65% wartości czesnego – w przypadku przyznania dofinansowania, o którym mowa w ust. 12 dla zatrudnionych	a) 15% wartości czesnego – w przypadku przyznania dofinansowania, o którym mowa w ust. 10 pkt 3 dla zatrudnionych beneficjentów programu, którzy korzystają z pomocy w ramach jednej formy kształcenia na poziomie wyższym (na jednym kierunku), b) 65% wartości czesnego – w przypadku przyznania dofinansowania, o którym mowa w ust. 12 dla zatrudnionych	a) 15% wartości czesnego – w przypadku przyznania dofinansowania, o którym mowa w ust. 10 pkt 3 dla zatrudnionych beneficjentów programu, którzy korzystają z pomocy w ramach jednej formy kształcenia na poziomie wyższym (na jednym kierunku), b) 65% wartości czesnego – w przypadku przyznania dofinansowania, o którym mowa w ust. 12 dla zatrudnionych

³²Tj. opłaty za naukę (czesne) – równowartość kosztów czesnego w ramach jednej, aktualnie realizowanej formy kształcenia na poziomie wyższym (na jednym kierunku) - niezależnie od daty poniesienia kosztów, przy czym dofinansowanie powyżej kwoty 3.000 zł jest możliwe wyłącznie w przypadku, gdy wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu wnioskodawcy nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę.

Moduł/ obszar/zadanie	% wkładu własnego 2019*	% wkładu własnego 2020**	% wkładu własnego 2021***
	beneficjentów ³³ programu, którzy jednocześnie korzystają z pomocy w ramach więcej niż jedna forma kształcenia na poziomie wyższym (więcej niż jeden kierunek) – warunek dotyczy drugiej i kolejnych form kształcenia na poziomie wyższym (drugiego i kolejnych kierunków), z zastrzeżeniem, iż z obowiązku wniesienia w.w. udziału własnego w module II zwolniony jest wnioskodawca, gdy wysokość jego przeciętnego miesięcznego dochodu nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę.	beneficjentów programu, którzy jednocześnie korzystają z pomocy w ramach więcej niż jedna forma kształcenia na poziomie wyższym (więcej niż jeden kierunek) – warunek dotyczy drugiej i kolejnych form kształcenia na poziomie wyższym (drugiego i kolejnych kierunków), z zastrzeżeniem, iż z obowiązku wniesienia w.w. udziału własnego w module II zwolniony jest wnioskodawca, gdy wysokość jego przeciętnego miesięcznego dochodu nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę.	beneficjentów programu, którzy jednocześnie korzystają z pomocy w ramach więcej niż jedna forma kształcenia na poziomie wyższym (więcej niż jeden kierunek) – warunek dotyczy drugiej i kolejnych form kształcenia na poziomie wyższym (drugiego i kolejnych kierunków), z zastrzeżeniem, iż z obowiązku wniesienia w.w. udziału własnego w module II zwolniony jest wnioskodawca, gdy wysokość jego przeciętnego miesięcznego dochodu nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie:

*na podstawie dokumentu Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2019 roku;

** na podstawie dokumentu Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2020 roku;

*** na podstawie dokumentu - Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku.

³³ Tj. W przypadku, gdy wnioskodawca w module II pobiera naukę w ramach dwóch i więcej form kształcenia na poziomie wyższym (kierunków studiów), kwota dofinansowania opłaty za naukę (czesne) może być zwiększona o równowartość połowy kosztów chesnego na kolejnym/ kolejnych kierunkach nauki, przy czym dofinansowanie powyżej kwoty 1.500 zł jest możliwe wyłącznie w przypadku, gdy wysokość przeciętnego miesięcznego dochodu wnioskodawcy nie przekracza kwoty 764 zł (netto) na osobę. Wymagany udział własny w kosztach opłaty za naukę (czesne) na drugim i kolejnych kierunkach wynosi co najmniej 50% kosztów opłaty, z zastrzeżeniem ust. 22 pkt 2 lit. b.

Oceny ankietowanych beneficjentów w zakresie wkładu własnego prezentują się następująco w przypadku Modułu I:

Tabela 20. Oceny ankietowanych w zakresie wkładu własnego w ramach Modułu I

Podmiot dofinansowania [Moduł, Obszar, Zadanie]	łączna liczba odpowiedzi	% odpowiedzi		
		Wkład własny była za dużym obciążeniem	Wkład własny był umiarkowanym obciążeniem	Wkład własny nie był dużym obciążeniem
Pomoc w zakupie i montażu oprzyrządowania do posiadanego samochodu [Moduł I - Obszar A – Zadania: 1 i 4]	169	29,0% (49/169)	33,1% (56/169)	37,9% (64/169)
Pomoc w uzyskaniu prawa jazdy [Moduł I - Obszar A – Zadania 2 i 3]	79	29,1% (23/79)	29,1% (23/79)	41,8% (33/79)
Pomoc w zakupie sprzętu elektronicznego lub jego elementów oraz oprogramowania [Moduł I – Obszar B – Zadania 1, 3, 4]	994	23,3% (232/994)	32,3% (321/994)	44,4% (441/994)
Dofinansowanie szkoleń w zakresie obsługi nabytego sprzętu lub oprogramowania [Moduł I – Obszar B – Zadanie 2]	57	15,8% (9/57)	17,5% (10/57)	66,7% (38/57)
Pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego sprzętu elektronicznego [Moduł I – Obszar B – Zadanie 5] -	48	22,9% (11/48)	25,0% (12/48)	52,1% (25/48)
Pomoc w zakupie protezy kończyny [Moduł I – Obszar C – Zadanie 3]	126	44,4% (56/126)	27,0% (34/126)	28,6% (36/126)
Pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny [Moduł I – Obszar C – Zadanie 2]	22	27,3% (6/22)	45,4% (10/22)	27,3% (6/22)
Pomoc w zakupie wózka inwalidzkiego o napędzie	191	41,4% (79/191)	21,5% (41/191)	37,1% (71/191)

Podmiot dofinansowania [Moduł, Obszar, Zadanie]	łączna liczba odpowiedzi	% odpowiedzi		
		Wkład własny była za dużym obciążeniem	Wkład własny był umiarkowanym obciążeniem	Wkład własny nie był dużym obciążeniem
elektrycznym [Moduł I – Obszar C – Zadanie 1]				
Pomoc w utrzymaniu sprawności technicznej posiadanego skutera lub wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym, [Moduł I – Obszar C – Zadanie 2]	78	21,8% (17/78)	23,1% (18/78)	55,1% (43/78)
Pomoc w zakupie skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego; [Moduł I – Obszar C – Zadanie 5]	175	46,3% (81/175)	31,4% (55/175)	22,3% 39/175
Pomoc w utrzymaniu aktywności zawodowej poprzez zapewnienie opieki dla osoby zależnej [Moduł I – Obszar D]	300	20,3% (61/300)	27,0% (81/300)	52,7% (158/300)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CAWI z beneficjentami (n=3929)

Oceny ankietowanych beneficjentów w zakresie wkładu własnego prezentują się następująco w przypadku Modułu II.

Tabela 21. Oceny ankietowanych w zakresie wkładu własnego w ramach Modułu II

Podmiot dofinansowania [Moduł, Obszar, Zadanie]	łączna liczba odpowiedzi	% odpowiedzi		
		Wkład własny była za dużym obciążeniem	Wkład własny był umiarkowanym obciążeniem	Wkład własny nie był dużym obciążeniem
Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia pierwszego stopnia (licencjackie, inżynierskie)	1055	19,8% (209/1055)	29,2% (308/1055)	51,0% (538/1055)

Podmiot dofinansowania [Moduł, Obszar, Zadanie]	Łączna liczba odpowiedzi	% odpowiedzi		
		Wkład własny była za dużym obciążeniem	Wkład własny był umiarkowanym obciążeniem	Wkład własny nie był dużym obciążeniem
Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia drugiego stopnia (uzupełniające magisterskie)	741	21,4% (159/741)	30,9% (229/741)	47,6% (353/741)
Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia jednolite magisterskie	295	18,3% (54/295)	36,3% (107/295)	45,4% (134/295)
Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia doktoranckie	73	21,9% (16/73)	35,6% (26/73)	42,5% (31/73)
Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – studia podyplomowe	690	22,9% (158/690)	30,6% (211/690)	46,5% (321/690)
Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – przewód doktorski otwarty poza studiami	7	28,6% (2/7)	57,1% (4/7)	14,3% (1/7)
Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – szkoła policealna	118	22,9% (27/118)	31,3% (37/118)	45,7% (54/118)
Pomoc w uzyskaniu wykształcenia na poziomie wyższym – kolegium	7	28,6% (2/7)	28,6% (2/7)	42,8% (3/7)
Inne dofinansowanie edukacji	20	45,0% (9/20)	25,0% (5/20)	30,0% (6/20)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CAWI z beneficjentami (n=3929)

Podsumowując, większość beneficjentów wysokość wkładu własnego uznaje optymalny. Tylko w wyjątkowych przypadkach ma charakter szczególnie problematyczny dla beneficjentów Obszaru C (Moduł I) - Zadania 1 (zakup wózka inwalidzkiego o napędzie elektrycznym oraz koszty dojazdu adresata programu na spotkanie z ekspertem) Zadania 4 (koszty utrzymania sprawności technicznej posiadanej protezy kończyny, w której zastosowano nowoczesne rozwiązania techniczne oraz koszty dojazdu adresata programu na spotkanie z ekspertem PFRON lub kosztów dojazdu eksperta PFRON na spotkanie z adresatem programu) oraz

Zadania 5 (zakup skutera inwalidzkiego o napędzie elektrycznym lub oprzyrządowania elektrycznego do wózka ręcznego). Należy podkreślić, że wkład własny w przypadku tego ostatniego zadania zmniejszył się z 35% (w 2019 roku) do 25% (w latach 2020-2021), a w przypadku Zadania 1 oraz 4 (Obszar C) pozostaje na stałym, choć jednocześnie niskim poziomie wynoszącym 10%.

W kontekście powyższych rozważań, w przypadku odstępowania przez potencjalnych wnioskodawców od złożenia wniosku, przedstawiciele PCPR-ów zgłaszali również występowanie zjawiska rezygnacji z dofinansowania. W obu przypadkach jednymi z głównych powodów był brak środków finansowych na wniesienie wkładu własnego (szczegóły opisane zostały w rozdziale 4.11).

4.5. Ocena wsparcia oferowanego w Programie „Aktywny Samorząd” w kontekście eliminowania lub zmniejszania barier ograniczających aktywność osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji.

Zgodnie z założeniami dokumentów programowych³⁴ – celem głównym programu jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów Programu w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji. W przypadku przyjętych celów szczegółowych jest to:

- przygotowanie beneficjentów programu z zaburzeniami ruchu i percepcji wzrokowej do pełnienia różnych ról społecznych poprzez umożliwienie im włączenia się do tworzącego się społeczeństwa informacyjnego;
- przygotowanie beneficjentów programu do aktywizacji społecznej, zawodowej lub wsparcie w utrzymaniu zatrudnienia poprzez likwidację lub ograniczenie barier w poruszaniu się oraz barier transportowych;
- umożliwianie beneficjentom programu aktywizacji zawodowej poprzez zastosowanie elementów wspierających ich zatrudnienie;
- poprawa szans beneficjentów programu na rywalizację o zatrudnienie na otwartym rynku pracy poprzez podwyższanie kwalifikacji;

Powyższe cele opracowane zostały na podstawie „Badania potrzeb osób niepełnosprawnych”, które zrealizowane zostało w 2017 roku na zlecenie Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, dostarczyło wiedzy w zakresie wsparcia aktualnie oczekiwanego przez osoby niepełnosprawne. Jednocześnie jak wskazuje PFRON oferta programowa koresponduje z celami przewidzianymi w programie rządowym DOSTĘPNOŚĆ PLUS oraz ze zmianami wprowadzonymi w 2018 roku w ustawie o kierujących pojazdami. Zgodnie z

³⁴ Patrz: Treść programu obowiązująca (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/program/tresc-programu-obowiazujaca/aktywny-samorzad-tresc-programu/>).

przeprowadzonymi badaniami i analizami w ramach kolejnych rozdziałów raportu ewaluacyjnego, powyższe cele są realizowane przyczyniając się do eliminowania lub zmniejszania barier ograniczających aktywność osób niepełnosprawnych w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji.

Ze względu na to, że w lutym 2021 roku zatwierdzono Strategię na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021–2030³⁵ rekomendowana jest weryfikacja Programu „Aktywny samorząd”, w tym poszczególnych form wsparcia, pod kątem ich spójności oraz aktualności z opracowanymi diagnozami odnoszącymi się do różnorodnych obszarów funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami oraz poszczególnymi obszarami priorytetowymi wyszczególnionymi w tym dokumencie strategicznymi:

- Obszar priorytetowy 1: Niezależne życie;
- Obszar priorytetowy 2: Dostępność;
- Obszar priorytetowy 3: Edukacja;
- Obszar priorytetowy 4: Praca;
- Obszar priorytetowy 5: Warunki życia i ochrona socjalna;
- Obszar priorytetowy 6: Zdrowie;
- Obszar priorytetowy 7: Budowanie świadomości;
- Obszar priorytetowy 8: Koordynacja.

4.6. Dostępność informacji o Programie „Aktywny Samorząd” wśród potencjalnych odbiorców.

Za działania w zakresie promocji Programu „Aktywny samorząd” odpowiedzialne są (zgodnie z dokumentami programowymi) Oddziały PFRON (w sumie 16³⁶) oraz samorząd powiatowy (w sumie 380 powiatów poprzez działające na ich terenie PCPR-y oraz MOPR-y). W większości realizowane są one jednak na poziomie lokalnym. Tym działaniom dedykowane są precyzyjnie określone środki finansowe w ramach programu. Na podstawie informacji znajdujących się w sprawozdaniach Zarządu PFRON z realizacji Planu Rzeczowo-Finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych za 2019, 2020 oraz 2021 wskazano, że środki finansowe zabezpieczone w planie finansowym na realizację pilotażowego „Aktywny samorząd” przeznaczane są dla PFRON na promocję programu – do wysokości 0,2% oraz dla samorządów powiatowych do wysokości 1%. Wydatki w poszczególnych latach wyniosły w tym zakresie:

- w 2019 roku –

³⁵ Patrz: *Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030*

(<https://niepelnosprawni.gov.pl/p,170,strategia-na-rzecz-osob-z-niepelnosprawnościami-2021-2030>).

³⁶ Patrz: Oddziały Funduszu; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/struktura-organizacyjna/oddzialy-funduszu/>).

- na promocję programu przez JST (ogółem 1 381 221,46 PLN);
- na promocję i ewaluację PFRON (ogółem – 214 974,79);
- w 2020 roku –
 - na promocję programu przez JST (ogółem - 1 515 583,90 PLN);
 - na promocję i ewaluację PFRON (ogółem – 21 997,54 PLN);
- w 2021 roku –
 - na promocję programu przez JST (ogółem 1 702 825,06);
 - na promocję i ewaluację PFRON (ogółem – 80 942,37 PLN).

Szczegółowa ocena tego, czy informacje o Programie docierają do wszystkich adresatów Programu (w tym ewentualnych braków w tym zakresie wraz z wyjaśnieniem przyczyn takiej sytuacji) dokonana została z trzech perspektyw:

- PFRON (w tym Oddziałów regionalnych);
- samorządów powiatowych;
- beneficjentów programu.

Na głównej stronie internetowej PFRON zamieszczone są podstawowe informacje dotyczące Programu. Znajdują się tam następujące kategorie materiałów (zarówno aktualne jak i archiwalne):³⁷

- dokumenty programowe;
- komunikaty;
- decyzje finansowe.

Dodatkowo informacje o Programie pojawiały się na stronach m.in:

- Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej;
- Realizatorów – PCPR.

W przypadku Oddziałów PFRON brak jest na stronie internetowej łatwo dostępnej informacji w zakładach dedykowanych Programowi „Aktywny samorząd” w tym danych kontaktowych do pracowników PFRON dedykowanych tej inicjatywnie. Rolę informacyjną w tym zakresie pełni CIDON czyli centra informacyjno-doradcze dla osób z niepełnosprawnością³⁸.

Jednocześnie wszyscy ankietowani przedstawiciele PCPR potwierdzali prowadzenie w większym bądź mniejszym stopniu działań komunikacyjno-informacyjnych na temat Programu „Aktywny samorząd” oraz możliwości skorzystania przez ON z dofinansowania w jego ramach. Znaczące różnice obserwowane są zwłaszcza pomiędzy małymi miastami oraz terenami wiejskimi gminami a dużymi ośrodkami miejskimi, które różnicuje zarówno skala jak i zakres tych działań (na korzyść tych drugich). W przypadku PCPR-ów, respondenci wskazywali

³⁷ Patrz: Aktywny Samorząd; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/>).

³⁸ CIDON; (<https://cidon.pfron.org.pl/>).

następujące kanały komunikacyjne wykorzystywane w procesie informowania potencjalnych wnioskodawców/beneficjentów o możliwości skorzystania z dofinansowania w ramach Programu „Aktywny samorząd”:

- strona internetowa jednostki – 99,5%;
- dystrybucja ulotek, plakatów – 66,4%;
- współpraca z innymi jednostkami publicznymi – 49,5%;
- informacje w social mediach – 40,7%;
- współpraca z organizacjami pozarządowymi – 36,4%;
- organizacja spotkań – 27,1%;
- informacje w mediach lokalnych – telewizja, radio – 22,4%;
- strony internetowe jednostek gminnych – 16,8%;
- współpraca z jednostkami ochrony zdrowia – 10,3%.

Ważnym kanałem (zwłaszcza w przypadku Modułu II) jest kontakt (na poziomie lokalnym) z uczelniami. Ma to miejsce przede wszystkim w przypadku miast na prawach powiatu tj. dużych ośrodków miejskich, w których zlokalizowane są takie instytucje (a w szczególności zaliczanych do ważniejszych ośrodkach akademickich w Polsce). W przypadku Modułu I część realizatorów (PCPR-y) wykorzystuje bardzo szeroki wachlarz instytucji/podmiotów, które pozwalają skutecznie trafić z informacją o programie do ON lub opiekunów tych osób. Wskazać, należy głównie: instytucje edukacyjne (szkoły, przedszkola, żłobki), Zespoły Orzekające, instytucje pomocy społecznej (MOPS-y, GOPS-y)³⁹, WTZ (Warsztaty Terapii Zajęciowej) oraz pracowników socjalnych, a nawet sklepy medyczne. Szczególnie trafne wydaje się włączenie w akcje informacyjno-promocyjne powiatowych/miejskich Zespołów Orzekających o Niepełnosprawności⁴⁰, co gwarantuje, że informacja o Programie „Aktywny samorząd” od razu trafia do osób, dla których wydano orzeczenie o niepełnosprawności. Minimalizuje to w ocenie ewaluatora (przynajmniej w pewnym stopniu) prawdopodobieństwo wykluczenia społecznego czy zawodowego. Ponadto wpisuje się to pośrednio również w zakres działania tych podmiotów (tj. Zespołów Orzekających), których zadaniem jest informowanie o wskazaniach do ulg oraz uprawnień.

W przypadku ankietowanych beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” wskazywali oni na cztery główne kanały informacyjne, z których dowiedzieli się o możliwości skorzystania ze środków w jego ramach. Jest to:

- internet (23%),
- kontakty nieformalne tj. od przyjaciół, znajomych (19,6%),

³⁹ Patrz: *Instytucje pomocy społecznej* (<https://www.gov.pl/web/rodzina/instytucje-pomocy-spoecznej>).

⁴⁰ Patrz: *Instytucje Orzekające - procedury orzekania, tryb i zasady* (<https://niepelnosprawni.gov.pl/art,13,instytucje-orzekajace-procedury-orzekania-tryb-i-zasady>).

- członkowie rodziny (11,7%), (iv) informacje w biurach/oddziałach PFRON (14,0%).

Odpowiedzi respondentów – beneficjentów potwierdzają, że w przypadku tego Programu pełnią oni podwójną rolę – zarówno odbiorców działań informacyjno-promocyjnych realizowanych przez Oddziały PFRON jak i osób komunikujących treści o Programie wśród ON (dotyczy to zarówno własnych doświadczeń jak i informacji pozyskanych od osób trzecich w zakresie propagowania wiedzy o programie).

Zadowolająco przez ankietowanych oceniana jest zarówno dostępność informacyjna jak i zrozumiałość dokumentów (niemal 2/3 ocen pozytywnych w obu tych kwestiach). Jednocześnie dostępność informacyjną jako małą lub co najwyżej średnią ocenia około 1/3 ankietowanych beneficjentów. Podobnie postrzegana jest zrozumiałości dokumentów związanych z dofinansowaniem. Mało czytelne lub co najwyżej średnio czytelne są one dla niemal 35% respondentów. Oznacza to, że komunikaty i informacje są generalnie dostosowane do odbiorców, choć w przypadku niektórych grup powinny one mieć bardziej przystępną formę i treść (dotyczy to zwłaszcza osób z umiarkowanym oraz znacznym stopniem niepełnosprawności).

Konfrontacja powyższych danych od przedstawicieli PCPR oraz beneficjentów skłania do wniosku, iż całkowicie nieskuteczne (choć powszechnie wykorzystywane) wydają się środki przeznaczone na promocję programu w tradycyjnych mediach (radio, telewizja). Jednocześnie nie można tylko opierać się na komunikacji w sieci (choć jest ona skuteczna i efektywna pod względem dotarcia przekazów informacyjnych do ON) ze względu na znaczące wykluczenie cyfrowe części wnioskodawców, które potwierdza m.in. % wniosków składanych w papierze (około 1/3) oraz analiza literatury przedmiotu⁴¹. W tym kontekście ważna jest rola informacyjno-promocyjna Oddziałów PFRON, instytucji służby zdrowia, instytucji edukacyjnych oraz lokalnych liderów opinii publicznej, a także wskazywana wcześniej promocja Programu przez samych beneficjentów. W sumie pozwala i umożliwia to dalej budowanie w sposób skuteczny klimatu zaufania dla prowadzonych działań.

W kontekście rozprzestrzenienia informacji swój udział mają również oprócz ww. podmiotów prywatne firmy doradcze, które pomagają beneficjentom wypełnić wnioski. Świadomość istnienia również tego kanału informacyjnego mają zarówno instytucje zajmujące się realizacją programu na poziomie lokalnym jak i przedstawiciele oddziałów PFRON. Choć jest to bardzo efektywny sposób, to niestety może to powodować istnienie patologicznych praktyk. Obie strony tego zjawiska (pozytywną i negatywną) ilustrują poniższe wypowiedzi:

Tak, tak. Mamy i już Pani powiem, najlepszy przykład jest taki, gdzie firmy nagabują osoby niepełnosprawne, żeby brały w ramach „Aktywnego Samorządu”, a w szczególności są to różnego rodzaju sprzęty, wózki inwalidzkie. I one są nagabywane, żeby brały, żeby no składały

⁴¹ Patrz: Żuchowska-Skiba D., *Wykluczenie cyfrowe osób z niepełnosprawności – perspektywy badawcze*; (<https://dspace.uni.lodz.pl/bitstream/handle/11089/33197/195-211-zuchowska.pdf?sequence=1&isAllowed=y>).

wniosek na zakup takiego wózka. I w tym roku, dlatego tak... (...) No bo mają z tego bardzo duże profity. (...) To jest bardzo delikatne, w każdym bądź razie... a wiemy to z tego względu, że te osoby, taki przykład. Podpisaliśmy umowę w systemie, a te osoby nie podpisują w systemie tych umów, bo wszystko, bo nie mają profilu zaufania albo nie potrafią tego systemu. I przyjeżdżają tutaj do nas albo dzwonią i to jest naprawdę, autentyczny przypadek, z płaczem, że oni tego sprzętu nie chcieli. A ta firma za nich złożyła. Fakt faktem, że tym ludziom podkładane są dokumenty, żeby się podpisali, ci ludzie nie czytają tych dokumentów, to jest prawda. Podpisują i te wnioski firmy później do nas wysyłają. My nie możemy podważyć, jest podpis. Czyli my robimy całą procedurę rozpatrzenia tego wniosku, tak jak wcześniej była rozmowa, no i w momencie jest umowa podpisana w systemie SOW, nasza pani dyrektor podpisuje, dzwoniemy do tych osób, żeby te osoby przybyły do nas podpisać ręcznie, bo my później, oni ręcznie podpisują, no i zaczyna się tak, że oni tego wózka nie chcą. I teraz rezygnują. (...) To jest najczęściej przy tym jak są firmy, nagabują. I ci ludzie opowiadają nam to. Opowiadają wszystko jak to wygląda, jakie jest nakręcanie tych ludzi; (realizator, wywiad IDI).

Znaczą najlepszym kanałem to są te firmy, które dostarczają sprzęt. Bo sami wiemy z doświadczenia, że... Mówię, znowu wracam do zeszłych lat, kiedy my robiliśmy „Pegaza” i „Homera”, czyli wózki i komputer. To te firmy, które dostarczały ten sprzęt. One jeździły w teren i chodziły od domu do domu albo nie wiem, u sołtysa robiły spotkanie, albo w jakiejś tam sali. Dlaczego? Dlatego, że one z tego miały pieniądze, tak? (...) Jeśli sprzedają 100 wózków, to mają ze 100 wózków zysk, tak? I jeśli 1000 to z 1000. Ale to było też... Oczywiście no tam trzeba było uważać, tak? Bo to też trzeba się przyglądać, jak to wygląda finalnie cenowo taki wózek, tak? Bo też nic za darmo nie robimy (...) Ale były cennym też źródłem informacji, bo oni faktycznie wynajdowali, przepraszam za kolokwializm, w najczarniejszej dziurze osoby i wniosek docierał do nas, tak? Mało tego, ten wniosek był wypełniony, tylko ten wnioskodawca się podpisywał; (realizatorzy, wywiad FGI).

4.7.Problemy dotyczące procesu naboru wniosków oraz rozpatrywania i udzielania dofinansowania beneficjentom.

W przypadku realizatorów programu główne problemy w zakresie naboru wniosków oraz ich rozpatrywania oraz udzielenia dotyczą:

- składania przez wnioskodawców wniosków w wersji papierowej,
- obsługi systemu SOW.

Składanie wniosków przez wnioskodawców w wersji papierowej, generuje w przypadku realizatorów znacznie więcej pracy związanej z koniecznością wprowadzania do systemu SOW tych wniosków. Sprawia to, że przynajmniej część PCPR-ów identyfikuje w związku z tą procedurą wydłużenie czasu rozpatrzenia pojedynczego wniosku.

Mieliby szybciej rozpatrzone wnioski, dużo szybciej mieli by rozpatrzone wnioski gdyby nie ten program [SOW - przyp. aut.]; (realizator, wywiad IDI)

Jednocześnie dane PFRON potwierdziły, że składanie wniosków przez ON (lub opiekunów tych osób w przypadku niepełnoletnich) w latach 2019 - 2020 dla 1/3 z nich odbywało się przy wykorzystaniu formy papierowej. W przypadku systemu SOW (składanie wniosków w formie elektronicznej) posiada on również inne zasadnicze zalety. System SOW umożliwia automatyczną weryfikację spełniania kryteriów (zgodnie z założeniami programu dotyczącego jego adresatów). Sprawia, że możliwe jest zmniejszenie liczby wniosków nie spełniających kryteria formalne (co podwyższy wskaźnik skutecznych wnioskodawców).

W kontekście zagadnienia zmniejszenia udziału wniosków papierowych wśród ogółu, podkreślana jest kwestia konieczności zastosowania rozwiązań skłaniających do składania wniosków w formie elektronicznej. Wśród realizatorów wskazywano na kwestię dodatkowych punktów za wypełnienie wniosku czy dodatkowego wsparcia ze strony realizatorów w zakresie wypełnienia wniosków w systemie SOW. Potwierdzają to poniższe wypowiedzi respondentów reprezentujących PCPR-y opisujące utworzenie punktów wsparcia dla potencjalnych wnioskodawców, w których otrzymają oni merytoryczne wsparcie w zakresie wypełniania wniosku w formie elektronicznej:

Wynika to z tego, że nasze tutaj społeczeństwo osób niepełnosprawnych jeszcze nie jest na tyle skomputeryzowane, żeby sobie z tym pomóc, z tym poradzić. Większość naszych beneficjentów nie ma profilu zaufanego. Więc no nie może złożyć wniosku. My też tutaj trochę też, no bo rozmawiamy też o latach 19-21, tak, a teraz już troszeczkę się to zmienia powoli. My też uruchomiliśmy w tym roku punkt doradczy, który na pewno będzie pomagał ludziom w takich sprawach, czyli właśnie złożenie wniosku elektronicznie przez system SOW. Ale no to jest dopiero teraz, tak. Więc to jest dopiero rok 2023. W tamtych latach niestety papierowo 90%; (realizator, wywiad IDI)

A jeszcze jest tak, a jeszcze może Pani tam też wpisać. My w tym, tamtym, no w tym roku uruchomiliśmy specjalny pokój, specjalny komputer dla osób, które mają problemy z tym programem, nie dają sobie rady i będą mogli przyjść tutaj do nas, zalogować się, pomóc im się zalogować na własne konto i pomóc im ten wniosek wypełnić w tym systemie i złożyć; (realizator, wywiad IDI)

Przedstawiciele wskazywali również na znaczące trudności związane z obsługą systemu SOW. Potwierdza to jedna z wypowiedzi respondenta – realizatora:

Czyli jeżeli chodzi o realizację tego programu, chyba największym problemem jest system SOW. (realizator, wywiad IDI).

Badania ilościowe z przedstawicielami realizatorów potwierdziły, że jest to jeden z głównych problemów wskazywanych przez przedstawicieli PCPR-ów. Dla około 1/3 ankietowanych obsługa systemu SOW jest trudna lub bardzo trudna. Jako bardzo łatwą ocenia ją mniej niż 5% respondentów. Problemy związane z obsługą systemu SWO występowały pomimo szkoleń organizowanych przez PFRON uruchomienia specjalnej infolinii dla realizatora. Takie opinie potwierdzają wypowiedzi realizatorów, które zwracają uwagę, że pomimo generalnego polepszenia działania systemu w latach 2019-2021, pogorszyła się jego obsługa techniczna ze

strony aktualnego operatora (firmy zewnętrznej) SOW (wcześniej wsparcie świadczyli pracownicy PFRON i ich ocena kształtowała się zdecydowanie lepiej wśród przedstawicieli PCPR-ów):

No to jak oni tak nie narzekają... My, Pani powiem tak: my bardzo narzekamy na ten system SOW i jest w ogóle... ma bardzo dużo błędów. Koleżanka, która ze mną pracuje cały czas wydzwania do Warszawy, bo robią, są bardzo duże błędy, nie potrafią nawet nam pomóc, a już nie potrafią... (realizator, wywiad IDI)

Znaczy, tam się dzwoniło do opiekunów, bo teraz już nie dzwonimy, nie, tam się zgłasza teraz taką sugestię, na systemie bezpośrednio wpisuje się, jaki jest problem i się wysyła do administratorów, tak jakby. Natomiast wcześniej dzwoniło się do opiekunów, każdy jakby oddział, każdy tam punkt z powiatu, o tak, każdy powiat miał swojego opiekuna. No i jak jakieś były problemy czy coś, no to dzwoniło się do tego opiekuna na początku tak, a teraz po prostu wysyła się wszystko w systemie, jak są jakieś błędy, coś, no to wysyłamy zgłoszenie takie jakby, i oni to od razu na to reagują, tak?; (realizator, wywiad IDI)

To znaczy tak, SOW ogólnie jest dobrym programem. Natomiast jak był wdrażany i my jako realizatorzy byliśmy szkoleni i mieliśmy, że tak powiem, osobę z PFRON-u, nie wiem, jak to powiedzieć – koordynatora, o, tak to nazwę. Że jak pojawiały się jakieś problemy, zawsze można było z nim nawiązać kontakt i pomagał nawet przeprocedować wniosek. Tak teraz jak jest infolinia, no to niestety jest to firma zlecona... nie potrafią... (realizator, wywiad IDI) R: Odpowiedzieć na dane pytanie. Natomiast zgłaszając poprzez stronę tego SOW-u jest taka opcja: zgłoś sugestię lub błąd. Bardzo często nie otrzymujemy odpowiedzi na zadane problemy. (...) No dzwonimy na przykład do pani w Warszawie, która była twórcą Programu „Aktywny samorząd”. No i po monitach otrzymujemy odpowiedź. Albo dzwonię do innych PCPR-ów, czy mieli taki problem. Na zasadzie poczty pantoflowej dowiaduję się.

No i wtedy działa; (realizator, wywiad IDI)

Zdążyliśmy... Tak, ja jeszcze w 19 roku zdążyłam mieć szkolenie i jako jedyna tak naprawdę, ponieważ później przyszły dziewczyny z macierzyńskiego, przyszły osoby nowe zatrudnione, a weszła pandemia. I wtedy niestety szkoleń stacjonarnych nie było, co nad czym bardzo ubolewamy. No i przez te dwa lata jakoś radziliśmy sobie sami na zasadzie prób i błędów tak naprawdę. Więc tutaj problem był duży. No teraz już w tamtym roku udało nam się w końcu zrobić w 2022 dopiero szkolenie takie stacjonarne. I to dużo pomogło, tak. Ale tak jak mówię, no na początku nie było łatwo. (realizator, wywiad IDI)

Wśród głównych niedociągnięć systemu SOW realizatorzy wskazywali

- nieprawidłowości w ramach sprawozdawczości; dotyczy to innej liczby rzeczywistych wprowadzonych beneficjentów do systemu SOW (przez beneficjentów oraz pracowników) i jednocześnie innej ich liczby generowanej na potrzeby sprawozdawczości; potwierdza to jedna z wypowiedzi przedstawiciela PCPR-u;

Były problemy ze sprawozdawczością, były problemy z niezgodnościami. Program miał wiele... nie miał wielu funkcji, które są niezbędne, szczególnie w ośrodkach, które mają

tak dużo wniosków do opracowania, jak my. Niemniej rzeczywiście wprowadzono bardzo dużo zmian w systemie, no i że tak powiem, produkt, który mamy teraz jest zdecydowanie lepszy niż był rok temu; (realizator, wywiad FGI)

- nadanie zbyt wąskich uprawnień dla pracowników PCPR-ów w zakresie procedowania wniosków; ilustruje to jedna z wypowiedzi respondenta – realizatora;

Bo uważam, że ja jako administrator – już nie mówię ten podstawowy, tak? Który tylko, nie wiem, rozpatruje wnioski i później przekazuje pracownikowi dalej tam do procedowania. Bo też nie każdy powinien mieć taką możliwość cofania na każdym poziomie wniosku. Ale chociaż jedna osoba w PCPR-ze, która realizuje „Aktywny samorząd”, powinna takie uprawnienia mieć. Bo jeżeli mogę cofnąć status umowy, a nie mogę cofnąć statusu pisma przyznającego dofinansowanie, no to chyba umowa jest bardziej ważna niż pismo, prawda? No ale to są moje spostrzeżenia; (realizator, wywiad IDI)

Jednocześnie przedstawiciele PCPR-ów zdają sobie sprawę, że problemy z systemem SOW dotyczą również wnioskodawców i przekładają się na ich działanie w tym systemie.

Część jest tych rozpatrzonych, niektóre są do dzisiaj nierozpatrzone. A osoby, które są zatrudniane w Warszawie nie mają pełnej wiedzy, no tu nawet podpowiada mi, że żadnej nie mają, po prostu laicy, a jeszcze tym bardziej, że same osoby, które pracują w Warszawie mówią do nas, że ten system się rozsypuje. Co chwilę są zmiany i my osobiście, jeżeli chodzi, może Pani to napisać. Jeżeli chodzi o Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Brzegu negatywnie ocenia ten program. Powiem Pani jeszcze tylko tyle. Też wczoraj koleżanka dostała reprimendę bardzo dużą, pomyje są na nas wylwane przez osoby niepełnosprawne, które nie dają sobie rady absolutnie z tym systemem SOW. Mało tego, wymuszają na nas, żebyśmy my interweniowali w Warszawie o bardzo uproszczenie tego systemu. Natomiast jeżeli chodzi o rozliczanie w systemie SOW, to to już jest dla osób niepełnosprawnych wersja nie do przeskoczenia. Mało tego, jeszcze mają zrozumieć osoby niepełnosprawne, bo to są wiadomo, każdy ma różne wykształcenie, ale mają potężne problemy z tym systemem, nawet studenci. I co ciekawe - Informatyki. O, nawet na trzy takie z Informatyki, szkoda, że nie możemy nagrywać rozmów o wypowiedziach na ten system; (realizator, wywiad IDI)

Kolejna z kwestii problemowych dotyczy protez IV stopnia (Moduł I - Obszar C). W ocenie realizatorów ze względu na ich dużą wartość konieczne jest wprowadzenie ograniczeń w postaci maksymalnej kwoty dofinansowania. Aktualnie nie ma takich mechanizmów, co prowadzi do wnioskowania przez ON o protezy, które są bardzo dużej wartości (a nie są konieczne optymalne dla beneficjentów).

Duża różnica, tak? I bardzo dużo osób z tego korzystało po weryfikacji przez naszego eksperta PFRON-owskiego, który wyrażał zgodę na to dofinansowanie z takiej czy takiej firmy. I na takie

dofinansowanie osoby korzystały. Natomiast ja też, patrząc z perspektywy tych wszystkich lat, uważam, że osoby, które były już oprotezowane i to jest ich kolejna proteza, żeby miały protezy na tym 4. poziomie jakości, bo już na tej protezie potrafią chodzić. To jak najbardziej. Natomiast jeżeli jest osoba, która, no, w wyniku choroby, tak? W danym roku straciła kończynę i ubiega się o dofinansowanie do protezy na 4. poziomie jakości, to dla mnie jest niezasadne. Ale ja nie mogę podważyć opinii eksperta. Osoba nie potrafi chodzić na protezie. Kikut kończyny jeszcze, że tak powiem, zmienia swoją objętość i ten lej silikonowy, który tam jest zakładany na początku, nie pasuje. A to też są duże koszty, tak? Więc myślę, że takie za dużo; (realizator, wywiad IDI)

Ponadto, przedstawiciele PCPR-ów zidentyfikowali różnice w zakresie długości karencji oraz gwarancji na dofinansowane oprzyrządowania wchodzącego w zakres i formy pomocy udzielanej w ramach programu. Istnieje więc pewne ryzyko, że w przypadku niektórych osób powtórnie ubiegających się o dofinansowanie może mieć miejsce przerwa w użytkowaniu np. wózka czy skutera w sytuacji jego awarii. Potwierdza to jedna z wypowiedzi realizatora programu.

Mieliśmy podobną sytuację, ale rozwiązaliśmy w inny sposób. Dlatego że u nas beneficjenci zanim złożą wniosek, to do mnie przychodzą. I my rozmawiamy, analizujemy, tak. No i okazało się, że ten skuter był jeszcze na gwarancji, więc udało się naprawić skuter za pomocą gwarancji. Istnieje luka, dlatego że gwarancja jest najczęściej dwuletnia, karencja na skuter jest trzyletnia, i to jeszcze trzyletnia na zasadzie od roku następnego, czyli od zakończenia umowy naszej z PFRON-em. Więc ta luka tam półtorej roku powiedzmy jest. I wtedy, jeśli jest pełne uzasadnienie, że już nie ma gwarancji, że ten skuter jest faktycznie potrzebny do codziennego użytku, że dostaniemy zaświadczenie lekarskie od specjalisty, który twierdzi, że naprawdę to jest osoba, która wymaga takiego elektrycznego sposobu poruszania się, no to wtedy decyzją realizatora, czyli nasza pani dyrektor wydaje pozytywną opinię; (realizator, wywiad IDI)

W przypadku problemów z punktu widzenia wnioskodawców uczestniczących w badaniach jakościowych część z nich wskazywała na:

- bariery i trudności techniczne związane z przygotowaniem wniosku (w szczególności dotyczyło to osób niedowidzących); system SOW jest oceniany przez znaczną część respondentów niełatwy w obsłudze dla wnioskodawców; problemy i trudności dotyczyły również kwestii kompletności dokumentów, które trzeba było dodatkowo uzupełniać;

Problem był z systemem SOW, bo jest kłopotliwy dla osoby niewidomej. Były problemy techniczne z tym, że komórki były źle opisane, czyli nie były opisane. Więc program udźwiękowiający nie czytał co to jest. Nie można było rozwinąć jakiejś listy do wyboru. No po prostu serwis jest niedopracowany, jeżeli chodzi o dostęp dla osób niewidomych. I w ogóle prostotę. Także pomoc była potrzebna w zakresie tego systemu; (beneficjent – Moduł II; wywiad IDI)

Przy składaniu wniosku była potrzebna pomoc ze względu na moje problemy ze wzrokiem. Do uzupełniałam z Panią w urzędzie na bieżąco. Warunki otrzymania wsparcia były zrozumiałe i łatwe do spełnienia. Wniosek składałam raczej papierowo. Długo czekałam na oświadczenie od okulisty. Musiałam w trakcie donieść fakturę. Etap rozliczania wniosku przebiegł sprawnie; (beneficjent – Moduł I – Obszar D, wywiad IDI)

- brak możliwości, przy powtórным ubieganiu się o dofinansowanie, wczytywania danych wykorzystywanych (przez beneficjentów powtórnych) z wcześniejszych wniosków składanych elektronicznie przy wykorzystaniu systemu SOW;

W systemie SOW był taki problem, że wnioski poprzednie nie zaciągały się same do systemu, tylko wszystko trzeba było to wszystko przepisywać ręcznie. To stwarzało trochę problem, ponieważ jest to system elektroniczny i takie dane powinny się same uzupełniać. Więc jeżeli system jest elektroniczny i w teorii ma ułatwiać niepełnosprawnym samodzielną obsługę, no to tutaj niestety wymagał osób trzecich, bo trzeba było z papierów odczytywać różne dane; (beneficjent – Moduł II; wywiad IDI)

- konieczność regularnego zmieniania hasła potrzebnego do zalogowania się w systemie SOW;

Zmiana hasła co 30 dni w systemie SOW – problem; (beneficjent – Moduł I, Obszar B, wywiad IDI)

- zbyt wysoki wkład własny oraz zbyt niskie koszty dofinansowania (dotyczyło to przede wszystkim Modułu I);

Po prostu kwoty, które są wydawane powinny być jakby aktualizowane do aktualnej jakby oferty na rynku, jeśli chodzi o specjalistyczny sprzęt ortopedyczny; (beneficjent – Moduł I, Obszar C, wywiad IDI)

O trudnościach związanych ze składaniem wniosków świadczy również wskazywany przez respondentów z grupy beneficjentów konieczność wielokrotnego uzupełnianie dokumentów. Oznaczać to może, że nie dla wszystkich system ten nie jest do końca intuicyjny i przystępny.

Miałam tylko taki problem, że w PCPR-ze mi źle uzupełnili tak jakby dane i nie mogłam się zalogować. Ale jak się tylko zalogowałam, to nie miałam z tym problemów. Jedynie miałam problem, że ciągle musiałam powtarzać, bo coś było źle uzupełnione. Więc musiałam kilkanaście razy prosić uczelnię, o wypełnienie inaczej jakiegoś dokumentu. Były lekkie problemy (beneficjent – Moduł I, Obszar B, wywiad IDI)

Jednocześnie beneficjenci zgodnie podkreślali, że w przypadku trudności związanych z przygotowaniem wniosku (zarówno w przypadku tego papierowego jak i elektronicznego) mogli liczyć na wsparcie ze strony pracowników PCPR-ów. Potwierdza to poniższa wypowiedź:

Były problemy. Potrzebowałam wsparcia, jestem niepełnosprawna. Przy wpisywaniu wniosku pomagali mi pracownicy PCPR-u; (beneficjent – Moduł I, Obszar B, wywiad IDI).

4.8 Nieprawidłowości/problemy występujące w procesie obsługi i rozliczania Programu.

W ramach przeprowadzonych analiz nie zidentyfikowano znaczących nieprawidłowości, choć pojawiają się problemy w zakresie obsługi oraz rozliczania programu.

Realizatorzy Programu „Aktywny samorząd” zwracali uwagę – w kontekście nieprawidłowości - na potencjalne (choć trudne do jednoznacznego udowodnienia) zjawisko niewłaściwego wykorzystanie sprzętu –finansowanego w ramach Modułu I. Dotyczy to wykorzystywania go nie przez beneficjentów ale np. członków rodzin. Respondenci wskazywali na ten problem w kontekście Obszaru B. Wynika to również z faktu, że nie ma warunków, w zakresie naboru wniosków, pozwalających na udowodnienie, że wnioskodawca umie taki sprzęt obsługiwać. Zasady oraz przeprowadzane na ich podstawie kontrole również nie dają możliwości weryfikacji tych przypuszczeń. Opinie na temat tego zjawiska ilustrują dwie poniższe wypowiedzi:

Tylko uważam, że na przykład dofinansowanie do komputerów to też na takiej zasadzie, że no jeżeli tam jest osoba niepełnosprawna i w wieku produkcyjnym, a nie pracuje, no to kryterium spełnia. Natomiast wiem, że ten sprzęt – znaczy „wiem” – podejrzewam, że ten sprzęt no nie jest wykorzystywany przez tę osobę, tylko, nie wiem, przez dzieci, przez wnuki i to jest, no... Tutaj też nie wiem, jak to ugryźć, żeby nie wiem, zaostriżyć, tak? Żeby to też nie było... (realizator, wywiad IDI)

Nie, to już nie do nas należy. Nie. On wnioskuje, on, on wnioskuje o sprzęt, a w dofinansowaniu nie jest nigdy napisane, że pan wnioskujący, o ten sprzęt, musi umieć obsługiwać ten sprzęt. On może nawet, jeżeli będzie chciał, to może pójść, może mieć dofinansowanie do obsługi do finansowanego sprzętu. (realizator, wywiad IDI)

4.9 Problemy/nieprawidłowości w procesie kontroli/monitorowania Programu „Aktywny Samorząd”.

Za kwestie kontroli oraz monitorowania, zgodnie z założeniami dokumentów programowych odpowiadają Oddziały PFRON oraz samorząd powiatowy⁴². Przedstawiciele PCPR uczestniczący w Programie „Aktywny samorząd” identyfikowali następujące bariery w procesie kontroli oraz monitorowania związane ze:

- sprawozdawczością do PFRON – 21,0%;
- weryfikacją formalną złożonych wniosków – 15,9%;
- weryfikacją merytoryczną złożonych wniosków – 15,9%;

⁴² Patrz: „Aktywny samorząd” - treść programu (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/program/tresc-programu-obowiazujaca/aktywny-samorzad-tresc-programu/>).

- obsługą administracyjno-finansową zawartych umów – 15,4%;
- naborem wniosków – 13,6%;
- ewaluacją programu – 10,7%;
- promocją programu – 1,9%;

Oznacza to, że większość problemów dotyczyła elementów związanych z kwestiami formalnymi. Dopiero w dalszej kolejności wskazywane są te o charakterze stricte merytorycznym (weryfikacja merytoryczna złożonych wniosków, ewaluacja) oraz informacyjno-promocyjnym (promocja programu, nabór wniosków).

Jednocześnie, w przypadku przedstawicieli PCPR-ów, elementami, który w największym stopniu utrudniały realizację programu należy wskazać obsługę systemu SOW. Neutralny charakter miały zasoby kadrowe oraz czasowe przeznaczone na realizację zadań związanych z Programem „Aktywny samorząd”. Bardzo pozytywnie postrzegana jest współpraca z Oddziałem PFRON (w regionie) oraz kompetencje pracowników jednostki realizującej zadania związane z programem.

Wśród najbardziej problematycznych kwestii wskazywanych przez realizatorów są:

- założenia kontroli na poziomie lokalnym, w których zgodnie z zasadami realizacji programu na założono stały procent – niezależnie od liczby beneficjentów przypadających na powiat (od 2020 roku jest to 20%) – pozytywnych wniosków, które powinny zostać zweryfikowane (skontrolowane) przez PCPR/MOPR u beneficjentów. Ze względu na znaczące różnice pomiędzy powiatami pod względem liczby beneficjentów (zwłaszcza pomiędzy miastami wojewódzkimi a małymi gminami wiejskimi) liczba beneficjentów, którzy mają podlegać kontroli jest bardzo zróżnicowana. W dużych miastach np. w Warszawie jest to ponad 200 beneficjentów, jest ona bardzo duża co generuje dużo pracy pracownikom PCPR, którą trudno wykonać przy ograniczonych zasobach kadrowych. Zasadne jest zatem opracowanie zasady uwzględniającej te różnice i jednocześnie sprawiającej, że czynność ta nie będzie uciążliwa i pracochłonna dla lokalnych instytucji zaangażowanych w tą procedurę. Potwierdza to wypowiedź przedstawicielami PCPR

Tak, no my po prostu przygotowujemy teczki do kontroli, oddajemy kontroli, kontrol jedzie na kontrol, tak? Do beneficjenta, jeżeli potrzeba, że trzeba jechać i po tym jest sporządzany protokół kontroli, w którym jest wszystko napisane, czy pan ma sprzęt, na przykład sprzęt, czy pan ma? Czy używa? Jaki jest stopień zadowolenia pana z tego, czy Wszystko jest ok? To wszystko jest w protokole napisane; (realizator, wywiad IDI)

- utrudniony lub wręcz niemożliwy monitoring niektórych beneficjentów uczących się w placówkach edukacyjnych (odmowy udzielenia informacji przez te placówki argumentowane są przepisami RODO); powoduje to luki w kontroli części beneficjentów w ramach Modułu II;

Bo kontrole robimy procentowo w stosunku do przyznanych dofinansowań. Więc kontroli mamy znacząco więcej. A drugim problemem jest to, że jeżeli robimy kontrolę szkół, tak, czyli moduł drugi lub przedszkoli w module pierwszym, no to bardzo często spotykamy się z taką barierą, że nam po prostu nie odpisują. I tyle; (realizator, wywiad IDI)

Ww. trudność dotyczące kontroli skłaniała respondentów do zgłaszania postulatów w zakresie weryfikacji zasad kontroli przede wszystkim w ramach Modułu II, ale również Obszaru A – Zadań 2 oraz 3. Powinna ona ograniczać się jedynie na weryfikacji świadectwa/certyfikatu potwierdzającego zdobycie stopnia naukowego (Moduł II) czy uzyskania prawa jazdy (Obszar A). Ilustruje to jedna z wypowiedzi respondenta reprezentującego PCPR:

Tak. To samo dotyczy Modułu I przy szkoleniach. Bo tak samo przy prawo jazdy my też nie możemy skontrolować, bo my się już – to jest usługa, wykonanie usługi. My się nie możemy cofnąć w czasie i na pewno pojechać zobaczyć, czy ta osoba siedzi na zajęciach, czy tu nie został sfałszowany, że 4 zajęcia się odbyły, 5 zajęcie się nie odbyło. Bo my już mamy z firmy, która robi szkolenie, dokument. Czyli byśmy musieli podważyć, że ten dokument jest nieprawdziwy. Tak jak na przykład prawo jazdy jest później faktura z WORD-u, no to wiadomo, że jeżeli nie przeszła osoba szkolenia, to by nie mogła podejść do egzaminu państwowego. Więc sam fakt złożenia faktury z WORD-u już przejściem całej usługi. Więc tutaj my kontrolując tę usługę – to też jest niezasadne. To samo szkolenie z komputerów – też nie mam w jaki sposób sprawdzić. Możemy się tylko zwrócić do firmy, która wydała zaświadczenie, fakturę, że się odbyło. No i tyle. Jest NIP, są dane zapłacone, więc też jest bezzasadne. Bo to nie jest sprzęt, na przykład wózek inwalidzki, to nie jest jakiś fotelik samochodowy czy komputer, że idziemy do domu i sprawdzamy. Jest na stanie – jest. Kontrola przebyta. Tylko to jest usługa, której się nie da sprawdzić; (realizatorzy, wywiad FGI)

4.10 Skuteczność wnioskodawców programu „Aktywny Samorząd”.

Skuteczność wnioskodawców rozumiana jest jako stosunek wniosków złożonych do wniosków dofinansowanych. Jednocześnie analiza uczestnictwa osób niepełnosprawnych w Programie „Aktywny samorząd” skłania do następujących wniosków:

- obserwowany jest znaczący wzrost skuteczności wnioskodawców w 2020 roku w porównaniu do 2019 roku (z 38,9% do ponad 80%)⁴³ oraz stabilizację skuteczności wnioskodawców w 2021 rok (na poziomie około 75%);
- widoczny jest wyższy poziom skuteczności wnioskodawców w ramach Modułu II względem Modułu I (tylko w przypadku trzech zadań w ramach Modułu I

⁴³ Taka sytuacja wynika przede wszystkim z tego, że system SOW został uruchomiony w II połowie 2019 roku i dlatego jest tam mała liczba wniosków, co wpłynęło na wartość wskaźnika skuteczności wnioskodawców.

skuteczność plasuje się powyżej średniej dla Programu wynoszącej – 75,3% - dotyczy to:

- Zadania numer 4 w ramach obszaru B;
- Zadania numer 2 w ramach obszaru C;
- Zadania numer 5 w ramach obszaru C;
- Obszaru D.

Szczegóły prezentują dwie poniższe tabele.

Tabela 22. Skuteczność wnioskodawców w ramach Programu „Aktywny samorząd” w ujęciu rocznym.

Rok	Liczba beneficjentów	Liczba wnioskodawców	Skuteczność
2019	2713	6977	38,9%
2020	27518	34282	80,3%
2021	27955	36017	77,6%
Średnia	58186	77276	75,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

Tabela 23. Skuteczność wnioskodawców w ramach Programu „Aktywny samorząd” w podziale na moduły, obszary i zadania.

moduł/obszar/zadanie	Liczba beneficjentów	Liczba wnioskodawców	Skuteczność
Moduł I	24597	34071	72,2%
Obszar A	2675	3883	68,9%
Zadanie 1	1740	2325	74,8%
Zadanie 2	752	1192	63,1%
Zadanie 3	126	253	49,8%
Zadanie 4	57	113	50,4%
Obszar B	10853	15484	70,1%
Zadanie 1	4928	7333	67,2%
Zadanie 2	520	733	70,9%
Zadanie 3	2249	3211	70,0%
Zadanie 4	3064	4046	75,7%
Zadanie 5	92	161	57,1%
Obszar C	8210	10938	75,1%
Zadanie 1	2144	3162	67,8%
Zadanie 2	2033	2407	84,5%
Zadanie 3	1342	1863	72,0%
Zadanie 4	211	284	74,3%
Zadanie 5	2480	3222	77,0%
Obszar D	2859	3766	75,9%
Moduł II	33589	43205	77,7%

moduł/obszar/zadanie	Liczba beneficjentów	Liczba wnioskodawców	Skuteczność
Średnia	58186	77276	75,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Systemu Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON (SOW) z lat 2019-2021

W opiniach ankietowanych przedstawicieli PCPR-ów wśród przyczyn braku przyznania dofinansowania, - oprócz rezygnacji wnioskodawców z przyznanego dofinansowania (szczegółowa analiza tego zjawiska znajduje się w kolejnym rozdziale) - możliwe jest wskazanie następujących z nich:

- wnioskodawca nie spełniał kryteriów otrzymania wsparcia (89,3%);
- wnioskodawca nie przedłożył kompletu dokumentów (40,2%);
- wsparcie, o które wnioskowano, nie było objęte zakresem programu (15,0%);
- wyczerpanie puli środków dostępnych w programie (12,1%);
- wniosek zawierał błędy (6,5%);
- wniosek został złożony po terminie składania wniosków (4,2%).

Pierwszy z powodów wynika głównie z faktu, składania wniosków w formie papierowej (system SOW umożliwia weryfikację kryteriów już na etapie wypełniania wniosku), choć zdarza się jak wskazują realizatorzy, że beneficjenci wpisują nieprawdziwe dane do wniosków wypełnianych elektronicznie starając się uzyskać mimo wszystko dofinansowanie.

Przedstawiciele oddziałów PFRON oraz PCPR-ów/MOPR-ów wskazywali dodatkowo, że zjawisko nieskuteczności wnioskodawców ma w pewnym stopniu pozorny charakter (co nie oznacza, że powyższe przyczyny nie mają pokrycia w rzeczywistości). Wynika to, z faktu, że część wnioskodawców składało więcej niż jeden wniosek w ramach tego samego Zadania i rezygnowała z niego w sytuacji gdy otrzymało dofinansowanie na podstawie innego wniosku. Skłania to do wniosku, że rzeczywista skala wnioskodawców nieskutecznych może być zdecydowanie mniejsza niż prezentują to dane z systemu SOW.

4.11 Zjawisko rezygnacji z przyznanego dofinansowania przez wnioskodawców Programu „Aktywny Samorząd”.

Zjawisko rezygnacji opracowane zostało dla wniosków, które opisane są w systemie SOW jako wycofane⁴⁴. W sumie 4018 wnioskodawców ma taki status w ramach Programu „Aktywny samorząd”. Stanowi to około 5,2% wszystkich wniosków z lat 2019-2021. W poszczególnych latach te wartości kształtowały się w takich sposób:

- w 2019 roku – 418 (6,0%);
- w 2020 roku – 1773 (5,2%);

⁴⁴ Jednocześnie o rezygnacji można mówić, gdy wniosek nie został ponownie złożony. W SOW może być taka sytuacja, że konieczne jest złożenie nowego wniosku np. w przypadku zmiany kwoty dofinansowania.

- w 2021 roku – 1827 (5,1%).

Oznacza to systematyczne – choć nieznaczne - zmniejszanie się, wraz z czasem trwania programu(w latach 2019-2021), zjawiska rezygnacji z przyznanego dofinansowania.

W przypadku rezygnacji w ramach modułów kształtuje się to następująco:

- Moduł I – 1726 wniosków ma status wycofany w tym najwięcej w ramach obszaru B (951), a w dalszej kolejności w obszarze C (331), obszarze A (267) oraz obszarze D (177);
- Moduł II – 2292.

Badania ilościowe realizowane z przedstawicielami PCPR-ów potwierdziły również świadomość występowania wśród osób, którym przyznano dofinansowanie w ramach Programu „Aktywny samorząd” zjawiska rezygnacji z niego. Takie sytuacje identyfikowało niemal 63% respondentów reprezentujących PCPR-y. Wśród głównych przyczyn wskazywanych przez tą grupę ankietowanych w pierwszej kolejności są:⁴⁵

- zmiany potrzeb i planów wnioskodawcy (47,8%);
- brak możliwości zapewnienia wkładu własnego przez wnioskodawcę (30,6%);
- przyczyny zdrowotne w tym zgon wnioskodawcy (6,7%);
- uzyskanie wsparcia z innego źródła przez wnioskodawcę (6,0%);
- zbyt skomplikowane zasady skorzystania ze wsparcia (3,7%).⁴⁶

Jednocześnie około 17% ankietowanych przedstawicieli realizatorów deklarowało, że nie ma wiedzy w zakresie powodów, dla których następowała rezygnacja z dofinansowania.

4.12 Bariery uniemożliwiające beneficjentom uczestniczenie w życiu społecznym, zawodowym oraz w dostępie do edukacji zlikwidowane lub zmniejszone w wyniku uczestnictwa w Programie „Aktywny Samorząd”.

Zgodnie z założeniami Programu „Aktywny samorząd” najważniejsze elementy wsparcia oczekiwane przez ON opracowano na podstawie „Badania potrzeb osób niepełnosprawnych”, które zrealizowano w 2017⁴⁷. Wśród nich wskazano przede na:

⁴⁵ Badania jakościowe w szczególności potwierdziły, że jednym z ważniejszych powodów rezygnacji była kwestia braku możliwości zapewnienia wkładu własnego przez wnioskodawcę. Część wnioskodawców optymistycznie zakładała, że uda się zebrać niezbędne środki na pokrycie wkładu własnego, co ostatecznie nie miało miejsca.

⁴⁶ Dodatkowo należy, podkreślić, że zmiana kwoty we wniosku powoduje w SOW złożenie kolejnego wniosku, a wcześniejszego wycofanie. Może to być jedna z przyczyn powodujących występowanie zjawiska rezygnacji. Rekomendowane jest, aby dla celów monitoringowych programu, nie zaliczać wniosków ze zmienioną kwotą jako wycofane, ale utworzenie osobnej kategorii.

⁴⁷ Patrz: Badanie potrzeb osób niepełnosprawnych – raport końcowy, PFRON, 2017;

- potrzeby w obszarze mieszkalnictwa i samodzielnego życia (17%),
- potrzeby związane z przyrządami, urządzeniami lub technologiami (16%) – obszar najważniejszy dla osób z dysfunkcją wzroku (24%), dysfunkcją słuchu (20%) oraz z niepełnosprawnością ruchową (15%),
- potrzeby związane z transportem i przemieszczaniem się (16%), w tym przystosowanie środka transportu, obszar szczególnie ważny dla osób z dysfunkcją ruchu (25%).

Wśród postulatów badanych wymieniano również zapotrzebowanie na:

- różnego rodzaju przyrządy/urządzenia/technologie (37%),
- ułatwienia w zakresie transportu i przemieszczania się (36%), komunikacji (17%), dostępu do informacji (9%).

Postrzeganie głównych typów barier uwzględniające zarówno perspektywę realizatorów jak i beneficjentów prezentują dwie poniższe tabele. Dodatkowo wskazano, w przypadku których kategorii barier, Program „Aktywny samorząd” w największym stopniu przyczynił się do ich zniwelowania.

Tabela 24. Wskazania PCPR-ów w zakresie głównych typów barier ON oraz stopnia ich zniwelowania w wyniku udziału ON w Programie „Aktywny samorząd”

Typ bariery	Główne bariery	Stopień zniwelowanie barier ON przypadku udziału w Programie „Aktywny samorząd” (ocena w skali od 1 do 5, gdzie 1 – w ogóle się nie przyczynił, 5 – przyczynił się w dużym stopniu)
Bariery architektoniczne w budynkach mieszkalnych*	44,4%	1,25
Brak przystosowania transportu publicznego	35,0%	1,76
Bariery architektoniczne w przestrzeni publicznej	29,9%	1,54
Konieczność sprawowania opieki nad osobą zależną	23,4%	2,84
Brak przystosowania przestrzeni publicznej dla potrzeb osób niewidomych	17,3%	2,02

(https://www.pfron.org.pl/fileadmin/Badania_i_analizy/Badanie_potrzeb_ON/Raport_koncowy_badanie_potrzeb_ON.pdf?utm_campaign=pfron&utm_source=df&utm_medium=download).

Typ bariery	Główne bariery	Stopień zniwelowanie barier ON przypadku udziału w Programie „Aktywny samorząd” (ocena w skali od 1 do 5, gdzie 1 – w ogóle się nie przyczynił, 5 – przyczynił się w dużym stopniu)
Brak odpowiedniego przystosowania budynków użyteczności publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo*	14,0%	1.90
Brak przystosowania przestrzeni publicznej do potrzeb osób głuchych i niedosłyszących	13,1%	2,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie

*np. szkół, urzędów.

**np. brak windy, podjazdów

Tabela 25. Wskazania beneficjentów w zakresie głównych barier ON oraz stopnia ich zniwelowania w wyniku udziału ON w Programie „Aktywny samorząd”

Kategoria bariery	Główne bariery	Stopień zniwelowanie barier ankietowanych ON w przypadku Programu „Aktywny samorząd” (ocena w skali od 1 do 5, gdzie 1 – w ogóle się nie przyczynił, 5 – przyczynił się w dużym stopniu)
Brak środków finansowanych do podjęcia nauki	50,7%	4,57
Brak przystosowanego środka transportu osobowego [nie publicznego]	11,9%	3,97
Bariery architektoniczne poza miejscem zamieszkania	11,8%	3,47
Konieczność sprawowania opieki nad osobą zależną	10,3%	4,24
Bariery architektoniczne w miejscu, w którym mieszkam*	5,1%	3,20
Brak przystosowania przestrzeni publicznej dla potrzeb osób niewidomych	6,4%	3,48

Kategoria bariery	Główne bariery	Stopień zniwelowanie barier ankietowanych ON w przypadku Programu „Aktywny samorząd” (ocena w skali od 1 do 5, gdzie 1 – w ogóle się nie przyczynił, 5 – przyczynił się w dużym stopniu)
Brak przystosowania przestrzeni publicznej do potrzeb osób głuchych i niedosłyszących	5,6%	3,55
Brak odpowiedniego przystosowania mojego mieszkania/domu	5,4%	3,14

Źródło: Opracowanie własne na podstawie

*np. brak windy, podjazdów

Respondenci reprezentujący realizatorów programu w większości wskazywali na bariery transportowe oraz architektoniczne. W przypadku tych drugich Program „Aktywny samorząd” nie pozwolił ich zmniejszyć (co wynika z faktu, że program nie był dedykowany temu obszarowi). Wyjątek stanowić może (choć tylko w umiarkowanym stopniu) wsparcie w sprawowaniu opieki nad osobą zależną (Moduł I – Obszar D). W przypadku ankietowanych beneficjentów główne bariery zostały w największym stopniu zniwelowane. Dotyczy to w szczególności trudności dotyczących podjęcia nauki (Moduł II) czy też zniwelowania bariery transportowej (Moduł I – Obszar A).

4.13 Postrzeganie przez beneficjentów wpływu uczestnictwa w Programie „Aktywny Samorząd” na funkcjonowanie w wymiarze społecznym, zawodowym z uwzględnieniem samooceny oraz stanu psychicznego z uwzględnieniem rzeczywistego wzrostu aktywności społecznej i zawodowej.

Badania ilościowe CAWI przeprowadzone wśród beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” pozwoliły w pierwszej kolejności na ocenę postrzegania wpływu programu na sytuację beneficjentów (lub podopiecznych) w wymiarze społecznym (dotyczącym przede wszystkim stopnia oraz charakteru kontaktów interpersonalnych), zawodowym, a także psychicznym (w tym samooceny). Ten ostatni element zgodnie z definicją Instytutu Psychologii Zdrowia – Polskiego Towarzystwa Psychologicznego to:

postawa wobec samego siebie, zwłaszcza wobec własnych możliwości oraz innych cech wartościowych społecznie. W zależności od subiektywnej oceny i emocjonalnego stosunku do własnych cech, samoocena jest pozytywna lub negatywna; tego rodzaju bilans emocjonalny

określa się jako poziom samooceny, rozumiany najczęściej jako emocjonalny aspekt postawy wobec siebie; natomiast poznawczy aspekt samooceny określa się jako „pojęcie samego siebie” (*self-concept*). Termin „negatywna samoocena” dobrze koresponduje z bardziej tradycyjnym określeniem „poczucie niższości”, a termin „pozytywna samoocena” ma w języku potocznym bliski odpowiednik w określeniu „pewność siebie”⁴⁸.

Należy pamiętać, że zaprezentowane poniżej analizy odnoszą się do subiektywnej oceny beneficjentów w zakresie uczestnictwa w programie. Mimo to są ważnym elementem wpływającym na rzeczywisty stan aktywności społecznej i zawodowej.

W przypadku wymiaru społecznego wśród wskaźników opisujących wzrost aktywności społecznej uwzględnione zostały deklarowane przez ankietowanych beneficjentów zmiany w zakresie:

- częstotliwości opuszczania mieszkania/domu,
- nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi,
- spotkań z innymi ludźmi w celach towarzyskich,
- uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych (np. kino, wystawy, teatr).

W ocenie ankietowanych beneficjentów:

- 2700/3929 (68,7%) - uważa, że zwiększyło stopień nawiązywania kontaktu z innymi ludźmi ze względu na udział w programie (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak);
- 2354/3929 (59,9%) - uważa, że zwiększyło częstotliwość opuszczania mieszkania/domu ze względu na udział w programie (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak);
- 2238/3929 (56,9%) - uważa, że spotyka się częściej z innymi ludźmi w celach towarzyskich ze względu na udział w programie (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak);
- 2041/3929 (51,9%%) - uważa, że częściej uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych (np. kino, wystawy, teatr) ze względu na udział w programie (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak).

Potwierdzają to również wypowiedzi respondentów – beneficjentów oraz ich opiekunów:

Dzięki wózkowi elektrycznemu syn stał się bardziej aktywny. Ma znajomych, przyjaciół. Syn normalnie się komunikuje, rozmawia. Bez wózka realizacja hobby i zainteresowań byłaby o wiele bardziej trudna. Syn stał się samodzielny, bardziej mobilny. Syn bardziej się uspołecznił; (beneficjent, Moduł I – Obszar A, wywiad IDI)

Bez udziału w programie to wszystko byłoby do spełnienia, ale na pewno byłoby o wiele trudniej. Człowiek bardziej by się zastanawiał, czy na coś tam mnie stać, czy dam radę to

⁴⁸ Patrz: *Samoocena - definicja*; (<https://psychologia.edu.pl/slownik/id.samoocena/i.html>).

uciągnąć, a dzięki temu po prostu miałem większą swobodę działania i łatwość w podejmowaniu decyzji; (beneficjent – Moduł II, wywiad IDI)

Udało się wykluczyć bariery finansowe, materialne. Jestem bardziej społeczna. Na pewno jestem bardziej otwarta, taka pewniejsza siebie. Na studiach zapoznałam ludzi, którzy są otwarci na moją niepełnosprawność. Przez co, mogę czuć się bardziej komfortowo. Ułatwia mi to życie. Jestem weselsza, bardziej uśmiechnięta i też powiedzmy bardziej otwarta na nowe doświadczenia i ludzi; (beneficjent, Moduł II, wywiad IDI)

W przypadku wymiaru zawodowego wśród wskaźników opisujących wzrost aktywności zawodowej uwzględnione zostały deklarowane przez ankietowanych beneficjentów zmiany w zakresie: podjęcia pracy zawodowej oraz znalezienia bardziej odpowiadającej pracy. W ocenie ankietowanych beneficjentów:

- 1263/3929 (32,1%) uważa, że dzięki udziałowi w programie znaleźli bardziej odpowiednią dla siebie pracę (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak);
- 1131/3929 (28,8%) uważa, że dzięki udziałowi w programie podjęło pracę zawodową (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak).

Do większej aktywności zawodowej, która wynikała z udziału w Programie „Aktywny samorząd” (choć bardzo często w kontekście innych obszarów np. społecznego) odnosili się również beneficjenci w ramach wywiadów IDI:

W kontekście towarzyskim i społecznym na pewno się polepszyło. Udało się uzyskać wyższe wykształcenie. Moja aktywność zawodowa się polepszyła. Pomogło mi to w uprawianiu hobby. Udało się poszerzyć grono znajomych; (beneficjent, Moduł I, Obszar C, wywiad IDI)

W przypadku rzeczywistej poprawy sytuacji zawodowej beneficjentów wynikającej z porównania statusu zawodowego w momencie otrzymania wsparcia finansowego do aktualnego statusu zawodowego [tj. na moment realizacji badania CAWI – styczeń 2023] należy zauważyć:

- wzrost o niemal 10 p. p. beneficjentów, którzy są zatrudnieni (z 53,7% do 63,5%);
- spadek niemal 1,5 p. p. beneficjentów, którzy nie pracują, ale poszukują zatrudnienia (z 15,0% do 13,4%);
- spadek o niemal 6,5 p. p. beneficjentów, którzy nie pracują i nie poszukują zatrudnienia (z 16,4% do 9,9%).

Poniżej zaprezentowano zmiany w zakresie zatrudnienia beneficjentów w zależności od cech społeczno-demograficznych oraz udziału w poszczególnych Modułach/Obszarach/Zadaniach. Potwierdza to, że największy wzrost aktywności nastąpił wśród kobiet oraz wśród beneficjentów Modułu II.

Tabela 26. Porównanie aktywności zawodowej beneficjentów w momencie otrzymania wsparcia finansowego z aktualnym statusem zawodowym

Kategoria respondenta	Poziom aktywności zawodowej w momencie otrzymania dofinansowania (% beneficjentów zatrudnionych)	Aktualny poziom aktywności zawodowej (% beneficjentów zatrudnionych)	Zmiana w zakresie poziomu aktywności zawodowej
Kobiety	51,0%	66,4%	+ 15,40 p. p.
Mężczyźni	55,6%	59,4%	+ 3,80 p. p.
Wieś	46,4%	57,8%	+ 11,40 p. p.
Miasto poniżej 5	50,8%	61,5%	+ 10,70 p. p.
Miasto powyżej 5	57,2%	65,4%	+ 8,20 p. p.
Moduł 1	56,9%	59,3%	+ 2,40 p. p.
Moduł 2	50,7%	67,0%	+ 16,30 p. p.
Moduł 1 – Obszar A	49,3%	51,6%	+ 2,30 p. p.
Moduł 1 – Obszar B	53,9%	57,5%	+ 3,60 p. p.
Moduł 1 – Obszar C	45,9%	46,1%	+ 0,20 p. p.
Moduł 1 – Obszar D ⁴⁹	91,9%	92,0%	+ 0,10 p. p.
Ogółem	53,7%	63,5%	+ 9,8 p. p.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badania CAWI z beneficjentami (n=3929)

W przypadku wymiaru psychicznego wśród wskaźników opisujących poprawę tego stanu uwzględnione zostały zmiany w zakresie:

- poczucia komfortu w przestrzeni publicznej;
- stopnia pewności siebie;
- stopnia samodzielności;
- stopnia niezależności.

W ocenie ankietowanych beneficjentów:

- 2985/3929 (76,0%) – uważa, że jest w większym stopniu niezależna ze względu na udział w programie (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak);
- 2946/3929 (75,0%) – uważa, że zwiększył się stopień samodzielności ze względu na udział w programie (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak);

⁴⁹ Zgodnie z założeniami Programu w module D warunkiem udziału była aktywność zawodowa wnioskodawcy; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/program/tresc-programu-obowiazujaca/aktywny-samorzad-tresc-programu/>).

- 2865/3929 (72,9%) – uważa, że zwiększył się stopień pewności siebie ze względu na udział w programie (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak);
- 2539/3929 (64,6%) - uważa, że zwiększyło się poczucie komfortu w przestrzeni publicznej ze względu na udział w programie (odpowiedzi zdecydowanie tak oraz raczej tak).

Takie kwestie podkreślali też beneficjenci, ale również opiekunowie niepełnoletnich ON w ramach badań jakościowych:

Sprzęt ułatwił naukę w szkole. Już nie musimy wypożyczać sprzętu ze szkoły, który i tak nie był w pełni dostosowany do potrzeb. Przeszkadzało synowi to, że nie może realizować swoich zainteresowań, czyli grać w gry. Cele edukacyjne polepszyły się. Rozwój dziecka się polepszył. Syn jest bardziej mobilny. Syn stał się bardziej społeczny. Stał się bardziej pewny siebie. Nie jest zacofany; (beneficjent, Moduł I – obszar B, wywiad IDI)

Ogólnie nabrałam większej pewności siebie, w ten sposób, też sama obsługa w ogóle systemu i tego wszystkiego znowu mnie utwierdziła w tym, że jestem w stanie sobie poradzić z różnymi rzeczami w życiu, że nie rzuciłam tego i nie powiedziałam „nie do niczego nie nadaję się, nie robię tego” (w nawiązaniu do składania wniosku w SOW). Jestem bardziej zmobilizowana do działania. Trochę się podbudowałam, dobrze się poczułam, odbyłam cały kurs, zdałam egzamin teoretyczny. Jestem bardziej pewna między ludźmi; (beneficjent, Moduł I – Obszar A, wywiad IDI)

Zmieniło się dużo na plus. Stałem się bardziej pewny siebie; (beneficjent, Moduł I – Obszar B, wywiad IDI)

Dzięki nowemu komputerowi syn chce się bardziej uczyć. Syn bardziej się rozwija. Jest w stanie widywać się ze znajomymi online. Syn jest teraz bardziej dowartościowany; (opiekun beneficjenta, Moduł I – Obszar C, wywiad IDI)

Biorąc pod uwagę cel główny Programu „Aktywny samorząd”, którym jest wyeliminowanie lub zmniejszenie barier ograniczających uczestnictwo beneficjentów programu w życiu społecznym, zawodowym i w dostępie do edukacji należy zauważyć, że wszystkie z nich zostały osiągnięte.

W największym stopniu dotyczy to zmian w wymiarze psychicznym (w tym poprawa własnej samooceny) oraz społecznym (w szczególności w zakresie zwiększania intensywności kontaktów międzyludzkich). W najmniejszym stopniu zmiany dotyczą pracy zawodowej, choć należy podkreślić, że ponad 50% ankietowanych beneficjentów była aktywna zawodowa już w momencie przystąpienia do Programu, przez co udział w programie przyczynił się najczęściej do zmiany pracy na lepszą, a tylko wśród części związany był z podjęciem aktywności zawodowej.

Dodatkowym elementem, w pewnym stopniu nieprzewidzianym/niezamierzonym bezpośrednio w celach programu jest wsparcie opiekunów (w tym rodziców) niepełnoletnich ON. Należy jednak zauważyć, że kwestia ta jest wskazywana w ustawie o rehabilitacji

zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, która wskazuje, że środki Funduszu przeznaczone są na (...) programy zatwierdzone przez Radę Nadzorczą, służące rehabilitacji społecznej i zawodowej, w szczególności adresowane do osób niepełnosprawnych oraz do rodzin, których członkami są osoby niepełnosprawne. Ponadto wpisuje się to pośrednio w inne działania realizowane m.in. przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej w kontekście wsparcia wytchnieniowego opiekunów ON⁵⁰.

Sprawowanie opieki nad dzieckiem stało się lżejsze, bo dziecko zostało zaopiekowane w godzinach mojej pracy. Dodatkowo podniosłem swoje kompetencje i wykształcenie. Moja aktywność społeczna i zawodowa polepszyła się. Wcześniej opiekę musiałem opłacać sam w 100%, więc zmniejszyły się koszty; (opiekun beneficjenta – Moduł I, Obszar C, wywiad IDI)

Kolejnym z takich efektów jest poprawa stanu zdrowia beneficjentów. Taki fakt odnotował jeden z respondentów:

Nowa proteza diametralnie zmieniła moje życie społeczne. Poprawiła się chociażby moja jazda na rowerze. Mój komfort życia się poprawił. Moja sylwetka poprawiła się, kręgosłup nie jest tak obciążany. Wszystko zawdzięczam temu programowi. Wsparcie bardzo mi pomogło. Chociaż już zaczyna mi się proteza psuć i mam obawy, że nagle przy ludziach mi się odepnie. Aczkolwiek z protezą czuje się "level wyższy"; (beneficjent, Moduł I, Obszar C, wywiad IDI).

4.14 Zmiany wskaźników rezultatu i wpływu na przestrzeni lat 2019-2021.

Zgodnie z założeniami programowymi do oceny skuteczności działania Programu⁵¹ (w ramach Modułu I oraz Modułu II) przyjęty został przez PFRON jeden wskaźnik rezultatu⁵²:

- liczba osób niepełnosprawnych, dla których w wyniku uczestnictwa w programie zlikwidowane lub zmniejszone zostały bariery uniemożliwiające uczestniczenie w życiu społecznym, zawodowym lub w dostępie do edukacji, oraz jeden wskaźnik wpływu;
- liczba osób niepełnosprawnych, których aktywność społeczna lub zawodowa wzrosła w wyniku uczestnictwa w programie.

⁵⁰ Patrz: NIK o wsparciu wytchnieniowym dla opiekunów osób niesamodzielnych; (<https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/wsparcie-wytchnieniowe-dla-opiekunow.html>).

⁵¹ Patrz: (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/program/tresc-programu-obowiazujaca/aktywny-samorzad-tresc-programu/>).

⁵² W ramach Modułu III przyjęto jeszcze jeden wskaźnik (liczba osób zaangażowanych w proces rehabilitacji, których kompetencje wzrosły w wyniku uczestnictwa w module szkolenia kadr). Nie jest on (podobnie jak Moduł III) przedmiotem niniejszego badania ewaluacyjnego; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/program/tresc-programu-obowiazujaca/aktywny-samorzad-tresc-programu/>).

W przypadku wskaźnika rezultatu, na podstawie analizy sprawozdań Zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2019, 2020 oraz 2021 roku w Programie uczestniczyła w latach 2019 – 2021 następująca liczba niepełnosprawnych, która objęta została wsparciem.

Tabela 27. Liczba niepełnosprawnych objętych wsparciem w ramach Programu

Wskaźnik	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Liczba osób niepełnosprawnych objętych wsparciem – Moduł I	11 779	10 299	12 442
Liczba osób niepełnosprawnych objętych wsparciem – Moduł II	12 148	10 277	9 598
Liczba osób niepełnosprawnych objętych wsparciem – ogółem	23 927	20 576	22 044 ⁵³

Źródło: Opracowanie własne na podstawie trzech sprawozdań zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób niepełnosprawnych w 2019, 2020 oraz 2021 roku.

Należy podkreślić, że ostatecznie nie została osiągnięta zaplanowana wartość miernika w zakresie liczby ON objętych wsparciem. Obserwowana jest jednak stała dynamika wzrostu stopnia spełnienia założonych wartości tego wskaźnika, co potwierdzają dane dla lat 2019-2020 tj. w 2019 – 78,4% wartości wypełnienia wskaźnika liczby ON objętych wsparciem, w 2020 – 79,1%; w 2021 – 91,8%. Dzieje się to jednak w sytuacji gdy zaplanowana wartość wskaźnika zmniejszała się i wynosiła w 2019 roku (30 500), podczas gdy w 2020 roku (26 000), a w 2021 roku (24 000).

Jednocześnie obserwowany jest, co zostało wskazane w poprzednim podrozdziale (tj. 3.13 - Postrzeganie przez beneficjentów wpływu uczestnictwa w Programie „Aktywny samorząd” na funkcjonowanie w wymiarze społecznym, zawodowym z uwzględnieniem samooceny oraz stanu psychicznego z uwzględnieniem rzeczywistego wzrostu aktywności społecznej i zawodowej):

- wzrost liczby osób niepełnosprawnych, dla których w wyniku uczestnictwa w programie zlikwidowane lub zmniejszone zostały bariery uniemożliwiające uczestniczenie w życiu społecznym, zawodowym lub w dostępie do edukacji,
- wzrost liczby osób niepełnosprawnych, których aktywność społeczna lub zawodowa wzrosła w wyniku uczestnictwa w programie.

⁵³ W sprawozdaniu zarządu PFRON z realizacji planu rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób niepełnosprawnych za 2021 rok błędnie wyliczono łączną liczbę osób niepełnosprawnych objętych wsparciem w ramach Modułu I oraz Modułu II, która wynosiła w tym dokumencie 21 444. W tabeli numer 27 podano właściwą liczbę tj. 22 044.

Dotyczy to zarówno subiektywnego poczucia wpływu Programu na wzrost aktywności społecznej i zawodowej jak i rzeczywistego faktu zmiany poziomu aktywności zawodowej. W tym kontekście należy mieć jednak świadomość, że uczestnicy Programu „Aktywny samorząd” (w ramach Modułu I i II) byli jednocześnie beneficjentami innych programów dedykowanych ON (tj. otrzymywali świadczenia z innego źródła niż Program „Aktywny samorząd”). Może, ale nie musi to oznaczać, że miało to dodatkowy wpływ na stopień ogólnej aktywności społecznej, zawodowej czy edukacyjnej. Skala tego udziału przedstawia się następująco (w zdecydowanej większości dotyczy to beneficjentów Modułu II) i dotyczy zarówno inicjatyw dedykowanych bezpośrednio ON jak i skierowanych do szerszej grupy odbiorców (np. studentów):

- 46,5% beneficjentów Programu „Aktywny samorząd” pobiera stypendium dla ON;
- 15,1% beneficjentów pobiera stypendium za wyniki w nauce;
- 5,4% beneficjentów otrzymuje pomoc socjalną dla studentów;
- 1,5% beneficjentów otrzymuje dofinansowanie kosztów czesnego.

W kontekście celów szczegółowych Programu „Aktywny samorząd”, zaproponowane wskaźniki przypisane są do większości celów szczegółowych. Wyjątek stanowi przede wszystkim brak wskaźnika odnoszącego się bezpośrednio do kwestii włączenia się ON do tworzącego się społeczeństwa informacyjnego. W ocenie ewaluatora istnieje potrzeba uzupełnienia listy wskaźników o miernik dotyczący również tego zagadnienia. Dodatkowo należy podkreślić, że założenia Programu „Aktywny samorząd” posiadają pewne niedostatki w zakresie zaproponowanych wskaźników:

- istniejące wskaźniki odnoszą się jednocześnie do obszaru społecznego, zawodowego oraz edukacyjnego;
- nie zaproponowano jednostki miary wskaźników, a także wartości pośredniej oraz docelowej dla każdego z wykorzystanych wskaźników;
- wskaźniki nie uwzględniają aspektu trwałości wsparcia dedykowanego w ramach Programu „Aktywny samorząd”.

5 Wnioski i rekomendacje dla Programu „Aktywny samorząd”.

Głównym wnioskiem, mającym charakter rekomendacji strategicznej, z badania ewaluacyjnego dotyczącego Programu „Aktywny samorząd” jest postulat w zakresie zasadności jego kontynuacji przez PFRON, co ma miejsce w 2023 roku.⁵⁴ Wynika to z decyzji Zarządu Funduszu, który przyjął dokument pn. „Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2023 roku, umożliwiające kontynuowanie tego Programu. W ocenie ewaluatora zasadność dalszej realizacji Programu wynika również z dużego dotychczasowego zainteresowania wnioskodawców, wymiernych efektów uczestnictwa wśród beneficjentów (dotyczy to zarówno wymiaru społecznego, zawodowego oraz psychicznego w tym samooceny), a także wysokich ocen przedstawicieli instytucji realizujących program oraz beneficjentów. W związku z powyższym proponowane poniżej wnioski i rekomendacje wynikające z przeprowadzonych badań oraz analiz odnoszą się do usprawnienia mechanizmów dotyczących wdrażania tego działania. Oznacza to, że zaproponowane rekomendacje mają charakter operacyjny. Podzielone zostały na sześć obszarów odnoszących się do najważniejszych aspektów realizacji tego Programu:

- ✓ zakresu wsparcia ON w ramach Programu „Aktywny samorząd”;
- ✓ procesu naboru wniosków oraz rozpatrywania i udzielenia dofinansowania beneficjentom w ramach Programu „Aktywny samorząd”;
- ✓ obsługi i rozliczania Programu „Aktywny samorząd”;
- ✓ kontroli i monitorowania Programu „Aktywny samorząd”;
- ✓ współpracy Oddziałów PFRON z realizatorami na poziomie lokalnym w ramach Programu „Aktywny samorząd”;
- ✓ wskaźników ewaluacyjnych (rezultatu i wpływu) Programu „Aktywny samorząd”.

Zakres wsparcia ON w ramach Programu „Aktywny samorząd”

Rekomendacja 1

Przedstawiciele PCPR-ów zgłaszali postulat w zakresie zwiększenia dostępności programu dla osób z lekkim stopniem niepełnosprawności, które komunikując się z PCPR-ami były potencjalnie zainteresowane udziałem w programie „Aktywny samorząd”, ale nie mogły być jego beneficjentami. Biorąc pod uwagę powyższe, rekomendowane jest rozszerzenie wnioskodawców programu w ramach Modułu II również o ON z lekkim stopniem niepełnosprawności⁵⁵. Argumentem za takim rozwiązaniem jest wciąż niski współczynnik aktywności zawodowej czy wskaźnik zatrudnienia wśród osób o lekkim stopniu niepełnosprawności. Według badania GUS „Aktywność ekonomiczna ludności Polski – 3

⁵⁴ Patrz: „Aktywny samorząd” w 2023 roku (<https://www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/aktywny-samorzad-w-2023-roku/>).

⁵⁵ Informacje pozyskane w trakcie wywiadów z przedstawicielami realizatorów (głównie PCPR-ów).

kwartał 2022” wynosi on odpowiednio 32,0% oraz 30,1%. Choć jest wyższy niż w przypadku osób o umiarkowanym (23,2% i 22,5%) oraz znacznym stopniu niepełnosprawności (4,7% i 4,5%), to są to wartości zdecydowanie poniżej średniej dla ludności Polski w wieku 15-89 lat (57,8% i 56,1%). Liczebności poszczególnych grup osób z niepełnosprawnościami (w wieku 16-89 lat), na podstawie danych GUS, kształtują się następująco:

- ✓ osoby mające orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności lub równoważne - 804 000 w tym aktywnych zawodowo jest 38 000, a biernych zawodowo 766 000)
- ✓ osoby o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności – 1 320 000 w tym 306 000 aktywnych zawodowo, a biernych zawodowo 1 014 000);
- ✓ osoby o lekkim stopniu niepełnosprawności lub równoważnym – 694 000 w tym 222 000 aktywnych zawodowo, a biernych zawodowo 473 000).

Rekomendacja ta wiąże się z dodatkowym zwiększeniem budżetu programu.

Rekomendacja 2

W ramach Zadania 2 oraz Zadania 3 (Moduł I, Obszar A) zagwarantowane jest w programie dofinansowanie lub refundacja kosztów uzyskania prawa jazdy, w szczególności: kursu i egzaminów na prawo jazdy, oraz w przypadku kursu poza miejscowością zamieszkania: zakwaterowania, wyżywienia w okresie trwania kursu, dojazdu (przyjazd na kurs i powrót z kursu), a w przypadku Zadania 3 także: usług tłumacza migowego. W przypadku części ON konieczne jest wielokrotne zdawanie egzaminu na prawo jazdy, co wiąże się z dodatkowymi kosztami (m.in. w zakresie dodatkowych opłat za egzamin). Może to powodować, że w przypadku części beneficjentów konsekwencją takiej sytuacji będzie brak środków, który powodować może rezygnację z podejmowania kolejnych prób zdobycia prawa jazdy. Głównym ograniczeniem jest w takiej sytuacji wysokość przyznanej kwoty dofinansowania, którą można wykorzystywać, aż do jej wyczerpania. Rekomendowane jest w związku z tym, zwiększenie dofinansowania kosztów uzyskania prawa jazdy.

Proces naboru wniosków oraz rozpatrywania i udzielenia dofinansowanie beneficjentom w ramach Programu „Aktywny samorząd”

Rekomendacja 3

Kwoty dofinansowania w ramach Programu „Aktywny samorząd” ulegały zmianom w latach 2019 – 2021 (patrz: tabela 16). Modyfikacje te miały jednak charakter punktowy tj. dotyczyły tylko wybranych Zadań. Ze względu na sytuację inflacyjną w Polsce⁵⁶ rekomendowane jest wprowadzenie corocznej weryfikacji kwot dofinansowania (i wskazania ich w dokumencie Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd”) uzależnionych od wskaźnika inflacji zapisanego w ustawie budżetowej

⁵⁶ Patrz: *Projekcje inflacji i PKB – listopad 2022*;

(https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/polityka_pieniezna/dokumenty/projekcja_inflacji.html)

na konkretny rok (przynajmniej w sytuacji gdy ma ona wartość dwucyfrową)⁵⁷. Pozwoli to w większym stopniu (pomimo wzrostu cen) korzystać z Programu „Aktywny samorząd” zwłaszcza przez osoby z niższymi dochodami. Kwoty powinny być podnoszone stopniowo (tj. corocznie), aby nie powodować „sztucznego” podniesienia cen sprzętów, na co wskazywali przedstawiciele PCPR-ów w przypadku innych programów realizowanych dla ON.

Rekomendacja 4

Dane PFRON potwierdziły, że składanie wniosków przez ON (lub opiekunów tych osób w przypadku niepełnoletnich) w latach 2019 – 2021, nadal dla 1/3 z nich odbywa się przy wykorzystaniu formy papierowej. Dotyczy to przede wszystkim Modułu I w tym w szczególności Obszaru C. W przypadku systemu SOW (składanie wniosków w formie elektronicznej) posiada zasadnicze zalety dla realizatorów programu oraz wnioskodawców. W przypadku pierwszej grupy dotyczą one przede wszystkim braku konieczności wprowadzania przez pracowników PCPR-ów (lub MOPR) wniosków do systemu SOW, co jest pracochłonnym zajęciem (zwłaszcza w przypadku powiatów charakteryzujących się dużą liczbą składanych wniosków). W przypadku wnioskodawców (w odróżnieniu od składania wniosków w formie papierowej) system SOW umożliwia automatyczną weryfikację spełniania kryteriów (zgodnie z założeniami programu dotyczącymi jego adresatów), co sprawia, że możliwe będzie zmniejszenie liczby wniosków nie spełniających kryteriów formalnych. W związku z powyższym rekomendowane jest tworzenie systemu zachęt dla ON składających do wykorzystania systemu SOW przy składaniu wniosków. W tym celu proponowane jest:

- ✓ stopniowe wprowadzanie większych niż dotychczas gratyfikacji punktowych dla wnioskodawców składających wnioski w systemie SOW (na wzór tych zastosowanych w przypadku Modułu II)⁵⁸,
- ✓ usprawnienie (od strony technicznej) działania systemu SOW,
- ✓ usprawnienie (od strony potrzeb użytkownika) działania systemu SOW np. w oparciu o metodologię *UX Design*, czyli projektowanie funkcjonalności, które pozwala na tworzenie aplikacji/stron z myślą o *Customer Experience*⁵⁹, czyli łatwym i intuicyjnym

⁵⁷ Zgodnie z informacją przekazaną przez PFRON, takie zmiany wprowadzono w 2023 roku. Analizy programu z lat 2019-2021 dokonane przez ewaluatora potwierdzają, że takie zmiany są zasadne i powinny obowiązywać w kolejnych edycjach programu „Aktywny samorząd”.

⁵⁸ Patrz: Takie rozwiązania funkcjonują już w przypadku Programu „Aktywny Samorząd” na 2022 rok (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow-obowiazujace/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow-programu/>).

⁵⁹ Patrz: Mościchowska I., Rogoś-Turek B., *Badania jako podstawa projektowania User Experience*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020.

korzystaniu z nich. Analogicznie powinny zostać przeanalizowane strony internetowe PFRON zawierające informacje na temat Programu „Aktywny samorząd”.

Rekomendacja 5

Zasadne jest wprowadzenie limitów kwotowych na protezy IV stopnia, które są najdroższymi tego typu elementami (np. maksymalnie 100 000 PLN, choć ostateczne ustalenia powinni dokonać eksperci w tym zakresie na szczeblu wojewódzkim czyli posiadający największe doświadczenie w tym zakresie). Takie rozwiązanie pozwoli w przypadku wysokich kwot na odblokowanie środków programowych dla innych beneficjentów⁶⁰.

Rekomendacja 6

Beneficjenci w zakresie chorób narządu wzroku narzekali na trudności związane z wypełnieniem wniosku w systemie SOW. Rekomendowane jest przystosowanie systemu SOW do wypełniania wniosków przez ON z chorobami narządu wzroku zgodnie z wytycznymi wskazanymi w „Ustawie z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych”⁶¹ Rekomendacja ta wpisuje się w jeden z celów szczegółowych Programu „Aktywny samorząd”, który jest przygotowanie beneficjentów programu m.in. z zaburzeniami i percepcji wzrokowej do pełnienia różnych ról społecznych poprzez umożliwienie im włączenia się do tworzącego się społeczeństwa informacyjnego⁶².

⁶⁰ Takie zmiany wprowadzono w dokumencie „Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2023 roku”. Analizy programu z lat 2019-2021 dokonane przez ewaluatora potwierdzają, że takie zmiany są zasadne i powinny obowiązywać w kolejnych edycjach programu „Aktywny samorząd”.

⁶¹ Patrz: *Dobre strony www są dostępne*; (<https://pzn.org.pl/dobre-strony-www-sa-dostepne/>). Ustawa określa (1) wymagania dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych; (2) wymagania dotyczące treści, przeglądu i aktualizacji deklaracji dostępności stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych oraz ich publikacji; (3) kompetencje organu właściwego w sprawach monitorowania zapewniania dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych oraz nadzoru nad stosowaniem przepisów ustawy; (4) zasady monitorowania zapewniania dostępności cyfrowej stron internetowych lub aplikacji mobilnych oraz prowadzenia sprawozdawczości w zakresie dostępności cyfrowej; (5) postępowanie w sprawie zapewniania dostępności cyfrowej strony internetowej, aplikacji mobilnej lub ich elementów.

⁶² Zgodnie z informacją przekazaną przez PFRON: system SOW przeszedł audyt w zakresie dostępności, Wykonawca realizuje w tej chwili wszystkie zalecenia. W przeciągu ostatnich 6 miesięcy zrealizowano ponad 30 zmian w systemie, które mają na celu poprawę komfortu pracy Realizatorów. Wszystkie zgłaszane błędy są naprawiane zgodnie z podpisaną umową w trybie SLA, zakładającym maksymalny czas realizacji 24 godziny robocze. Ponadto Pełnomocnik Prezesa Zarządu ds. Dostępności PFRON wskazał, że system był kilkakrotnie

Obsługa i rozliczania Programu „Aktywny samorząd”

Rekomendacja 7

Analizy finansowe Programu potwierdziły istnienie zjawiska niewykorzystywania środków w ramach Modułu I przy jednoczesnych brakach środków dla wnioskodawców w Module II. Rekomendowane jest wprowadzenie większej elastyczności finansowej (optymalny poziom przesunięć powinien wynosić 10%) na poziomie lokalnym między modułami i tym samym traktowanie tych środków (od strony formalnej) nie w sposób sztywny jako przyporządkowane tylko do danego modułu, ale w sposób całościowy. Pozwalać to będzie na dokonywanie bardziej elastycznych przesunięć (bez zbędnych formalności oraz warunków)⁶³ w ramach Programu w zależności od bieżąco występujących potrzeb na poziomie powiatu (pod warunkiem zabezpieczenia środków dla beneficjentów Modułu II). Ze względu na

audytowany pod kątem dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Weryfikacja była wykonywana między innymi na zlecenie KPRM w ramach monitoringu podmiotów publicznych w kontekście spełniania wymogów ustawy o dostępności cyfrowej. Osoby niewidome korzystają z technologii asystujących i informacje o stanie, roli czy wartości kontrolki są przekazywane właśnie przez te technologie. Przykładem może być informacja o wymagalności pola. Do takich kontrolek formularzy zalicza się lista select (lista rozwijana), która jako natywna kontrolka przekazuje wszelkie potrzebne informacje do jej obsłużenia. Badania dostępności dotyczą kryteriów WCAG 2.1, innym aspektem jest użyteczność narzędzia. Zatem rekomendacja powinna raczej dotyczyć ciągłej poprawy użyteczności systemu SOW, a nie zapewnienia dostępności.

⁶³ Aktualnie taki mechanizm funkcjonuje – choć konieczne jest spełnienie dodatkowych warunków - i został usankcjonowany w umowach w sprawie realizacji pilotażowego programu „Aktywny samorząd” podpisywanych przez samorządy i PFRON. Zgodnie z zapisami punktu 10 (§ 2) tych umów (...) *w ramach środków przekazanych przez PFRON na udzielanie dofinansowań lub refundację kosztów, Realizator może dokonać przeniesienia środków finansowych z Modułu I do Modułu II (lub odwrotnie) – jednak nie wcześniej niż po przekazaniu w danym roku przez PFRON drugiej transzy środków finansowych na realizację programu, z zastrzeżeniem ust. 11, oraz jeśli: (1) wszystkie wnioski pozytywnie zweryfikowane pod względem formalnym w ramach Modułu, z którego Realizator przenosi środki finansowe zostały lub zostaną w danym roku zrealizowane poprzez wypłatę dofinansowania; (2) Realizator zawiadomi PFRON o zamiarze przeniesienia środków pomiędzy modułami (pisemnie lub drogą elektroniczną na adres o którym mowa w § 11 ust. 2), a PFRON w ciągu 14 dni od daty otrzymania tego zawiadomienia nie wniesie sprzeciwu wobec zgłoszonego zamiaru. Przeniesienie, o którym mowa w ust. 10, może nastąpić także po zakończeniu terminu przyjmowania wniosków o dofinansowanie, w przypadku, gdy środki finansowe przekazane w ramach pierwszej transzy umożliwią Realizatorowi realizację wszystkich wniosków pozytywnie zweryfikowanych pod względem formalnym i merytorycznym, a także, gdy Realizator nie złoży zapotrzebowania, o którym mowa w § 2 ust. 1 pkt 2.*

ewentualną konieczność aneksowania (tj. ponownego zawarcia umów w sprawie realizacji programu) rekomendowane jest aby takiej zasady nie wprowadzać w trakcie jego trwania, ale dopiero od nowej edycji.

Rekomendacja 8

Zgodnie z założeniami Programu „Aktywny samorząd” (wskazywanych w umowach w sprawie realizacji pilotażu programu „Aktywny samorząd”) środki na obsługę programu wynoszą nie więcej niż 5 % środków przekazanych ogółem. Na poziomie lokalnym ich wysokość uzależniona jest od wysokości środków wydatkowanych na dofinansowania ON.

W związku z powyższym rekomendowane jest wprowadzenie stałej minimalnej gwarantowanej kwoty na obsługę programu w powiecie niezależnej od liczby obsłużonych beneficjentów i wysokości wykorzystanych środków PFRON na realizację programu stanowiącej 30% środków przekazanych powiatowi na obsługę.

Kontrola i monitorowanie Programu „Aktywny samorząd”

Rekomendacja 9

Zgodnie z zasadami realizacji programu na poziomie lokalnym założono stały procent – niezależnie od liczby beneficjentów przypadających na powiat (od 2020 roku jest to 20%⁶⁴) – pozytywnych wniosków, które powinny zostać zweryfikowane (skontrolowane) przez PCPR/MOPR. Ze względu na znaczące różnice pomiędzy powiatami pod względem liczby beneficjentów (zwłaszcza pomiędzy miastami wojewódzkimi a małymi ośrodkami miejskimi/obszarami wiejskimi) liczba beneficjentów którzy mają podlegać kontroli jest bardzo zróżnicowana. Zasadne jest zatem opracowanie zasady uwzględniającej te różnice i jednocześnie sprawiającej, że czynność ta nie będzie uciążliwa i pracochłonna dla lokalnych instytucji zaangażowanych w tą procedurę (w skrajnych sytuacjach zadania te realizowane są przez pracowników PCPR po godzinach pracy). Rekomendowane jest wprowadzenie zasady konieczności skontrolowania 20% lub co najmniej 50 (z zachowaniem proporcji liczby beneficjentów przypadających na poszczególne Moduły, Obszary oraz Zadania). Sprawia to, że liczba skontrolowanych wniosków ulegnie zmniejszeniu zwłaszcza w przypadku dużych ośrodków miejskich, gdzie liczba beneficjentów jest największa. Np. w Warszawie w latach 2019-2021 przy założeniu 20% skontrolowanych wniosków konieczne byłoby zweryfikowanie przez WCPR niemal 425 beneficjentów, podczas gdy po zmianach jedynie 150. Dodatkowo zasadne jest rozważenie rozwiązania (przynajmniej w części Zadań/Obszarów/Modułów), aby na stałe do działań kontrolnych wprowadzić instrumenty stosowane w związku z ograniczeniami w pandemii (np. kontrole on-line, z wykorzystaniem utrwalania informacji i wszelkich dostępnych narzędzi/technik/ aplikacji, szczególnie umożliwiających oględziny przedmiotu dofinansowania).

⁶⁴ Wcześniej, zgodnie z informacjami pozyskanymi w od przedstawicieli PCRP oraz oddziałów PFRON było to 10% dla wszystkich powiatów oraz miast na prawach powiatu.

Rekomendacja 10

PCPR-y/MOPR-y nie posiadają szczegółowych oraz usystematyzowanych informacji na temat powodów rezygnacji z dofinansowania przez wnioskodawców, którym przyznano dofinansowanie w ramach Programu „Aktywny samorząd”. Rekomendowane jest monitorowanie tego zjawiska na poziomie lokalnym (przez PCPR, MOPR) np. poprzez wpisywanie w system SOW przez realizatorów powodów takiej decyzji. Uzyskana wiedza stanowić może ważny argument w zakresie lepszej modyfikacji zasady Programu „Aktywny samorząd” - w taki sposób, aby proponowana oferta była bardziej optymalny dla potencjalnych beneficjentów.

Rekomendacja 11

PCPR-y w ramach badania ilościowego CAWI sygnalizowały problemy w obszarze sprawozdawczości. Wskazania te dotyczyły co piątej instytucji na poziomie lokalnym w tym przede wszystkim z województwa śląskiego, pomorskiego oraz wielkopolskiego. W związku z tym rekomendowane jest większe wsparcie merytoryczne (np. szkoleniowe) ze strony PFRON w zakresie sprawozdawczości realizowanej na poziomie lokalnym⁶⁵.

Rekomendacja 12

PCPR-y zgłaszały trudności związane z kontrolami dotyczącymi beneficjentów w ramach Modułu II. Niektóre z uczelni nie przekazywały od wielu lat trwania Programu „Aktywny samorząd” (argumentując to przepisami RODO) informacji na temat beneficjentów uczących się w instytucjach. Rekomendowane jest stosowanie innej formy kontroli i de facto w aktualnej formule ograniczenie jej tylko do Modułu I (z wyjątkiem Zdania 2 oraz Zadania 3 - Obszar A). Proponowane jest w przypadku nowego rozwiązania kontrolnego/monitoringowego bazowanie tylko na dokumentach potwierdzających zdobycie przez beneficjentów określonego wykształcenia lub prawa jazdy oraz w przypadku kształcenia się przedstawiania stosownego zaświadczenia wydawanego przez uczelnię (które jest zamieszczane w systemie SOW) W sytuacji podejrzenia przez realizatorów nieprawidłowości w przedstawionych dokumentów (załączonych w systemie SOW) PCPR-y będą mogły występować o potwierdzenie faktu wystawienia takiego zaświadczenia przez uczelnię (co będzie zgodne z przepisami RODO).

Współpraca oddziałów PFRON z realizatorami na poziomie lokalnym

Rekomendacja 13

Realizacja badań terenowych ukazała brak precyzyjnej i pełnej znajomości wszystkich aspektów realizacji Programu „Aktywny samorząd” przez przedstawicieli PCRP oraz Oddziałów PFRON. Dotyczy to przede wszystkim kwestii finansowych oraz rozliczania programu.

⁶⁵ Zgodnie z informacją PFRON w kolejnych edycjach programu te problemy już nie występowały.

Rekomendowane jest realizowanie przez PFRON szkoleń dla przedstawicieli realizatorów projektów (w szczególności PCPR-ów).

Wskaźniki ewaluacyjne (rezultatu i wpływu) Programu „Aktywny samorząd”

Rekomendacja 14

Założenia Programu „Aktywny samorząd” zakładają istnienie wskaźników odnoszących się jednocześnie do obszaru społecznego, zawodowego oraz edukacyjnego. Ze względu na występowanie znaczących różnic pomiędzy tymi obszarami wśród beneficjentów programu rekomendowane jest utworzenie wskaźników w taki sposób aby uwzględniały w czytelny, bezpośredni i jednoznaczny te różnorodne obszary, które wpisują się w cele główne. W związku z tym proponuje się, aby każdemu z obszarów dedykowany był osobny wskaźnik tj. dotyczący obszaru społecznego, zawodowego oraz edukacyjnego. Rekomendowane jest zastosowanie następujących wskaźników rezultatu:

- wskaźniki rezultatu –
 - liczba osób niepełnosprawnych, dla których w wyniku uczestnictwa w programie zlikwidowane lub zmniejszone zostały bariery uniemożliwiające uczestniczenie w życiu społecznym,
 - liczba osób niepełnosprawnych, dla których w wyniku uczestnictwa w programie zlikwidowane lub zmniejszone zostały bariery uniemożliwiające uczestniczenie w życiu zawodowym,
 - liczba osób niepełnosprawnych, dla których w wyniku uczestnictwa w programie zlikwidowane lub zmniejszone zostały bariery w dostępie do edukacji,
- wskaźniki wpływu –
 - liczba osób niepełnosprawnych, których aktywność społeczna wzrosła w wyniku uczestnictwa w programie,
 - liczba osób niepełnosprawnych, których aktywność zawodowa wzrosła w wyniku uczestnictwa w programie.

Dodatkowo rekomendowane jest opracowanie jednostki miary dla każdego ze wskaźników, a także wartości pośredniej oraz docelowej⁶⁶.

Przykładowe proponowane wskaźniki zaprezentowane zostały poniżej w odniesieniu do 3 wymiarów oceny udziału beneficjentów w programie (omówionych szczegółowo w rozdziale 3.14), które pozyskiwane mogą być bezpośrednio od beneficjentów (np. w ramach badań ilościowych). Oznacza to, że będą one miały wymiar w wysokim stopniu subiektywny

⁶⁶ Wzorem w zakresie opracowania tych elementów mogą być dokumenty dotyczące Programów Operacyjnych z perspektywy finansowej 2014-2020.

w zakresie oceny wpływu programu na beneficjentów (dotyczy to zwłaszcza wymiaru społecznego oraz psychologicznego):

- wymiar społeczny (w tym aktywność społeczna);
 - częstotliwość opuszczania mieszkania/domu;
 - nawiązywanie kontaktów z innymi ludźmi;
 - częstotliwość spotkań z innymi ludźmi w celach towarzyskich;
 - uczestnictwo w wydarzeniach kulturalnych (np. kino, wystawy, teatr);
- wymiar zawodowy (w tym aktywność zawodowa);
 - stopień aktywności zawodowej;
 - podjęcie pracy w wyniku udziału w programie;
 - znalezienie bardziej odpowiedniej pracy w wyniku udziału w programie;
- wymiar psychologiczny (w tym samoocena);
 - poczucie komfortu w przestrzeni publicznej;
 - stopień samodzielności;
 - stopień pewności siebie;
 - stopień niezależności.

Zaproponowane wskaźniki powinny być wykorzystywane przez ewaluatorów w badaniach ewaluacyjnych Programu „Aktywny samorząd” ogłaszanych w ramach procedury zamówień publicznych.

Bibliografia

1. Badanie potrzeb osób niepełnosprawnych – raport końcowy, PFRON, 2017; (https://www.pfron.org.pl/fileadmin/Badania_i_analizy/Badanie_potrzeb_ON/Raport_ko%C5%84ncowy_badanie_potrzeb_ON.pdf?utm_campaign=pfron&utm_source=df&utm_medium=download).
2. Barometr Zawodów Prognoza zapotrzebowania na pracowników” (<https://barometrzawodow.pl/>).
3. Baza osób odpowiedzialny za realizację Programu „Aktywny samorząd” [stan na koniec 2022 roku].
4. Baza realizatorów [odziały PFRON oraz PCPR-ów] Programu „Aktywny samorząd” [stan na koniec 2022 roku]
5. Baza wnioskodawców Programu „Aktywny samorząd” z lata 2019 – 2021 [stan na koniec 2022 roku]
6. Biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych; (<https://niepelnosprawni.gov.pl/p,11,biuro>).
7. CIDON; (<https://cidon.pfron.org.pl>).
8. Decyzje finansowe dotyczące Programu „Aktywny samorząd”; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/decyzje-finansowe/>).
9. Dobre strony www są dostępne; (<https://pzn.org.pl/dobre-strony-www-sa-dostepne/>).
10. Dokumenty Programu „Aktywny samorząd” – treść programu (obowiązująca oraz wersja archiwalna); (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/>).
11. GUS, Aktywność ekonomicznej ludności Polski – 3 kwartał 2023; (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-3-kwartal-2022-roku,4,48.html>).
12. GUS, Podział administracyjny Polski; (<https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/podzial-administracyjny-polski/>).
13. GUS, Powierzchnia i ludność w przekroju terytorialnym w 2021 roku; (<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2021-roku,7,18.html>).
14. Instytucje Orzekające - procedury orzekania, tryb i zasady (<https://niepelnosprawni.gov.pl/art,13,instytucje-orzekajace-procedury-orzekania-tryb-i-zasady>).
15. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych - O minimum socjalnym i minimum egzystencji (<https://www.ipiss.com.pl/pion-badawczy-polityki-spoecznej/o-minimum-socjalnym-i-minimum-egzystencji/>).
16. Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2019 roku; (<https://www.pfron.org.pl/o->

- [funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow/archiwum/](https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow/archiwum/)).
17. Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2020 roku; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow/archiwum/>).
 18. Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2021 roku; (<https://www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/aktywny-samorzad-w-2021-roku-1/>).
 19. Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące w 2020 roku realizatorów Modułu III oraz Modułu IV programu „Pomoc osobom niepełnosprawnym poszkodowanym w wyniku żywiołu lub sytuacji kryzysowych wywołanych chorobami zakaźnymi” – tekst ujednolicony; (<https://www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/pfron-rozszerza-zakres-wsparcia-w-ramach-modulu-iii-programu-pomoc-osobom-niepelnosprawnym-posz/>).
 20. Kierunki działań oraz warunki brzegowe obowiązujące realizatorów pilotażowego programu „Aktywny samorząd” w 2023 roku; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/dokumenty-programowe-105401/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow/kierunki-dzialan-oraz-warunki-brzegowe-obowiazujace-realizatorow-obowiazujace/aktywny-samorzad-w-2023-roku/>).
 21. Komunikaty dotyczące Programu „Aktywny samorząd” (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/programy-i-zadania-pfron/programy-i-zadania-real/aktywny-samorzad/komunikaty/>).
 22. Mościchowska I., Rogoś-Turek B., Badania jako podstawa projektowania User Experience, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020.
 23. NIK o wsparciu wytchnieniowym dla opiekunów osób niesamodzielnych; (<https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/wsparcie-wytchnieniowe-dla-opiekunow.html>).
 24. Oddziały Funduszu; (<https://www.pfron.org.pl/o-funduszu/struktura-organizacyjna/oddzialy-funduszu/>).
 25. Projekcje inflacji i PKB – listopad 2022; (https://www.nbp.pl/home.aspx?f=/polityka_pieniezna/dokumenty/projekcja_inflacji.html).
 26. Samoocena - definicja; (<https://psychologia.edu.pl/slownik/id.samoocena/i.html>).
 27. Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji Planu Rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2019 roku; (<https://bip.pfron.org.pl/pfron/budzet-funduszu/>).

28. Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji Planu Rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2020 roku; (<https://bip.pfron.org.pl/pfron/budzet-funduszu/>).
29. Sprawozdanie Zarządu PFRON z realizacji Planu Rzeczowo-finansowego z działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w 2020 roku; (<https://bip.pfron.org.pl/pfron/budzet-funduszu/>).
30. Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 (<https://niepelnosprawni.gov.pl/p,170,strategia-na-rzecz-osob-z-niepelnosprawnosciami-2021-2030>)
31. System Obsługi Wsparcia finansowanego ze środków PFRON; (<https://portal-sow.pfron.org.pl/opencms/export/sites/pfron-sow/sow/>).
32. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2018 r. poz. 511, z późn. zm.).
33. Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. 2019 poz. 848).
34. Wieczny Student - anatomia zjawiska (<https://www.edulider.pl/edukacja/wieczny-student-anatomia-zjawiska>).
35. Wzór umowy w sprawie realizacji pilotażowego programu „Aktywny samorząd” (podpisywanej przez PFRON z realizatorami);
36. Zasiłek Rodzinny; (<https://www.gov.pl/web/rodzina/zasilek-rodzinny>).
37. Żuchowska-Skiba D., Wykluczenie cyfrowe osób z niepełnosprawności – perspektywy badawcze; (<https://dspace.uni.lodz.pl/bitstream/handle/11089/33197/195-211-zuchowska.pdf?sequence=1&isAllowed=y>).